

D.B.

43097

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KİTAPLIĞI

Kot : R 151
Alındığı Yer : Fen Bil. Ens. 164
Tarih : 3.11.1967
Fatura :
Fiatı : 25.00 TL
Ayniyat No : 1/36
Kayıt No : 44941
UDC : 7.033
Ek :

f

xcomp.

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KADIRGA SOKOLLU MEHMET PAŞA CAMİSİ-ÇEVRESİ
FİZİKSEL GELİŞİMİ VE MİMARLIK ÖZELLİKLERİNDEKİ
DEĞİŞİMLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mim.Ö.FARUK TUNCER

İSTANBUL - 1986

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
1.BÖLÜM - TARİHİ YARIMADANIN COĞRAFI, TOPOGRAFIK VE TARİHSEL KONUMU	1
1.1. Yerel Sınırlar	1
1.2. Topografik Özellikler	1
1.3. İklim Özellikleri	2
1.4. Tarihsel Gelişim	3
2.BÖLÜM - SOKOLLU MEHMET PAŞA CAMİSİ - ÇEVRESİNİN FİZİKSEL DEĞERLENDİRMESİ	14
2.1. Çalışma Bölgesinin Sınırları	14
2.2. Coğrafi ve Topografik Özellikler	14
2.3. Tarihsel Gelişimi	20
2.3.1. Eski Çağ	20
2.3.2. Bizans	20
2.3.3. Osmanlı	26
2.3.4. Cumhuriyet	28
2.3.5. Deprem ve Yangınlar	29
2.4. Yapılanma Özellikleri	37
2.4.1. Kentsel Tasarım Özellikleri	37
2.4.1.1. Bizans Dönemi	38
2.4.1.2. Osmanlı Dönemi	42
2.4.1.3. Cumhuriyet Dönemi	49
2.4.2. Yapılar	53
2.4.2.1. Bizans	53
2.4.2.2. Osmanlı	69
2.5. Sosyal Yapı	100
3.BÖLÜM - BÖLGEDE DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BUGÜNKÜ MEVCUT DURUM	
3.1. Analizler	103
3.2. Tek Yapıların Güncel Kullanımı	128
3.3. Bölgenin Yönlendirici Noktaları (Vistalar-doğal ve dokusal nok.)	131

	<u>Sayfa</u>
4.BÖLÜM - SONUÇ: BÖLGEDE MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER VE NEDENLERİ	142
DİPNOTLAR	158
BİBLİYOGRAFYA	164
ÖZGEÇMİŞ	167

ÖNSÖZ

ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmada hedeflenen amaç İstanbul Tarihi Yarımada da yer alan Sokollu Mehmet Paşa Camisi ve çevresinin Eski Çağdan bugüne geçirdiği fiziksel gelişimin ve bu süreç içinde ortaya çıkan mimarlık özelliklerindeki değişmelerin belirlenmesi ve nedenlerinin araştırılmasıdır.

İstanbul'un ilk çekirdeğini teşkil eden bölgeye çok yakın bir bölge olan ve bu yüzden tarihi yarımada içinde oldukça önemli bir yer teşkil eden çalışma alanında bu araştırmadan önce yapılan çalışmalar aranmış ve etüd edilmiştir. Yıldız Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Anabilim Dallarının yöredeki tesbit ve tescil çalışmaları ile Züriç ETH nin geniş kapsamlı tesbit, analiz ve anket çalışmaları ışığı altında yeniden tesbit ve analiz çalışması yapılmış ve yukarıda belirtilen daha önceki araştırmalarla karşılaştırılarak bu zaman dilimi içindeki fiziksel değişmeler saptanmaya çalışılmıştır.

Adı geçen bilimsel araştırmalara ve bunların sonucu ortaya çıkan raporlara ve önerilere karşın, o günden bugüne bu çalışmaların rehberliği altında ne gibi önlemler ve uygulamalar yapıldığı, bu çalışmaların amacına uygun bir şekilde değerlendirilip değerlendirilmediği de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bütün bu çalışmaların sentezi olarak da örnek alınan çalışma bölgesi ve benzeri bölgeler için en geçerli ve gerçekçi koruma tedbirlerinin ve bunların uygulanmasındaki yöntemin neler olabileceği saptanmaya çalışılmıştır.

Tüm bu çalışmalar sırasında önerileriyle beni yönlendiren ve yardımcı olan, tezimin yöneticisi sayın Prof.Turgut Övünç'e, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı ve Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyesi sayın hocalarım, çalışmalarım da benden yardımlarını esirgemeyen mesai arkadaşlarıma ve Y.Mim.Nükhet Ezel ile Y.Mim.Can Binan'a teşekkürü borç bilirim.

Ö.Faruk Tuncer
Haziran, 1986

ÖZET

Tezin birinci bölümünde, bölgenin içinde yer aldığı "tarihi yarımada"nın konumu, topografik yapısı ve iklimi ile ilgili bilgilere yer verilmiş ve kuruluşundan bugüne kadar gösterdiği tarihsel gelişim özet olarak ortaya konmuştur. Böylelikle yarımadanın bir parçası olan bölgenin ne tür şartlar ve etkilenmeler altında gelişmiş olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde çalışma bölgesinin sınırları çizilmiş, bölgenin topografik ve iklim özellikleri belirlenmiş ve bölgenin tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca bölgenin geçirdiği depremler ve yangınlara değinilmiş, bunların bölgeye etkileri anlatılmıştır.

Bölgenin devirler boyu geçirdiği yapılanma safhaları ve dokusunun oluşumu yine bu bölümde incelenmiş ve bugüne kalmış olan yapılar kısaca tanıtılmıştır.

Bölüm sonunda ise yine başından beri oluşan sosyal yapı üzerinde durulmuş ve bunun fiziksel oluşuma etkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde bölgede bugüne kadar yapılmış çalışmalar ve yapılan yeni çalışmalar anlatılmış, bunların karşılaştırması yapılmış ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümü olan dördüncü bölümde ise bölgedeki fiziki değişimler, bölge ile ilgili kararlar ve bölgede bugüne kadar alınmış önlemler araştırılmış, ayrıca bundan sonra alınması gerekli önlemler anlatılmaya çalışılmıştır.

ZUSAMMENFASSUNG

In der ersten Abteilung dieser Diplomarbeit werden die Lage, der topographische Aufbau und das Klima der historischen Halbinsel erzählt, in der sich der Stadtviertel befindet, wo ich diese Arbeit durchgeführt habe. Ausserdem ist die historische Entwicklung der Halbinsel Istanbul, von der Antike her, untersucht und ganz kurz zusammengefasst worden. So wird es auch möglich zu verstehen, dass unter welchen Umständen sich dieser Stadtviertel entwickelt hat.

In der zweiten Abteilung sind die selben Untersuchungen, die oben erwähnt sind, für das Arbeitsgebiet verwirklicht und die Erdbeben und Brände, die an der physikalischen Entwicklung dieser Stadtviertel große Rolle gespielt haben, bearbeitet.

Die Bau-phasen dieses Gebiets sind von seiner Gründung her untersucht und die Bauten, die bis heute geblieben sind, vorgestellt.

Am Ende dieser Abteilung ist die soziale Entwicklung des Gebiets und ihre Einflüsse über die physikalische Entwicklung dieser Stadtviertel bewertet.

In der dritten Abteilung sind an die frühere und heutige Untersuchungen, die für dieses Gebiet verwirklicht sind, erwähnt und diskutiert.

Zum Schluss sind die Veränderungen an der architektonischen Eigenschaften dieser Stadtviertel aufgeklärt und die Verbeugungsmaßnahmen (Umsichte) gegen diesen physikalischen Veränderungen genau untersucht. In dieser letzten Abteilung sind auch die Entscheidungen für die Zukunft dieses Gebiets studiert und aufgeklärt worden.

1.BÖLÜM - TARİHİ YARIMADA'NIN COĞRAFİ VE TARİHSEL KONUMU

1.1. YEREL SINIRLAR

Eski İstanbul, diğer bir deyişle Tarihi Yarımada, Trakya yani Avrupa kıtasının Asya kıtasına doğru uzantısının Güney-Doğu ucunda yer alır ve üçgen biçimli bir yarımada üzerinde kuruludur.

Batısını Anakara ile sınırını teşkil eden kara surları, Doğusunu Boğaziçi (Bosporus Trakhios) sınırlar. Kuzeyde sınırı Kağıthane'ye kadar uzanan Haliç (Keras), Güney de ise Marmara denizi (Propontis) belirler.

1.2. TOPOGRAFİK ÖZELLİKLER

Tarihi yarımada'nın topografyasını Güney-Doğu, Kuzey-Batı yönlerine doğru uzanan iki ana sırt belirler. Bunlardan Kuzey sırtı denileni, yarımada'nın üst sınırını teşkil eden Haliç'i takip eder. Bu ana sırttan Haliç yönüne uzanan birçok yan sırtlar dik yamaçlar teşkil edecek şekilde uzanırlar.

Kuzey ana sırtı Sarayburnu-Ahırkapı arasından başlayarak Güney-Doğudan, Kuzey-Batıya doğru yükselerek devam eder. Başlangıç noktası olan Topkapı Sarayı zemininde 45 m olan sırt yüksekliği daha sonra 33 m.ye düşen bir bel ile ana sırttan ayrılır. Buradan Bayezit yönüne doğru uzanarak bu noktada 60 m.ye çıkar ve ikinci tepeliyi teşkil eder. Fatih camisinin bulunduğu üçüncü tepeliye doğru ilerleyen kuzey anasırtı, ikinci ve üçüncü tepeler arasında 42 m.ye kadar düşer. Üçüncü tepeden sonra yükselmesine devam ederek Çarşamba yöresinde 72 m.ye daha sonra Edirnekapı surlarında ise 74 m.ye ulaşır.

İkinci anasırtı kuzey anasırtından bir vadi ayırır. Bu vadi Eyüp sırtları gerisinden başlayarak surların içine girer, Güney Doğu yönünde ilerleyerek Aksaray civarında Marmara Denizi ile birleşerek son bulur. Eski dönemlerde içinde Lykos deresinin aktığı bu vadinin yüksekliği kara surlarında 40 m. yi bulur. Vadinin Marmara Denizi tarafında yarımadaanın topografyasını belirleyen ikinci anasırt yer alır. Bu sırt Marmara kıyılarından yumuşak bir yükselişle Kuzey-Batı yönüne ilerler ve surlarda 69 m.ye kadar ulaşır¹.

Şehrin yedi tepesi ise işte bu iki anasırt üzerinde birbirinden kesin hatlarla ayrılmamış bir şekilde, altısı Kuzey anasırtı, yedincisi ise Güney anasırtında olmak üzere yer alırlar (R.1).

Bu yedi tepe sırasıyla üzerinde Ayasofya camisi bulunan Akropolis, üzerinde Forum Constantini bulunan Çemberlitaş, üzerinde Bizans devrinde Forum Theodosii, Nymphaeum bulunan bugünkü Bayezit, yine Bizans devrinde Ayâ Apostoli kilisesini barındırmış olan Fatih, üzerinde Aspas Sarnıcı bulunan Sultan Selim, bugün Edirnekapı'nın bulunduğu eski Harisios kapısı ve nihayet Lykos vadisinin Güney tarafında kalan Ayios Mokios sarnıcının bulunduğu Çukurbostan'dır².

1.3. İKLİM ÖZELLİKLERİ

Genelde İstanbul'un iklimi yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağmurlu geçecek şekilde oluşmuştur. Akdeniz ikliminin, Karadeniz, Balkanlar ve Anadolu arasında az çok değişikliğe uğramış bir şekli olarak yorumlanabilecek iklim özelliklerine sahiptir. Senelik ısı ortalaması 13.7°C kadardır. En soğuk ay ortalaması 5.0°C, en sıcak ay ortalaması ise 22.7°C derece dolaylarındadır.

Bu genel iklim şartları semtler ve bölgeler açısından yer yer bazı farklılıklar gösterir. İstanbul Boğazı'nın yukarılarında yazlar daha serin geçerken, Marmara Denizi kıyılarında kışlar diğer bölgelere göre daha ılıktır³.

İstanbul konumu ve sınırları içinde bulunan İstanbul Boğazı nedeniyle, kışları İç Asya ve Doğu Avrupa'da oluşan yüksek basınçla Akdeniz üzerinde oluşan alçak basıncın; yazları ise Batı ve Orta Avrupa'ya uzanan Azor yüksek basıncı ile Kuzey Afrika ve Arabistan'da oluşan alçak basıncın dengelendiği bir hava kanalı durumundadır. Bu dengelenme olayının ana kanalı ise ilk çağlarda denizcilerin korkulu rüyası olan İstanbul Boğazı (Bosporus Trakhios) dır.

Bu yüzden ilkbahar mevsiminde İstanbul'da doksan iki gün boyunca sadece yedi gün rüzgârsız geçer. Bu dönemde ortalama kırk gün kadar Güney, Batı arası rüzgârları geri kalan dönemde ise Kuzey, Doğu arası rüzgârları eser⁴.

1.4. TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihi yarımada Yunan öncesi bir yerleşme olduğu 1871 yılındaki demiryolu inşaatında bulunan büyük taşlarla yapılmış sur duvarları kalıntılarından tahmin edilmektedir⁵.

İlk kurucusu, efsaneye göre Poseidon ve Deroes'in oğlu İstanbul'da doğmuş olan, ya da diğer bir rivayete göre Megara'lı bir göçmen reisi olan Byzas'tır⁶.

Miletli Hesykhios'a göre de Yunan Boista'daki Megara'dan Byzas komutasında gelenler tarafından kurulmuştur şehir⁷.

Sarayburnunda kurulan şehir daha sonra Dorlar, İonyenler ve Kserkes tarafından alınıyor, bu arada genişletiliyor.

Justinus'a göre ise ilk kurucusu Pausanias'dır⁸.

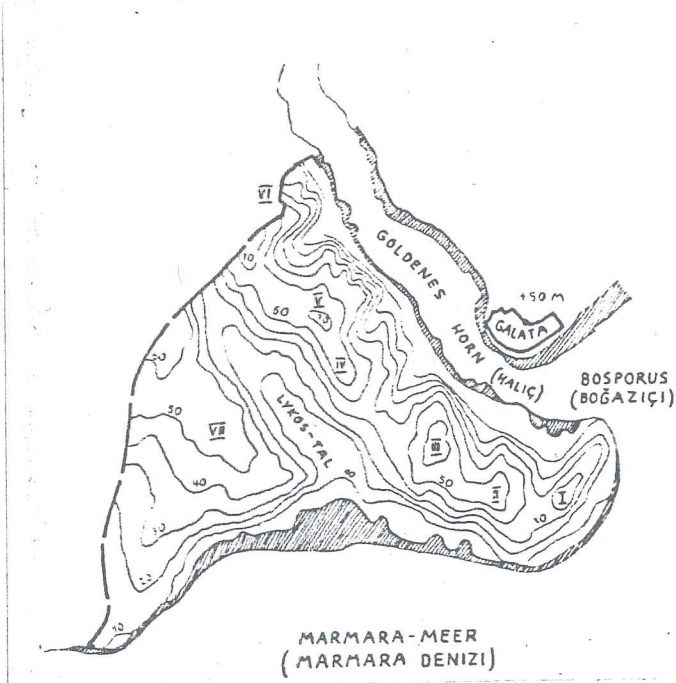
Şehrin ilk büyüklüğü bugün belirsiz bir durumdadır, fakat daha sonra geliştirilen tahkimatın Trakların saldırılarına karşı kurulduğu dönemden beri var olduğu kabul edilebilir.

Bugün Sarayburnu'nun bulunduğu yerde ilk devirlerde Apollon, Artemis ve Aphrodite tapınakları, kuzeyde tam burunda ise Poseidon tapınağı ile "Athena Ekbasia" bulunmaktaydı. Haliç'e doğru ise irili ufaklı bir çok liman teşkil edebilecek koylar bulunuyordu (R.2).

M.Ö. 512 de Pers istilasına uğruyor, 478 de ise Pausanias tarafından zaptediliyor. Kurtarıldıktan sonra da birinci "Attik Deniz Birliği"ne katılıyor. Geçen zaman zarfında çesitli istila ve kuşatmalara hedef olmasına rağmen şehir gelişmesini sürdürüyor ve bağımsızlığını koruyarak M.Ö. 260 larda Trakya'da Derkoz ve Rheigon'a kadar, Anadolu'da ise Yalova yörelerine kadar olan bir bölgeye sahip oluyor. M.Ö.70-60 yıllarında ekonomik açıdan çok gelişen şehrin imarı da oldukça canlanmış bir durumdadır artık. Bu dönemde liman yanında Stadion Akropolis'in dik Doğu yamacında tiyatro, şehrin batısında Strategion ve Güneyinde Thrakion ana meydanları yapılmış ve Haliç kıyısı ile şehre gelen sırttaki yolda (Şehrin Kuzey anasırtı) ise Nekropol bulunmaktadır. Şehre Hadrian döneminde ise (M.S.117-138) artık su tesisatı da yapılmış durumdadır. Bu da Strategion yakınında bulunan bir hamamdan kolayca anlaşılmaktadır (R.2).

M.S. 193 yılında çıkan taht kavgası sırasında şehir Septimus Severius tarafından kuşatılıyor ve şehirde çıkan kıtlık yüzünden şehir teslim olmak zorunda kalıyor⁹.

Septimus Severius şehri işgal ettikten sonra surları yıktırıyor ve şehrin Marmara Ereğlisi'ne bağlı bir köy haline geti-

R.1- Tarihi Yarımada'nın Topografik Yapısı, (Kleiss).

R.2- Tarihi Yarımada'da İlk Devir Yerleşme, M.S. 117, (M.Wiener).

rilmesini sağlıyor. Fakat dahasonraki yıllarda şehir surlarının yeniden yapılmasına karar veriyor ve eskisinden 400 m. daha Batıya doğru dıştan, bugünkü Eminönü'nden, o zamanki adıyla Neorion'dan başlayıp Güneye doğru Forum Constantini (Çemberlitaş) doğusundan geçen ve Hippodrom'un batısından Marmara Sahiline (Propontis) inen yeni surlar inşa ediliyor. Bununla birlikte şehre Grek-Roma stadyumu, tiyatro ve su kemerleri gibi yeni yapılar kazandırılıyor¹⁰. Bu imar hareketleri sırasında şehrin güneyinde Zeuxippos banyoları yaptırılıyor. Hippodromun yapımına başlanıyor ve kentin yüzölçümü 100-110 hektara çıkıyor¹¹ (R.3, R.4). Bu dönemde şehre Antonia Augusta deniyor¹².

Bu hareketlerden sonra başgösteren Roma İmparatorluğu içindeki kavgalar sırasında İmparator Konstantinus Bizans'ın desteklediği Licinius'u M.S. 324'de mağlup ediyor ve ceza olarak da şehir surlarını yıktırıyor. Fakat aynı sene İmparatorluk merkezini Tarihi Yarımada'ya nakletmeyi düşünerek M.S. 325 yılında kenti 2 misli büyüten yapımlara başlıyor. Yeni yapılan surlar bu sefer Marmara kıyısında Rabdos (Samatya civarı) dan başlayarak Mokios su haznesi (Çukur bostan) doğusundan Lykos deresini ve vadisini geçen, buradan Aspar su haznesine çıkan (Sultan Selim) ve Kuzey-Doğu yönüne doğru Haliç'e, Petrion bölgesine inen bir hat üzerinde yapılıyor (R.3-R.4). Şehrin resmi açılışı M.S.330'da yapılıyor¹³.

İncicyan şehrin bu dönemde 14 bölgeye ayrıldığını yazıyor¹⁴. Bu bölgelerden ikisi, 13. ve 14. bölgeler, bu devirde surlar dışında gelişen ve ancak II.Teodosius zamanında surlar içine alınan, dış mahallelerdir¹⁵ (R.5).

Böylelikle artık şehrin alanı 6 km²'ye çıkmıştır. Her yandan gelen yapı ustaları yardımıyla şehrin yapımı hareketlerine büyük bir hızla devam ediliyor. Septimus Severius zamanında başlatılmış olan Hippodrom ve Zeuxippos banyoları inşaatı ta-

mamlandığı gibi, şehrin ana caddesi olan Mese, Augusteion ve Konstantin forumları yapılıyor ve şehre 11.5.330 tarihinden sonra Roma örnek alınarak "Nea Roma" adı veriliyor ve tescil ediliyor.

Konstantin'in oğlu Constantius döneminde ise Hagia Sophia'nın yapımına başlanıyor, ayrıca şehrin su sorunu yapılan uzun kanallar ile hallediliyor, bu sırada Valens su kemeri de inşa ediliyor ve bu su sistemine bağlı olarak geniş çapta sarnıçlar yaptırılıyor¹⁶.

Theodosius II döneminde gelişen ve artık iyice sıkışan şehir Konstantin surlarının 1300-1400 m daha batısından yeni ve daha güçlü surlarla çevreleniyor ve şehir dışındaki Blakherna mahalleleri şehir içine katılıyor¹⁷.

Bu dönemde şehrin yüzölçümü 14 km² ye ulaşmaktadır. Ayrıca şehir Roma'da da yapılmış olduğu gibi 14 bölgeye bölünüyor (R.3 ve R.4).

Büyüyen şehrin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni limanlar ve depolama binaları yapılıyor. Bu limanlar Haliç bölgesinde ve Güneydeki Eleuterios limanı çevresinde gerçekleştiriliyor¹⁸.

M.S. 413'de yapılan Theodosius surları 447 depreminde hasar görünce onarılıyor ve bu defa surların önüne ikinci sur sırası ve bunun 15 m. dışına, dış duvar denilen surlar yapılıyor. Bu arada Marmara denizi (Propontis) boyunca sahil surları inşa ediliyor¹⁹.

Bundan sonraki yıllarda şehir çeşitli kuşatmalara ve bir de veba salgınına maruz kalıyor.

8 yy. başında Haliç ağzına savunma amacıyla zincir geriliyor.

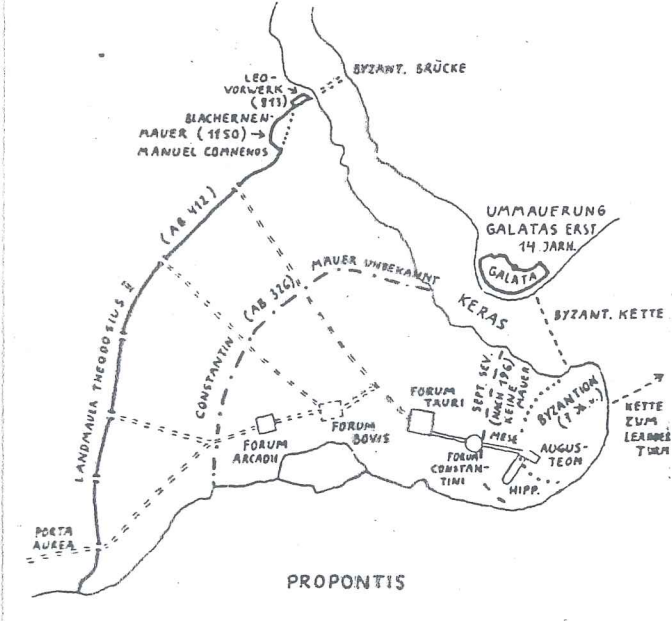
Bu yüz yılda şehir iyice gelişiyor ve nüfusu kalabalıklaşıyor. Bunun doğal sonucu olarak yeni yapılaşma hareketleri başlıyor. İkonoklazm sonunda, Basileos zamanında yeni kiliseler yapılıyor. Leos VI döneminde Güney limanları eski önemini kaybedince, yani yapılanma ve ticaret Mese ile Haliç arasında gelişmeye başlıyor (R.6).

12.yy.da şehre yabancılar da yerleşmeye başlıyor ve bunların sayısı bu yüzyılda 60.000 civarına ulaşıyor. Dördüncü haçlı seferlerinde ise şehir kuşatılıp alınıyor ve yakılıp, yıkılıyor. Halk Küçük Asya'daki Bizans kalmış bölgelere göç ediyor ve bunun neticesinde Latinler şehre hakim oluyorlar. Şehre sahip çıkmayan Latinler döneminde şehir artık çökmeye yüz tutuyor²⁰.

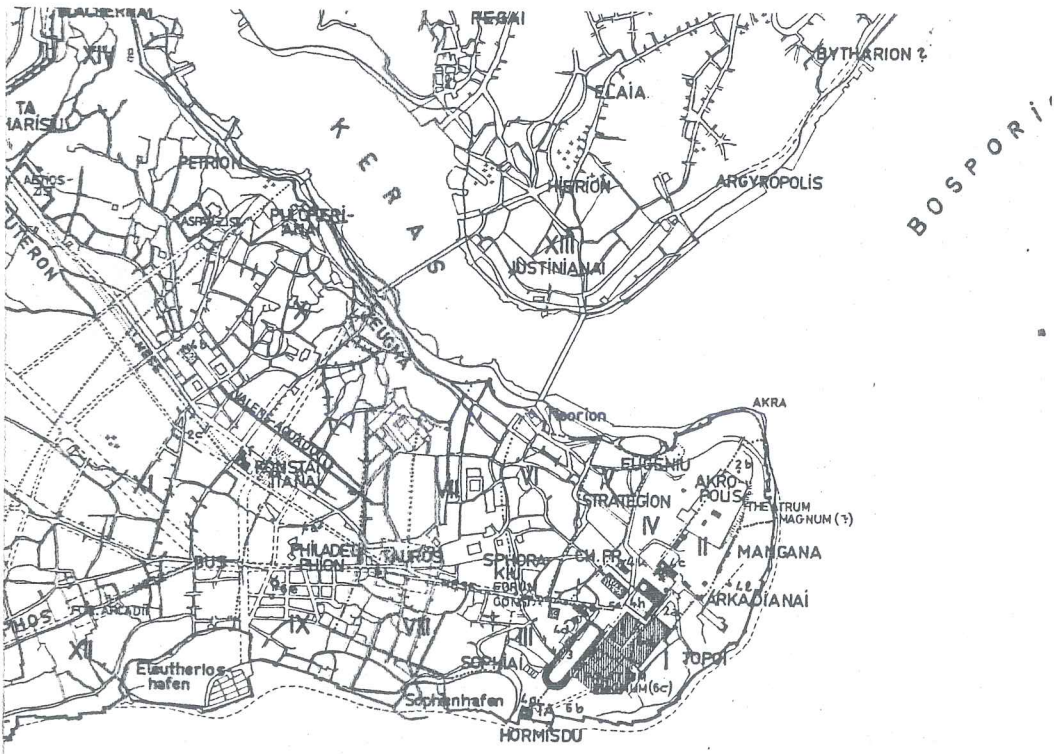
Michel VIII. Palaiologos zamanında hemen hemen savunmasız kalmış olan şehir tekrar geri alınıyor. 14.yy.da şehir yeni bir deprem ve veba salgını daha atlatıyor. Çöken Ayasofya kubbesi ise ancak seneler süren bir restorasyon sonucu ve yabancı parayla onarılabiliyor²¹. 1394 yılında şehir Yıldırım Bayezit tarafından kuşatılıyor ve yapılan anlaşma neticesinde şehirde, bugünkü Valide Hanı yöresinde, Kaşıkçılarda, bir müslüman mahallesi kuruluyor; fakat Yıldırım Bayezit Timur'a esir düşünce bu müslümanlar şehirden çıkarılıyor²².

14.yy. sonlarında artık genişleyen Osmanlı İmparatorluğu Bizans'ı iyice tehdit etmeye başlıyor ve nihayet 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından şehir Osmanlı topraklarına katılıyor²³.

Fetihten sonra Sultan Mehmet İstanbul'a çeşitli bölgelerden göçmenler yerleştiriyor ve Aksaray, Karaman, Kefeli gibi daha birçok semtler bu adları buralarda yerleştirilen göçmenlerden alıyor. 1459 da ise şehirden sürülenlerin tekrar geri dönmesine izin veriliyor²⁴.

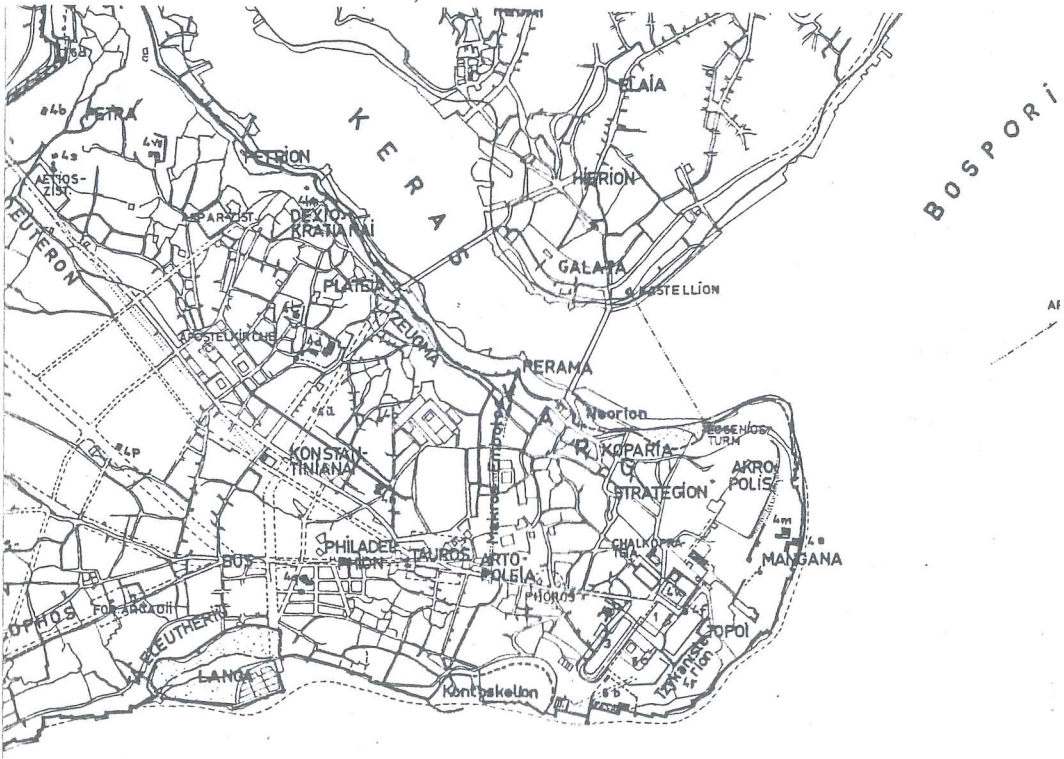
R.3- Bizans Döneminde Kentin Gelişmesi, M.S. 193 Sonrası, (Kleiss).

R.4- Tarihi Yarımada'da İlk Devir Yerleşme, M.S. 193 Sonrası, (M.Wiener).

R.5- Şehrin İdarî Bölgeleri, M.S. 330 Sonrası, (Kleiss).

R.6- 8.yy. da Mese-Haliç Arası Yapılanma, (M.Wiener).

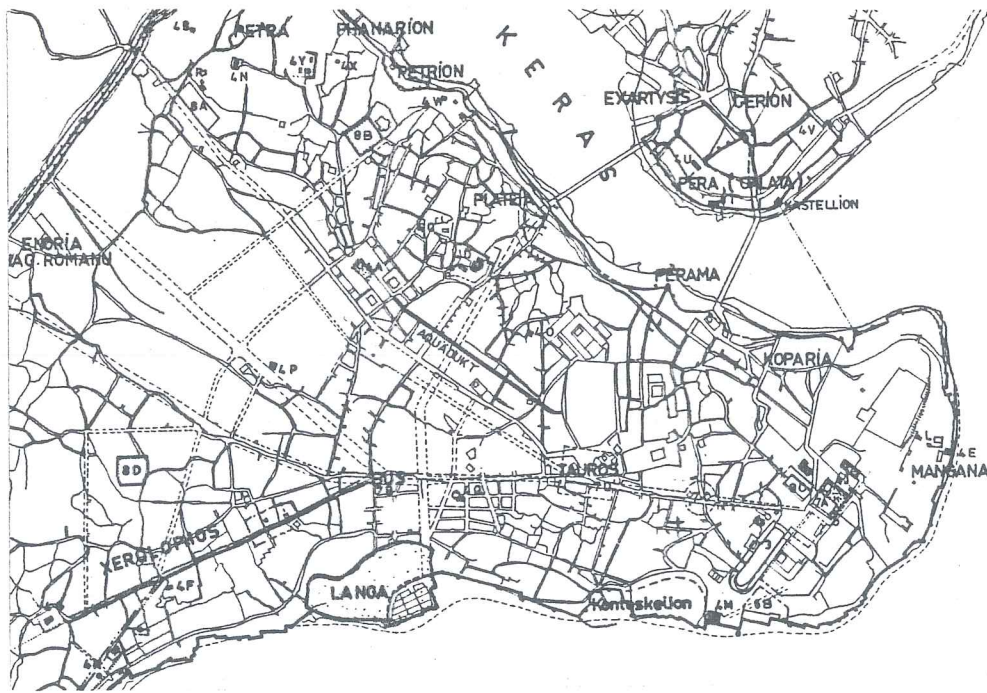
Şehrin büyük alanları bu dönemde Ayasofya'ya vakfiye olarak alınıyor, bazı kiliseler camiye çevriliyor, yeni çarşı ve hanlar yapılıyor. Şehrin su problemi Halkalı şebekesi ile hallediliyor. Eski Akropol'ün bulunduğu ve o günlerde bazı kilise ve manastırların üzerinde olduğu alanda, birinci tepenin üzerinde, yeni bir saray yapımına başlanıyor²⁵ (R.7).

Fatih Sultan Mehmet'in bu politikası daha sonraki sultanlar, II.Bayezit ve I.Selim zamanında da sürdürülüyor. Bu arada 1509 depreminde bir çok yapı ve surların bazı kısımları çöküyor. I.Selim'in Mısır seferinden sonra Hilafet'in başkenti olan İstanbul'a aynı zamanda Mısırlı ustalarda geliyor, yeni yapılarla birlikte bazı eski kiliselerde camiye çevriliyor, ayrıca bu dönemde yapılan en önemli bir iş de tersanenin yapımı oluyor. Sultan Süleyman döneminde de şehre birçok yeni kompleks kazandırılıyor; II.Selim ve III.Murad zamanında da bu imar hareketlerine devam ediliyor²⁶ (R.8).

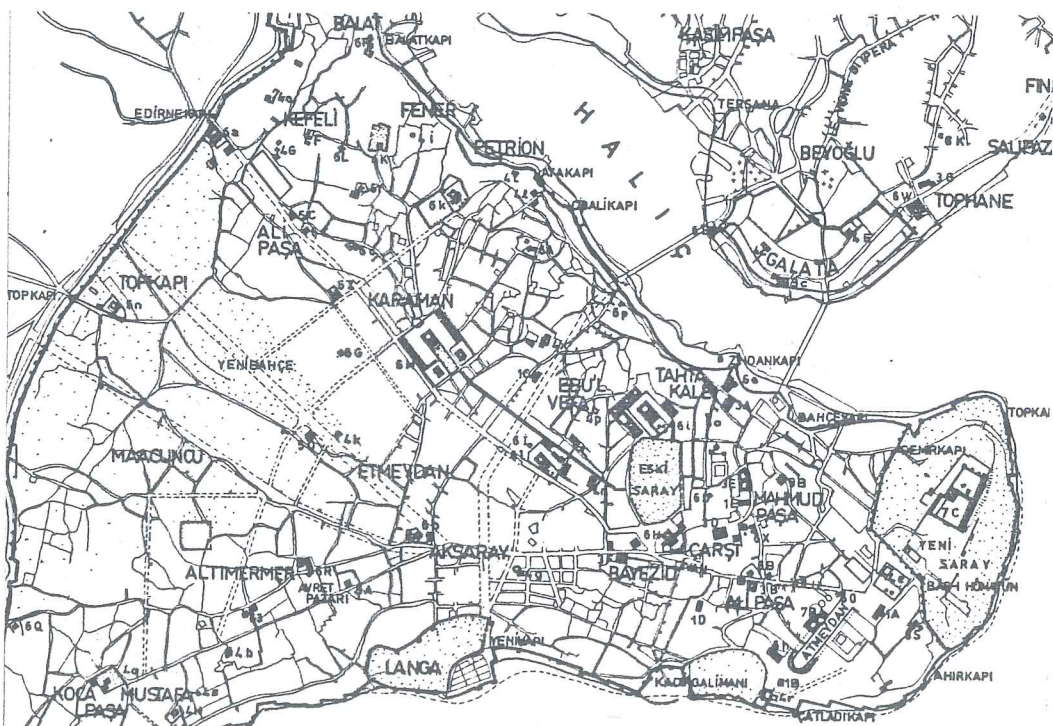
16.yy.ın üçüncü çeyreğinde artan nüfus için artık bazı önlemler alınıyor. Müslüman olmayanların ancak belli bölgelerde oturmalarına izin veriliyor ve bunların camilerin civarında oturmaları yasaklanıyor. Artan nüfusla birlikte 1550'de şehir 400-500.000 kişiye ulaşıyor. Bu nüfusun % 42'sini müslüman olmayan halk teşkil ediyor ve bunların şehir hayatında tüccar ve zanaatkâr olarak etkinlikleri önemli bir yer tutuyor²⁷.

Tarihi yarımada artık yapı yoğunluğu ve nüfus bakımından belli bir düzeye ulaşmıştır. Şehir yüzyıllar içinde Beşiktaş-Fındıklı, Beyoğlu, karşıda ise Üsküdar yönünde gelişmeye başlıyor²⁸.

1866'dan sonra Tarihi Yarımada da yapılanma hareketleri artık yangın bölgelerinin yeniden yapılması veya buralarda halkın kendi olanaklarıyla tekrar barınacakları yerleri kendileri yapması şeklinde geliyor. Bu şekilde kentin birçok bölgesi

R.7- Fetih Sonrası, (M.Wiener).

R.8- Fetih Sonrası, (M.Wiener).

yavaş yavaş çehresini değiştirerek, bazı bölgeleri tamamen yeniden planlanarak günümüze kadar, aynı zamanda çeşitli fonksiyon değişiklikleri de göstererek geliyor²⁹.

2.BÖLÜM - SOKOLLU MEHMET PAŞA CAMİSİ - ÇEVRESİNİN FİZİKSEL DEĞERLENDİRMESİ

2.1. ÇALIŞMA BÖLGESİNİN SINIRLARI

Çalışma bölgesi olarak aldığımız alan Tarihi Yarımada'nın Marmara Denizi'ne bakan Güney yamacında yer almaktadır (R.8). Bölge Kuzey kenarından Dizdariye Çeşme Sokak ve Piyerloti Caddesi ile Güney kenarından ise Sahil yolu ve Marmara Denizi ile sınırlanmıştır. Doğu yönünde ise sınırı Hipodrom Sphen-don duvarı, Şifa Hamamı sokağı, Küçük Ayasofya caddesinin bir bölümü ile Çatladıkapı'dan sahile uzanan Aksakal sokağı teşkil eder. Bölgenin Batı kenarı da Piyerloti caddesinin bir bölümü, Şerefiye caddesi, Kadırga meydanı ve Şehsuvar Bey Bostan sokağı ile sınırlanmıştır (R.9).

İdari bölünmeye göre ise, bölge içinde Küçükayasofya mahallesinin hemen hemen tamamı, batısında Şehsuvar mahallesinin bir kısmı, kuzey-batısında Emin Sinan, Kuzeyinde ise Binbirdirek mahallelerinin yine bir bölümü yer almaktadır (R.9).

2.2. COĞRAFI VE TOPOĞRAFİK ÖZELLİKLER

Bölge Tarihi Yarımada olarak tanımladığımız üçgen biçimli ve Doğu yönüne uzanan kara parçasının Güney kenarında ve Sarayburnu'na yakın bir kısmındadır.

Yarımada'nın topoğrafyasını önemli bir şekilde belirleyen Kuzey anasırtının ikinci ve üçüncü tepelerinin Güneye bakan yamaçları bölgenin eğimli kısımlarını meydana getirir. Bölge Marmara Denizinde, doldurulmuş olan sahil yolu ile başlar. Buradan Küçük Ayasofya caddesinin oluşturduğu sınıra kadar topoğrafya düz bir alan halindedir. Yukarıda adı geçen tepe-

(Marmara - Meer)

MARMARA DENİZİ

R.9- Çalısma Bölgesinin Kent İçindeki Konumu

lerin bu düz alanla birleştigi topoğrafik çizginin olduğu yerde Küçükayasofya caddesi adeta doğal bir sınır halindedir. Buradan sonra bölge Kuzeydeki üst sınırına kadar orta diklikte bir eğimle yükselir.

Topografik durumundan da anlaşıldığı gibi bölge Güneye doğru açık bir bölgedir. İklim açısından, İstanbul'un genel iklim şartlarının gösterdiği özelliklere sahiptir³⁰. Ancak topografik yapısının özelliği nedeniyle Kuzey rüzgârlarına oldukça kapalı olup buna karşılık Güney, Güney-Batı rüzgârlarına açıktır.

Kentiçi ana ulaşım yolları bölge içinden geçmez, fakat tarihi yarımada'nın en önemli ulaşım yollarından biri olan Yeniçeriler caddesi, ki Bizans döneminin Mese'sinin bulunduğu konumdadır, bölgenin Kuzey kesimine yaya olarak beş dakikalık bir mesafeden geçer (R.10). Diğer bir ana yol ise bölgenin güney hattından geçer, fakat bu sahil yolunun toplu ulaşımına pek katkısı olduğu söylenemez.

Bölge içinde kalan yollar ise tali yol durumundadır. Bunlardan ulaşımına en çok katkısı bulunan yollar ise Küçük Ayasofya Caddesinin başlangıcı olan ve Aksakal sokağı ile sahil yoluna bağlanan yol ile yine aynı caddenin Sultanahmet Meydanına bağlanmasını sağlayan Nakilbent ve Şifa hamamı sokaklarıdır. Bölgenin Sultanahmet meydanı ile Kadırga meydanı arasındaki bağlantısını sağlayan Küçük Ayasofya caddesi ise adı geçen yollara göre daha az kullanımı olan bir caddedir (R.11, 11A, 11B).

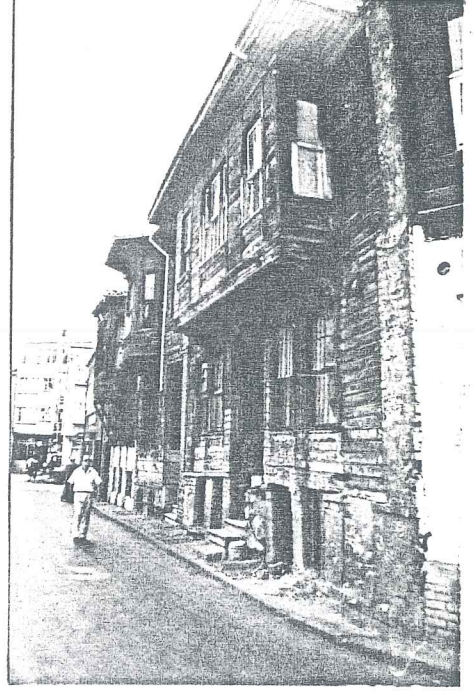

R.10- Kamu Ulaşımına Olan Mesafeler, (Dubois).

- 0-5 dakika
- 5-10 dakika
- 10 dakikadan fazla

R.11- Küçük Ayasofya Caddesi

R.11A- Küçük Ayasofya Caddesi

R.11B- Küçük Ayasofya Caddesi

2.3. TARİHSEL GELİŞİMİ

2.3.1. Eski Çağ

Bölgenin eski çağdaki durumu konusunda bir bilgiye maalesef sahip değiliz. Ancak Sarayburnu yöresinde eski bir yerleşmenin bulunduğunu, 1871 yılında yapılan demiryolu inşaatı sırasında ortaya çıkarılan sur kalıntılarından biliyoruz³¹. Bu buluntular büyük taşlarla yapılmış olan bir tahkimatın kalıntıları olup şehri Trak saldırılarına karşı korumak amacıyla yapıldığı sanılıyor. Bu da o devirlerde bölgenin oldukça bakir bir durumda bulunduğunun ve kullanılmadığının ispatı olabilir.

2.3.2. Bizans Dönemi

Balkanların M.Ö.1.yy.da Roma hakimiyetine girmesiyle bölgenin 2.yy.da Septimus Severius tarafından işgal edildiğini ve surların yenilenirken eski tahkimatın 400 m kadar daha batısından yapıldığını daha önce belirtmiştik³². Bu durumda bölgenin batı ucunu teşkil eden Hipodromun ve buradan doğuya doğru, ufak da olsa bir bölümünün, kentin yeni sınırlarına dahil olabildiğini kolaylıkla tahmin edebiliriz. Bu bölgeye büyük bir olasılıkla şu anda Sokollu Mehmet Paşa camisinin bulunduğu bölge de dahil olabilir (R.3-R.4). Bu dönemde Septimus Severius hipodromun yapımını da başlatmıştır. Daha sonra Theodosius II. döneminde surların iyice genişletilmesi ile artık bölgenin tamamı kentin içinde kalıyor ve bu dönemde şehrin 14 bölgeye ayrılması ile bölgenin hemen hemen tamamı III. bölge olan "Ta Dominu" regionu içinde kalıyor³³ (R.4-R.5).

Bu devirden sonra artık bölge gelişmeye başlıyor. Doğu Roma İmparatorluğunun en parlak dönemi olan 5.-7.yüzyıllar arası bölge de artık önemli bir konumda bulunmaktadır. Hipodromun

doğusunda bulunan imparatorluk sarayı ile bugün Divan Yolu diye bilinen o dönemin ticari ve idari yapılarının dizildiği Mese arasında bulunması bölgenin öneminin kavranması için yeterli verilerdir³⁴.

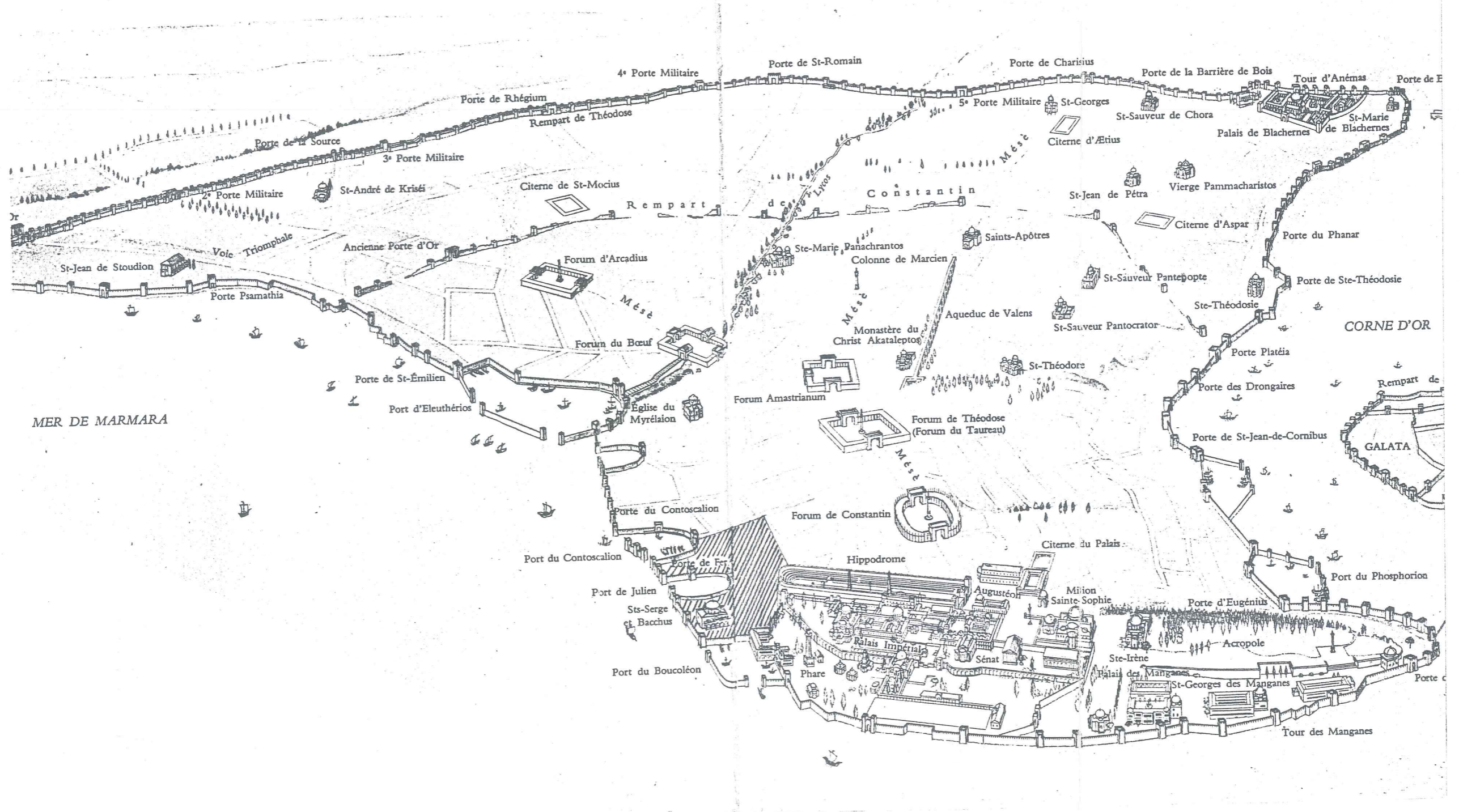
Ayrıca bölgenin sahil kısmında, batı tarafında Kontoskalion, bölge bünyesinde Jüljen ya da Sophien, doğu tarafında, hemen bölgenin denize açıldığı Çatladıkapı bitişiğinde ise Bukoleon limanlarının bulunması yörenin o devirdeki önemini bir kat daha artırır (R.12).

Bölgenin tarihi gelişimi içinde Bizans döneminde oldukça önemli olan bu limanların, Doğu'dan doğru ele alırsak, birincisi Bukoleon limanıdır. Liman bugünkü Çatladıkapı'dan Doğu'ya doğru uzanmaktaydı ve İmparatorluk sarayının hizmet limanı olarak görev yapmaktaydı³⁵. Limanla ilgili belgeler ilk olarak 10-11.yy.larda ortaya çıkıyorsa da, kullanımının 5-6.yy.lara kadar dayandığı bilinmektedir. Liman adını burada bulunan ve iki sütun tarafından taşınan, bir boğaya saldıran arslan anıtından almıştır³⁶ (R.12).

Limanlardan ikincisi ise Jüljen veya daha sonraki adıyla Sophien limanıdır. Liman 362 yılında İmparator Julien tarafından kazdırılmaya başlanmış daha sonraları II.Justinianus tarafından genişletilerek karısının adı olan Sophien adı veriliyor³⁷.

Julien limanı ile bundan daha doğuda bulunan Kontoskalion limanı için çeşitli kaynaklarda birbiri ile çelişen fikirler bulunmaktadır.

Bir görüşe göre önce 362 yılında Kontoskalion limanı, yani bugün Kadirga Meydanı olan yer, yapılıyor ve daha sonra Julien limanı (Cinci Meydanı) kazılıyor³⁸.

R.12- Limanlar, 5-7. yy.lar, (Sherrard).

ÇALIŞMA BÖLGESİ

Mayer'in İstanbul ile ilgili eserinde ise Julien limanından şehre uzun süre hizmet veren liman olarak bahsediliyor, fakat Kontoskalion adından söz edilmiyor. Büyük bir olasılıkla Kontoskalion ve Julien limanları bu eserde tek bir liman olarak ele alınmıştır³⁹.

Mueller-Wiener'in hazırlamış olduğu "Bildlexikon zur Topographie İstanbuls" adlı eserde ise bu iki limanla ilgili çeşitli görüşlerin birçok kaynak ve topografik kitapta ortaya çıktığı ortaya konarak, bölgenin topografik yapısı da gözönünde bulundurulursa bu iki limanın bileşik tek bir liman olduğu kabul ediliyor⁴⁰.

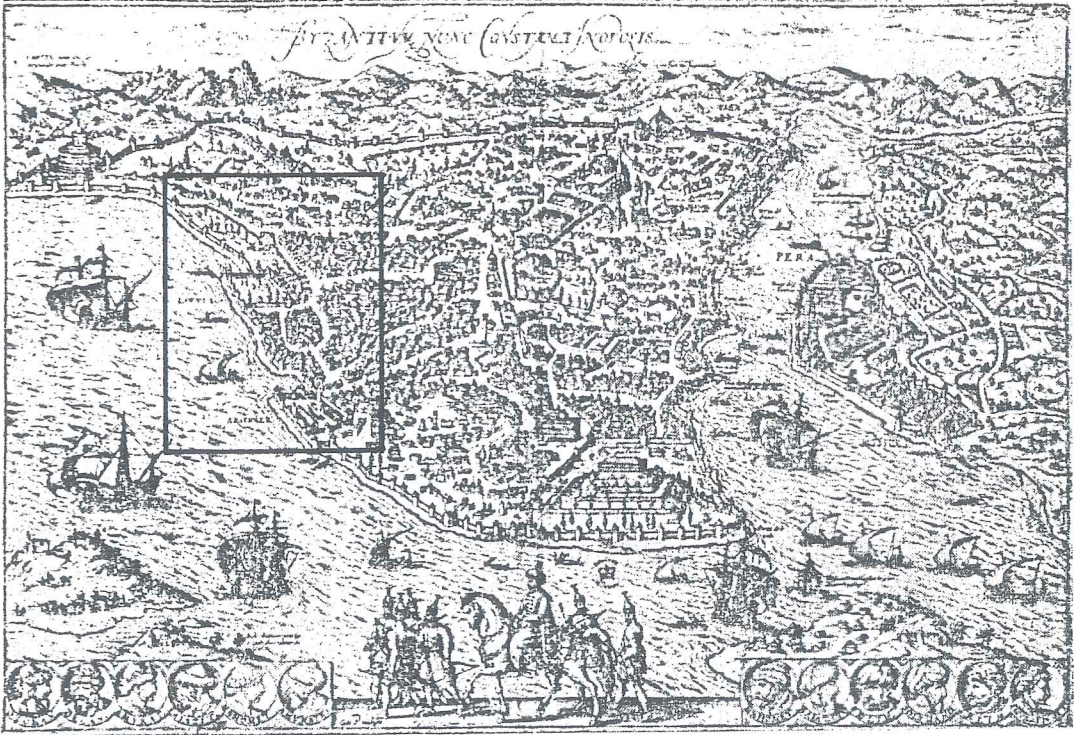
Bu esere göre limanın, yani Kontoskalion limanının, tarihçesi şöyle:

4.yy.da İmparator Jülien tarafından, Hipodrom'un olduğu vadinin ucunda, daha önceleri de çekek olarak kullanılan yerde, (Preger 257) bir liman ve kara tarafına da bir salon yaptırılıyor. Bu yapılar ve liman 465'deki bir yangında tahrip oluyor.

M.S.575'de II.Justinus zamanında liman büyütülüyor, zemini kazılıyor ve artık bir savaş limanı olarak kullanılmaya başlanıyor (Theoph. 368 Boor). Bu sırada liman yapılarına Justinus, Sophia, kızları Arabia ve Narses için dikilen dört anıt da ekleniyor (Leo Gramm.135).

Porta Leonis (=Çatladıkapı) de bulunan ve Du Cangé de yayınlanmış olan bir kitabeye göre 9.yy.da İmparator Theophilos bir Arsenal yaptırıyor (R.13).

9.-11.yy.lar arası liman işlevini devam ettiriyor, 11.yy.dan itibaren Kontoskalion adını alıyor. Bu arada çeşitli yangınlara da maruz kalıyor.

R.13- 15.yy. başı İstanbul Gravürü ve Arsenal, (Braun-Hogenberg).

R.13A- Arsenal, (M.Wiener).

Micheal VII.Palaiologos (1259-82) un yaptırdığı sur ve zincir ile Andronikos II. (1282-1328) devrindeki derinleştirme ve kapı takma işleri, her ne kadar kesinlikle bu limana bağlanamıyorsa da limanın 15.yy. sonuna kadar kullanıldığı kesin gözüküyor.

1427 de Johannes VIII.'in burada temizleme çalışmaları yaptığı ve liman ile Arsenal'in fetihe kadar kullanıldığı biliniyor (Boundelmonti).

Bütün bu bilgiler birbiri ile her noktada çakışmıyorsa da, bölgenin Bizans döneminde ne kadar önemli bir yer olduğunu bize kanıtlamaya yeterlidir. 11.yy.a kadar bölge, bütün Marmara sahilleri olduğu gibi, birinci derecede bir konut bölgesidir ve büyük bir olasılıkla memur ve tüccarların oturmakta olduğu bir bölgedir. Bu yargıyı imparatorluk sarayına olan yakınlığı, Marmara sahillerinde bulunan limanları ve Kontoskalion limanı civarında bulunduğu tahmin edilen ticaret ve küçük endüstri bölgeleri kuvvetlendirmektedir⁴¹.

Bölgenin en parlak devrinde, İmparator Justinian tarafından 527 de burada eski Hormisdas Sarayı yerine önemli bir manastır yaptırılıyor. Peter ve Paul ile Sergius ve Bacchus kiliseleri de bu manastırın önemli yapılarından⁴².

10. ve 11.yy.lardan itibaren ticaret merkezi ve endüstri, Marmara limanları ve Mese civarından daha Kuzey'e, Haliç ve Galata yönüne doğru kaymaya başlıyor. Bunun nedeni ise bu bölgelerde oturan ve ticaretin önemli bir kısmını idare eden Ermenilerin, Yahudilerin ve İtalyanların bu yörelerde yerleşmiş olmalarıdır⁴³.

Bizansın artık iyice güçten düşmeye başlamasıyla da kentin bu seyrek yapılı, bahçeli hatta yer yer korulu yerleşme bölgesi iyice önemini kaybediyor⁴⁴.

2.3.3. Osmanlı Dönemi

Sultan Mehmet'in 1453'de İstanbul'u almasından sonra şehirde başlatılan imar ve yerleştirme harekâtında bölgede de bu tip faaliyetler başlatılıyor. Bunu fetih sonrası bölgede yaptırılan mescitlerden ve bunlara bağlı mahallelerden anlıyoruz⁴⁵.

İlk günlerde bu hareket liman ticaretine yakın olan Haliç sahillerinde başlıyor. Fetih döneminde bu civarın önem kazanması da çok doğal, çünkü Bizans'ın son döneminde de bu bölge önem kazanmış durumdaydı. Daha sonra imar hareketi ve gelişme 1., 2., ve 3. tepelere bunu takiben de Marmara sahillerine doğru yayılıyor. İmkân olan bölgelerde ise sur ile sahil arasına taşınmış⁴⁶. Zaman içinde önceleri Bayezıt semtindeki saray yeni saraya, yani Topkapı sarayına taşınıyor. Böylece yeni merkez bölgemizin yakınlarına kaymış oluyor. Aynı zamanda Kapalıçarşının yapılması da bölgenin Bizans dönemindeki gibi, Saray ve ticaret mekânlarının hemen yanibaşında olmasına olanak sağlıyor⁴⁷.

Bu dönemde Bizans devrinin önemli limanlarından biri olan Kontoskalion limanı da kullanılmaya devam ediliyor. 1462 yılına ait bir kayıttan Fatih Sultan Mehmet'in burada bir tersane kurduğunu anlıyoruz⁴⁸.

Liman bu dönemde Kadırga limanı adını alıyor. Venedikli Vavassore'ye izafe edilen İstanbul'a ait bir gravürde bu limanda inşa halinde kadırgalar görülüyor⁴⁹ (R.13-R.14).

Kontoskalion limanına Kadırga limanı adının Fatih Sultan Mehmet'in emriyle verildiğini ve buraya yine onun emriyle yeni surlar yaptırıldığını, fakat 16.yy. başlarında donanmanın güçlenmesiyle tersanenin 1515 de Haliç'e taşındığını bir diğer kaynaktan öğrenmekteyiz⁵⁰. Limanın önemini kaybetmesine rağmen, bölge canlılığını sürdürmeye ve kentin önemli bir semti olmaya devam ediyor.

R.14- 15.yy. Şehrin Görünümü, (M.Wiener).

16.yy.da devrin veziri Sokollu Mehmet Paşa tarafından burada bir külliye yaptırılmış olması bunun sağlam bir kanıtıdır. 1571 yılında bölgeye adı geçen vezir tarafından, Sokollu Mehmet Paşa camisi, medresesi, tekke, han ve hamamdan oluşan bir külliye kazandırılıyor⁵¹.

Bu yüzyılın başlarında ise bölgedeki Bizans dönemi manastır kompleksinden geri kalan Sergios ve Bakchos kilisesi camiye çevriliyor ve çevresinde birçok çeşme ile birlikte bir de, bugün Çardaklı hamam diye bilinen hamam yaptırılıyor⁵².

Bu yüzyılda yapılmış olan bir gravürden de algılayabildiğimiz gibi, bölgede 1-2 katlı ahşap yapılar oldukça yoğun bir biçimde görülüyor. Bu dönemde yapılan bol miktardaki çeşmeleri ve hamamı da göz önüne alırsak, bölgenin bu yüzyıl içinde revaçta bulunan bir konut bölgesi olduğunu düşünebiliriz (R.14).

17.yy.da bölge aynı işlevini sürdürüyor. Bunu da, bu yüzyılın tarihçilerinin tuttukları yangın kayıtlarından anlıyoruz; çikan yangınlarda bölgede yanan paşa ve eşraf konaklarından sık sık bahsedilmektedir⁵³.

18.yy.da bölgedeki Kadırga limanı artık iyice önemini yitirmiş durumdadır. Liman bu dönemde yapımına başlanan Nur-u Osmaniye Camisinin hafriyat toprağı ile doldurulmaya başlanıyor. Artık liman ve Arsenal bölgesi üzerinde yapılanmalara, alçak bölgeler ise bahçe ve bostan olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bundan sonra yapılanma ve doldurma işlemleriyle limandan geriye sadece topografik yapının bıraktığı ipuçları kalacaktır⁵⁴ (R.8).

2.3.4. Cumhuriyet Dönemi

Yüzyıllar içinde birçok yangına sahne olan bölgenin mimari karakterini yüzyılımıza kadar ne derece koruduğı kesin olarak

bilinmese de, konut bölgesi fonksiyonunu Cumhuriyet döneminin başlarına kadar getirdiğini, bu dönemde yaptırılmış olan kadastral haritalardan anlayabiliriz. Bu haritalarda hâlâ 1-2 katlı ahşap konutlar ve bahçe içinde çeşitli konaklar görülebilmektedir⁵⁵ (R.15-18). Bu arada 1912 yılında bölgenin doğu kısmı bir yangında tahrip olmuş ve 1940 larda yenilenmiştir⁵⁶.

Cumhuriyet döneminde bölgede gerçekleşen en önemli olay, bölge ile deniz arasına surlar ve demiryolundan sonra, üçüncü engeli koyan sahil yolunun yapımıdır. Bölge bu dönemde, İstanbul'un birçok yöresi gibi, çok hızlı bir değişime uğramış aşırı bir nüfus yüklenmesini omuzlamak zorunda kalmış, ikinci dünya savaşından sonra merkezî konumu ve düşük kiraları yüzünden yoğun bir konut bölgesi olarak görev yapmış, yakın zamanda ise çehresini iyice değiştirerek, konut-ticaret-küçük endüstri karmaşasına katılan bölgelerden biri haline gelmiştir.

2.3.5. Deprem ve Yangınlar

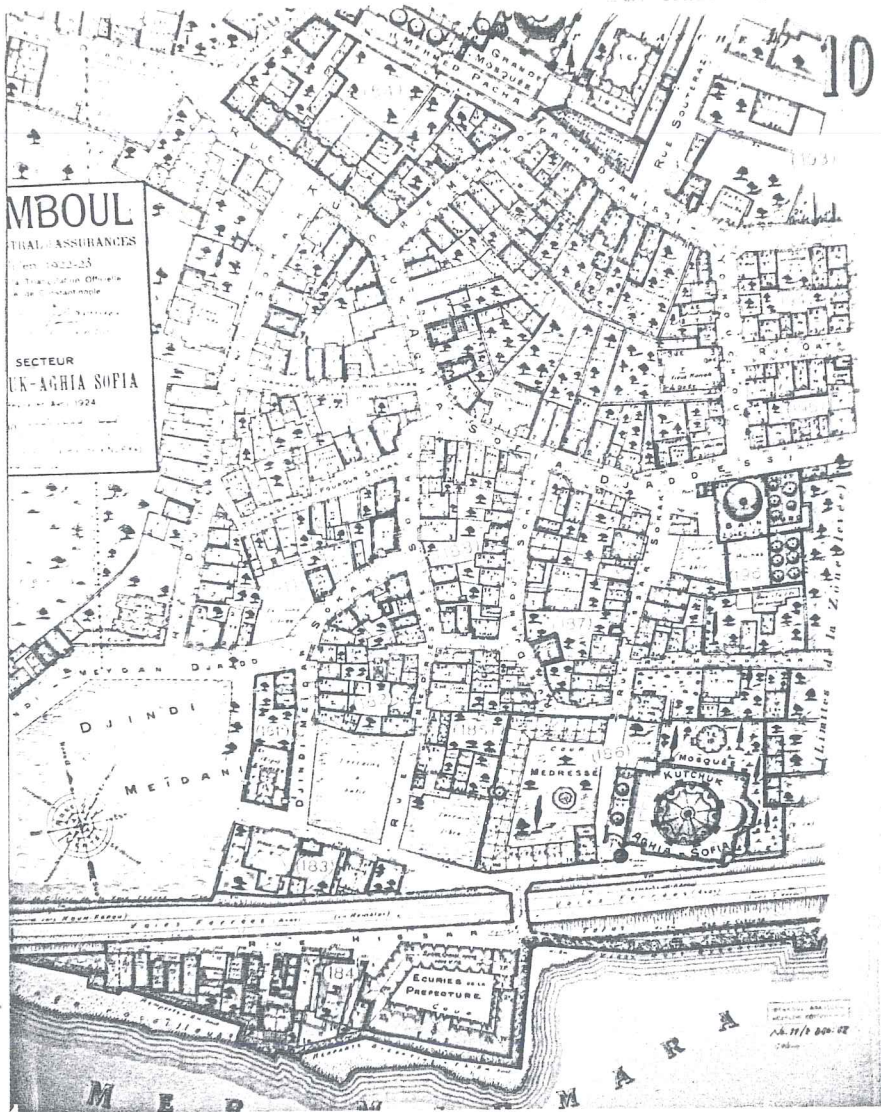
Bölgenin fiziksel gelişimi ve mimari özelliklerini önemli ölçüde etkileyen ve yönlendiren etkenlerin başında, yörenin geçirmiş olduğu deprem ve yangınlar gelmektedir. Bundan dolayı bu deprem ve yangınları ayrı bir başlık altında ve kronolojik bir sıra içinde gözden geçirmekte yarar olacaktır.

Depremler

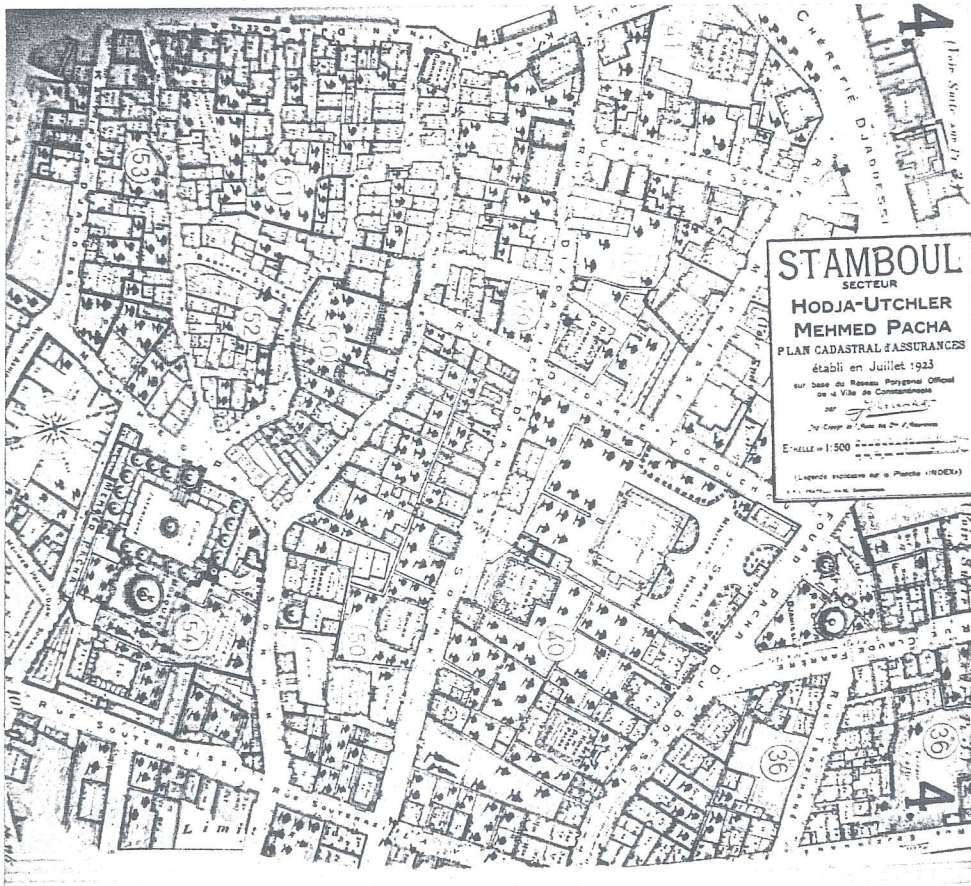
4.yüzyıl ortalarından 6.yy. sonlarına kadar kuvvetli ve zayıf birçok deprem olmuş ve bunların bazıları uzun süre sürmüştür. 6.yy. ile 10.yy. arasında meydana gelen depremler için tarihçiler birşey yazmamışlardır. Bunun nedeni de tarihçilerin bu tür olayları ancak anıtlar veya saraylar gibi önemli yapılara hasar verdikleri zaman kaleme almaları olabilir⁵⁷.

R.15- Pervititch - 1923.

R.16- Pervititch - 1923.

R.17- Pervititch - 1923.

R.18- Pervititch - 1923.

Kayıtlarına rastlanan başlıca depremler şunlardır:

- 396 Yılında 200 gün süren bir deprem.
- 447 Yılındaki büyük deprem - bu depremde sahil surları hasar görmüş.
- 480 Yılında 40 gün süren bir deprem.
- 554 Yılında 40 gün süren bir deprem.
- 558 Yılında 10 gün süren bir deprem.
- 1488 Ramazanında büyük tahribat yapan bir deprem.
- 1508 Yılında 40 gün süren bir deprem.
- 1509 Yılında 45 gün süren depremde 109 cami ve mescit, 1070 ev, hemen hemen bütün minareler yıkılıyor. Ayrıca deniz, sahil surlarını aşarak mahalleleri basıyor⁵⁸.
- 1599 Yılında birkaç gün süren bir deprem oluyor ve surlardan bir kısmı yıkılıyor⁵⁹.
- 1718 Arka arkaya 3 gün ve 3'er dakika süren depremler oluyor. Surların bir kısmı, Yalı köşkü çevresi harabeye dönüyor.
- 1727 Ağır bir deprem daha oluyor. Bazı semtler hasar görüyor.
- 1763 Bayezit ve Fatih camileri kubbeleri hasar görüyor.
- 1766 Kurban Bayramında büyük hasar meydana geliyor. Ayasofya Nur-u Osmaniye, Şehzade, Sultan Selim, Süleymaniye ve Yenicami hasara uğruyorlar. Mahallelerde çok can ve mal kaybı oluyor⁶⁰.
- 1769 Yine Kurban Bayramında 2 dakika süren bir deprem de aynı camilerde hasar meydana geliyor.
- 1894 Depremi birçok cana mal oluyor. Kapalıçarşı, Mihrimah camisi başta olmak üzere birçok cami, mescid, hamam ve ev büyük hasar görüyorlar⁶¹.

Bu tarihten sonra da birçok deprem meydana geliyor, fakat yukarıda kısaca değindiklerimiz en çok hasar yapan ve en şiddetli olan depremlerdir.

Yangınlar

İstanbul, Cumhuriyet dönemine kadar bünyesinde oldukça yoğun bir şekilde barındırdığı ahşap yapılar yüzünden, tarihinde birçok önemli yangın felaketi atlatmıştır. Şüphesiz bu yangınların şehrin fiziki gelişimi üzerinde çok büyük rolü olmuş

ve şehrin çehresini bu yangınlar iyice değiştirmiştir. Yangınların bu kadar sık olması, bizi burada sadece konumuz olan çalışma bölgesini etkileyen büyük yangınları araştırmaya itmiştir.

Çeşitli kaynaklardan tesbit edilen, bölgede meydana gelen, ya da bölgeyi de etkileyen yangınlar kronolojik olarak şunlardır:

- 433 Yılında şehrin kuzey kısmında çıkan yangın bölgenin yarısını harabeye çeviriyor ve Mese'nin güneyine de atılarak bu bölgede de tahribat yapıyor. Bu arada Havariyun-Teodosius kiliseleri ve Ahilye sıra hamamları tamamen yanıyor⁶².
- 498 Yangınında Hipodrom ile Konstantin sütunu (Çemberlitaş) arasındaki bölge yanıyor.
- 509 Yangını Konstantin Forumu ve çevresine büyük hasar veriyor.
- 510 Aynı bölge yine yanıyor.
- 532 Yılında Nika ayaklanması sırasında Senato, Zeuxippos hamamı, Ayasofya Sarayı ve Ayasofya tamamen yanıyor. Bu yangından sonra Justinian tarafından yapılan yenileme çalışmalarında Sergios-Bacchos kiliseside yapılıyor.
- 1024 de sahil surları yöresinde Ahırkapı civarında yangın çıkıyor ve büyük bir alan yanıyor⁶³.
- 1489 Yılında Güngörmez Kilisesi'ne yıldırım düşüyor ve çevrede 800 ev yıkılıyor⁶⁴.

"İstanbul'a çok yağmur yağdı, ardı ardınca yıldırımlar düştü. Birçok mahalle ve binalar harap oldu. Yıldırımlardan biri At Meydanı (Hipodrom) yakınındaki barut deposu olarak kullanılan Güngörmez Kilisesinin üzerine düştü. Bu eski ve büyük bina havaya uçtu. Çevredeki 4 mahallenin evleri patlamanın etkisiyle yıkılırken çok sayıda insan öldü. Havaya uçan kilisenin taşları Kınalıada yakınındaki denize, Galata'ya, Tophane'ye, Beşiktaş ve Üsküdar'a düştü⁶⁵".

- 1645 Yılındaki büyük yangın da Parmakkapı, Çarşı, Uzunçarşı ve Bedesten yöresinde başlıyor. Kuzey rüzgarının etkisiyle, Sultan Beyazıt, Okçular, Tavşantaşı, Gedikpaşa

ve buradan aşağı doğru Kadirga limanına iniyor. Sahil surunun Güney tarafında Hristiyan, Süryani ve Rum-Ermeni mahalleleri yanıyor. Ateşin önünü kesmek için bir çok bina yıkılıyor. Bu arada Kumkapı civarında da 4 kilise yanıyor⁶⁶.

- 1645 Aynı yıl Kasım ayında Bedesten karşısında çıkan yangın rüzgârla yayılıyor. Bir kolu Kürkçüler'den Mahmutpaşa'ya; diğer bir kolu Divanyolu'ndan Kadirga limanına üçüncü kol ise bütün Çarşıyla Eski Saray surlarına kadar dayanıyor. Bütün binalar ahşap olduğu için her yer kül oluyor⁶⁷.
- 1651 Yangınında Tavukpazarı Esirhanı, Çemberlitaş-Peykhane yöresi, Gedikpaşa ve Kadirga limanı civarı yanıyor ve yangın bir buçuk gün devam ediyor⁶⁸.
- 1652 Yılındaki yangın 1645 yılındaki ile aynen tasvir edilmiş, bu yüzden belki de aynı yangın söz konusudur⁶⁹.
- 1655 Aralık ayındaki yangında Çardaklı Hamam civarı ve bu arada bir paşaya ait konak yanıyor⁷⁰.
- 1658 Şubat ayında Kadirga limanı Peykhane civarında yangın çıkıyor⁷¹.
- 1660 Yangını Unkapanı civarından başlıyor. Sarayburnu'na doğru yayılarak At Meydanı üzerinden Peykhane mahallesine (Çemberlitaş'ta) ve buradan Çatladıkapiya doğru yayılıyor. Daha sonra Kumkapı, Yenikapı, Davutpaşa, Samatya, Etyemez, Haseki'ye kadar uzanıyor. Cumartesi akşam üzerinden Pazartesi akşamına kadar süren bu büyük yangından sonra inşaat malzemesi darlığı baş gösteriyor ve bir kiremit 2 akçeğe kadar yükseliyor⁷².
- 1662 Yılında Kadirga limanında büyük bir konak ve civardaki birçok ev yanıyor.
- 1719 da Gedikpaşa'dan Kadirga limanına oradan Kumkapı, İbrahimpaşa, Nişancı Atik Camileri çevresine yayılan yangında Kadirga'dan Kale duvarlarına kadar olan bölge yanıyor⁷³.
- 1743 Yılında Kadirga Limanı arkasında Sultan Sarayı ve bitişindeki birkaç dükkan ve ev yanıyor⁷⁴.
- 1752 de Kadirga'da başlayan yangının bir kolu buradan Peykhane'ye, bir kolu Dizdariye camisine dayanmış ve orada sönmüş⁷⁵.
- 1758 Nakilbend mescidi civarı mahallede çıkan yangında bir bölüm ev ve dükkan yanmış⁷⁶.

-1864 de ise Kumkapı-Sirkeci arasında 2910 bina yanmış.

-1865 Yangını Hocapaşa, Cağaloğlu yokuşu, Sedefçiler, Sultanahmet yöresi, Kadırga, Kumkapı, Nişanca, Çifte Gelinler bölgelerinin yanmasına sebep olmuş, fakat bu arada salgın halinde bulunan koleraanın da kesilmesine neden olmuş⁷⁷.

2. ve 3. tepelerdeki bu yangında 7800 ev, 14 cami, 4 han, 7 hamam, 20 adet de konak ve saray yanmış ve yangın 19 saat kadar sürmüş⁷⁸.

-1911 Yılında 3. ve 7. tepeler arasında binlerce ev,

-1912 Yangınında ise 1. tepenin güney yamacında 885 ev, Haziran ayında yanmış⁷⁹.

Yukarıda ele almış olduğumuz bölgede meydana gelen yangınlar, bölgenin mimari özelliklerinden çok şeyi silip süpürmüşler ve günümüze pek eskilere gitmeyen bir yapılanma kalmasına neden olmuşlardır. Ele alınan son yangından sonra bölgeyi etkilemiş olan bir yangın kaydına, taranan kaynaklarda rastlanamamıştır.

18.yy. ile 20.yy. ilk yarısı arasında Tarihi Yarımada'da meydana gelen yangınların yaptığı tahribatın büyüklüğünü, her yangından sonra halkın konutlarını yenileme çabalarına girmelerine rağmen, 18.yy.da 88.185 adet olan konut sayısının 1935 de 51.442 adete düşmesinden kolaylıkla anlıyabiliriz⁸⁰.

2.4. YAPILANMA ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Kentsel Tasarım Özellikleri

Bölgenin kentsel tasarım özellikleri hakkındaki bilgilerimizi eski tarihlere kadar götürmek, bölgenin yaşamış olduğu depremler ve yangınlar nedeniyle, daha önemlisi fetihten sonra farklı bir kültür ve sosyal anlayışın gelmiş olmasıyla, çok kolay olmayacaktır. Bu dönem hakkında çeşitli kaynaklardan

edindiğimiz genel bilgiler ve döneme ait yapılanma konusunda getirilmiş resmi tedbirlerin ışığı altında ancak tahmin düzeyinde bir yorum getirebiliriz.

2.4.1.1. Bizans

Konstantin zamanına kadar gelen Byzantion da kentsel tasarım özellikleri konusundaki bilgimiz, Septimus Severius'un 196 yılında şehri ele geçirdikten sonra yaptırdığı, eski limanları da içine alan, daha batıya kaydırılmış şehir surları ve yeni dört stoalı bir meydan, buradan Çemberlitaş'a kadar uzanan portikli bir yol, yeni meydan çevresindeki Zeuxippos hammamları ve kendinin başlatıp bitiremediği Hipodrom gibi majör yapılarıdır. Bunlardan günümüze kadar sadece ikisi yaşamıştır. Biri, dört stoalı meydanı Çemberlitaş'a bağlayan yol, diğeri de Hipodromdur. Birincisi, İstanbul'un ilk tepesini ikinciye bağlayan en yüksek boyundan geçen ve topografik nitelik taşıyan bir elemanken, diğeri güneye doğru suni terasmanlarla genişletilmiş bir platformdur. Byzantion'un fiziksel gelişimi ve strüktürü hakkındaki kesin bilgilerimiz bu kadardır⁸¹.

Konstantin'in şehri almasından sonra onu ne kadar tahrip ettiğini bilmiyoruz. Fakat şehrin İmparatorluğun yeni merkezi olduğunu ve buraya eski Roma'nın yansıtılmak istendiği düşünülürse, Byzantion'un fiziksel yapısının Konstantinopolis'i etkilememiş olduğu düşünülebilir⁸².

Bu dönemde kent bir Grek kentiyle kıyaslanamayacak kadar büyüyor. Bölgenin kuzeyinde yer alan Mese denilen portikli yol yeni surlara doğru uzatılıyor. Kente karakter veren elemanlardan biride, Anadolu'da örneklerine çok rastlanan bu portikli yollar (Embolos) oluyor. Bunlar çeşitli forumları birbirine bağlıyorlar ve bu portikli yolların iki tanesi de yarımada'nın burnunda, Marmara kıyılarında bulunuyor⁸³. Portikli yollar ve önemli yapılarla çevrili forumlar şehrin fi-

ziğinin ana temasını teşkil etmekteydi. Daha sonraki dönemlerde kentsel dokuyu etkileyen yapılardan biride, önce Aya-sofyanın üzerine yapıldığı tepenin güney yamaçlarına kurulan ve zaman içinde Hipodromun güneyinden Marmara sahillerine kadar inen büyük saraylar kompleksidir. Portiklerin ikisi bu sarayla ilişkili olarak biri birinci tepenin etrafını dolaşarak kuzeye, diğeri de Daphne sarayından sahil boyunca surlara iniyordu⁸⁴.

Roma'daki gibi 14 idari bölgeye ayrılan kentin birkaç bölgesinin kesiştiği noktalarda büyük forumlar meydana getirilmiştir. Bu dönemdeki konutların formu ve düzeni pek kesin bilinmemektedir. Ancak bunların tahminen 5-6 katlı yapılar oldukları düşünülebilir.

Kentin sürekli büyümesi kentsel yapılanma konusunda bazı tedbirleri gerektiriyor ve binalar için ara mesafeler, yüksekliklere sınırlamalar ve kanunlar konuyor. Bunlar su düzeni ve diğer önemli yapılarla yollar için (Cod.Theod.XVI, 38-39; Cod Just VIII, IO), kiliseler, kamu yapıları, mozaikler için (Cod.Theod XV I, 25, 4-46, 50) getirilen resmi düzenlemelerdir⁸⁵.

Bizans çağının yol strüktürü hakkında anayolu teşkil eden Mese ve forumları birbirine bağlayan portikli yolların haricinde hiçbir fikrimiz yoktur.

İkinci Haçlı seferi sırasında şehre gelen Odon de Demil zenginlerin evlerinin yollar üzerinde olduğunu, fakat içlerde kentin çok pis olduğunu, hatta hiç ışık almayan yerler olduğunu yazıyor. Bu da şehrin yol strüktürünün, Roma kentlerinde olduğu gibi geometrik ve düzenli tracée'lere göre değil, topografik verilere bağlı olarak meydana geldiğini düşündürmektedir⁸⁶.

Bölgede bulunan limanlarla şehir merkezi arasındaki bağlantı yolları hakkında da bir bilgi sahibi değiliz. Bunlar büyük bir ihtimalle, Haliç yamaçlarında olması muhtemel olan portikler ve ticaret yolları şeklinde idi ve tüccarların evleri de yine bunların hemen bitkilerinde olmalıydı. Portiklerin altında ya da yanında bulunan dükkânlar ise genellikle ahşap ve 2-3 metreye 2-2,5 metre yüksekliğinde kulübecikler şeklindeydiler⁸⁷.

8.yy.da iyice genişleyen nüfus Konstantin'i yeni yapılanma hareketine ve buna paralel yapım kanunları yapmaya itiyor⁸⁸. Kentte genellikle zengin ve aristokratların sarayları, konakları ile halkın karışık oturduğu gözleniyor. Büyük konutlar daima kargir yapılmaktaydı. Bunların yanında tek katlı küçük yapılar, ahşap kulübeler ve genellikle dar ve pis sokaklar bulunuyordu. Büyük boyutlu yapılar çoğunlukla suni teraslar üzerine oturtulmuşlardı, bunlar da fiziki çevrenin bir diğer karakteristik elemanı olmuşlardı.

Kilise ve Ayazmaların bulunduğu yerlerde yerleşme yoğunlaşmaktaydı. Ayrıca deniz de yerleşmeyi etkileyen ve çeken bir öge olmaktaydı. Bu tür deniz kenarı veya deniz manzaralı yerleşmeler için İmparator Zenon devrinde bir yapı kanunu dahi yayınlanmıştı (Unger, Quellen, s.72).

Yapılanmalarla ilgili olarak İmparator Leo I, Zeno, Justinan ve Arkadius zamanında birçok yapılanma tedbirleri çıkarılmış, özel konutların yapılara 15 adımdan fazla yaklaşması, bazen de evlerin sokağa çıkma yapıları yasaklanmıştı. Balkonlar veya 'solaria'lar arasındaki mesafenin 10 ayaktan daha az olmaması isteniyordu⁸⁹. Çeşitli zamanlardaki kanunlardan anlaşıldığına göre kentte yeri tam bilinmeyen fakat 33 m.ye ulaşan yapılara izin verildiği görülüyor. Ayrıca Zeno döneminde 12 ayak genişliğindeki yollara istenilen yüksekliğe kadar, ancak komşunun deniz manzarasını kesmeden yapılanma izni verilmek-

teydi. Bu ise o dönemde arsanın ne derece kıymetli olduğunu, ama denize açılmaya ve manzaraya da ne derece önem verildiğini göstermektedir⁹⁰.

10.yüzyılda çalışma bölgesinin konut bölgesi olduğu, Jüstinien'in saray duvarı yaptırabilmek için yıktırdığı birçok konuttan anlaşılmaktadır. Mese'den Haliç'e uzanan bölge ticaret ve imalât fonksiyonlarına cevap verirken Mese-Marmara arasının konut bölgesi olduğu ve limanlar arasının (Julien, Bukoleon) pazar yeri olduğu bilinmektedir⁹¹.

Kommenler ve Paleologlar devrinde saray artık Blacherne (Tekfur Sarayı) bölgesine taşınıyor. Bizansın çözülmeye başlaması ile birlikte şehir de çözülüyor. Eski saray terk edilince bölgenin önemi de nispeten azalıyor. Langa hariç Marmara Limanları henüz kullanılıyor. Langa ise dolmuş ve ekilip biçilmektedir. Galata ve Haliç kıyısı önem kazanıyor. Şehirde boşluklar doluluklardan fazladır artık. Bu son dönemlerde kentsel yapıyı etkileyen en önemli iki eleman, manastırlar ve limanlardır. Bunun nedeni de kilisenin en önemli sosyal örgüt olarak ayakta kalması ve şehrin politik varlığının limanlar sayesinde sürdürülmesidir⁹².

Bütün bunların neticesinde Bizans döneminde bölgenin kentsel tasarım özelliklerini kısaca şöyle tanımlayabiliriz: Bizans döneminde çalışma bölgesi olarak aldığımız yöre, Kuzey'de Mese ve büyük forumlar, Doğu'da Büyük saray kompleksi ve buradan ayrılan portikli yollar, güneyde önemli limanlar ve bunları çevreleyen surlar gibi majör yapıların sınırladığı konutları 3-4 katlı kârgir olan bir bölge idi. Liman yöresinde gelişen ticaret merkezi ve buna bağlı portikli yollar üzerindeki dükânları ile bunlarla yakın ilişkide olan tüccar konutları vardı. Sokak dokusu arazinin topografik yapısı tarafından şekillendirilmişti ve oldukça dar, hatta yer yer ışık almayan sokaklar barındırmaktaydı. Bölge konumu itibarı ile yoğun ya-

pılanma olan bir konut bölgesi halindeydi ve bu durumunu çöküş dönemi olan Fetih öncesi dönemine kadar sürdürdü.

2.4.1.2. Osmanlı Dönemi

Osmanlı dönemindeki kentsel tasarım özellikleri hakkında, özellikle son devirleri için, oldukça geniş bir bilgiye sahibiz. Bu bölümde Osmanlı dönemi kentsel tasarımından çok genel ve karakteristik noktaları alarak, bunları çalışma bölgemiz özelinde incelemeye çalışacağız.

Fetihten hemen sonra, Sultan Mehmet Bölgede müslüman halkı yerleştirme hareketlerine girişiyor. Sarayın Bizans dönemi Mese'sinin ve büyük forumların olduğu yerde kurulması (Eski saray-Bayezit) ticaret ve konut fonksiyonlarının bu merkezden doğru gelişmesine neden oluyor. Böylece bu merkezin hemen altı sayılabilecek bölgemiz de önem kazanmaya başlamış oluyor⁹³.

Topkapı Sarayı'ndaki, Fatih devri sonlarına ait bir belge, İstanbul ve Galata'da 16.324 eve 3927 dükkân bulunduğunu yazıyor. Bu dönemdeki evlerin büyüklüğü hakkında ise 1513 tarihli Ayasofya Tahrir Defteri 200-400 arşın kare, yani 50-100 m², civarında bir boyut vermektedir. Bunun, evin oturduğu alan mı, yoksa katların toplamı mı olduğu ise belli değildir. 15.yy.ın ikinci yarısında İstanbul'a gelen seyyahlar evlerin çoğunlukla moloz taş ve kerpiçten, tek katlı olarak yapılmış olduklarını yazmaktadırlar. Fatih'in vakfiyesindeki evlerin de çoğu tek katlıdır. Buna karşılık Bayezit devrine ait bir diğer vakfiyede de evlerin çoğunluğu iki katlı olarak belirtilmiştir⁹⁴.

Fetihten önce de evlerin büyük bir olasılıkla kargir olduğu, fakat bunların mimarilerinin belirsiz olduğu başka kaynaklarda da belirtilmiştir⁹⁵.

Bölgemizde de fetih sonrası, İstanbul'un diğer bölgelerinde uygulandığı şekilde, yeni mahalleler kuruluyor ve bunlar kurucularının isimleri ile anılıyor. Bu kurucular genellikle fetihde bulunan askerler, şeyh ve hocalardır⁹⁶. Nakilbent, Emin Sinan gibi, bölge içindeki mahalleler bu şekilde kurulmuşlar ve kurucularının adlarını almışlardır⁹⁷. Bu dönemde dükkân oranı ev sayısına göre daha çok gözükyor, bunların da bugün olduğu gibi büyük çarşıdan Haliç'e doğru yayıldıkları anlaşılıyor. Haliç kıyısının böylece canlanmasına karşılık Marmara limanları yeniden canlanamıyor.

Fetihten bir müddet sonra sarayın konumu emniyetsiz bir konumda görülerek, 1462 yılından itibaren Topkapı Sarayının yapımına başlanıyor. Fatih devrindeki bu gelişmeye dikkat edilirse, şehrin idarî, ticarî bölgelerinin, Eski Bizans'da olduğu yerlere veya hemen yanına kurulduğu görülür⁹⁸. Buna dayanarak Bölgemizde yine aynı şekilde konut fonksiyonuna ve tüccar-eshrafın yapılanmasına hizmet verdiğini düşünebiliriz. Çünkü Marmara sahillerinin geri kalan bölümlerinin çoğunun ekaliyet yerleşmesine açık olduğunu, ancak yeni yapılanmanın ve müslüman halkın % 10-15 kadarının bu yörede olduğunu düşünmekteyiz, bu da konumu itibariyle bölgemizde gerçekleşmiş olmalıdır.

16.yy. başlarında Hipodrom, daha sonraki yüzyıllardaki görünümünden farklı olarak saraylarla çevrilidir ve Hipodromun Marmara yönündeki arkadları kısmen durmaktadır. Bu yüzyılda Marmara sahillerinde yapılanma diğer bölgelere nazaran daha azdır⁹⁹.

Yüzyılın ortalarından sonra konut inşaatı nizam altına alınmış ve camilere çok yakın ev inşa edilmemesi bildirilmiş. Bunu takibinde Ayasofya civarındaki evler istimplâk edilmiştir (1572)¹⁰⁰.

Bu yüzyılda kentsel tasarım konusunda bazı yasalar da çıkarı-

lıyor, bunlar 1559 tarihli surların içindeki evlerin duvarlara bitişik olmamasını, sur üstüne yapılanma yapılmamasını, sur ile ev arasının 4 mimarî arşın (~3 m) olmasını, evlerin iki kattan fazla olmamasını, saçak ve çıkıntı yapılmamasını belirten ferman ile 1558 ve 1572 yılları arasında çıkarılan ve yeni evlerin saçaksız hatta kârgir yapılmalarını, cadde üzerine şahnişin ve çardak çıkılmamasını ayrıca her evde çatıya yetecek boyda merdivenle su dolu bir fıçının bulunmasını emreden fermanlardır¹⁰¹.

Bunlar muhtemel yangın tehlikelerine karşı alınan tedbirler olduğuna göre bu yüzyılda yapıların artık ahşap karakterli olduklarını kolaylıkla anlayabiliriz.

Bu dönem seyyahlarından öğrendiğimize göre bütün yollar eğri, bükürü, dar ve pis bir durumdadır. Tek düz yol ise Ayasofya-Bayezıt yolu, yani eski Mese'nin yerindeki yoldur¹⁰².

Konutlarda zamanımıza yaklaştıkça, daha çok Anadolu'daki hımıs sistemine benzeyen bir yapı tekniğinden ahşaba doğru eğilimin arttığı ve bunun da Rumeliden gelmiş bir etki olabileceği Kuban tarafından da ortaya konmaktadır¹⁰³. 17.yy.daki seyyahların yazılarından, yolların araba yolu olmadığını, sadece yaya veya atlı trafiğine uygun olduğunu ve bunların çoğunun kaplı olmadığını öğreniyoruz. Bunun nedeni de çok sık çıkan yangınların dokuyu sürekli değiştirmesi ve yol bakımına imkân vermemesi olabilir.

Bu yüzyıllarda sokakların düzensizliğini ve yangınlara rağmen ahşap yapılanmaya devam edildiğini başka kaynaklarda teyid etmektedir. Konut bölgelerinde bol miktarda çıkmaz sokak bulunması ve ahşap yapılanma, çıkan yangınların kolay önlenmesini engelliyor¹⁰⁴. Sultan ve vezir sarayları ve köşkleri de bu ahşap yapılardan. Bunlar Hipodrom çevresinde yer alıyorlar. Bu dönemde çıkarılan yapılanmaya yönelik kanunlar da şunlardır:

Konutların el değiştirmesi ile mahalle nüfuslarının sürekli değişmesine karşı, müslüman evlerinin hristiyanlara satılmasını önlemek için ferman çıkarılmış (1729/30). Evler kârgir yapılsın ve saçaklar en fazla 18 parmak taşan kirpi saçak olsun diye çıkarılan fermanda ayrıca iki şahnişin karşılıklı gelmemesi ve surlara olan yapılanma mesafesinin en az 5 zira (3.80 m) olması gerektiği belirlenmiş (1718/19).

1724/25 fermanıyla evlerin yükseklikleri müslümanlar için 12 zira (9.10 m), hristiyan ve yahudiler için ise 9 zira (6.50 m) olarak sınırlanmış.

1723/44, Ayasofya yangınından sonra ise tahtapuş yasaklanmıř¹⁰⁵.

Bu fermanlardan önce 1696 yılında İstanbul Kaymakamı Osman Paşa'ya gelen ve bütün İstanbul ev ve dükkanlarının kârgir yapılmasını emreden fermanın pek uygulanamadığı, bu sonraki fermanların içeriğinden anlaşılmaktadır (Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defterleri, CVIII, 291).

18. ve 19.yy.larda İstanbul Tarihi Yarımada ve bölge bu kentsel dokularını aynen devam ettiriyorlar. 1. ve 2. tepenin Güneyindeki, Marmara denizine kadar uzanan bölgede çıkmaz sokaklı ve topografyaya uygun gelişmiş olan doğulu doku aynen devam ediyor. Cadde doğrultuları systemsiz ve hiçbiri düz ve uzun değil. Meydanlar çok az, sokakların doğrultularında ve genişliklerinde sık ve düzensiz değişiklikler görülüyor. Bunlar genellikle inşa blokları içine dalıyorlar ve çıkmaz sokaklar olarak nihayet buluyorlar. Bu tür kentsel dokuya da toplumun mahremiyet anlayışının sebep olduğu düşünülebilir¹⁰⁶ (R.19-21).

Bizans döneminde şehrin Marmara'ya bakan görünümü birinci plandayken, bu durum Osmanlı devrinde değişiyor ve şehrin

Haliç'e bakan görünümü birinci plana geçiyor. Bütün majör yapılar şehrin Haliç'e paralel tepeleri üzerine konumlanırken, Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Camisi bu siluetin Marmara'ya dönen köşesini oluşturuyor¹⁰⁷. Tanzimatla birlikte şehrin planlanabileceği fikri oluşuyor. Yabancıların imâr planı adı altında yaptıkları öneriler hep yeni yollar ve meydanlar açılması üzerinedir. Bu dönemde Kauffer (R.21) ve daha sonra Moltke (R.20) şehrin ilk etraflı haritalarını yapıyorlar.

1874 de bölgemizi ilgilendiren ve kentsel dokuyu en çok zedeleyen hareket, demiryolunun sahil surlarından geçirilmesi ve bu arada surların bir bölümünün tahrip olmasıdır. O devir için zararı sezinlenemeyen bu olay, fonksiyon olarak şehir bünyesine bazı yararlar sağlarken, İstanbul'un en önemli özelliklerinden birini, ta Bizans'tan beri süre gelen, Saray-Deniz ilişkisini kesmiştir¹⁰⁸.

Şehir meydanlarınınin oluşturulması ve yolların genişletilmesi hareketinden (1870), bölge, konumu itibarı ile kurtulmuştur, diyebiliriz.

Bu arada yangın bölgeleri yeniden yapılırken kentin bu doğulu dokusu değiştirilmiş, çıkmaz sokaklar azalmaya başlamış yerlerini muntazam sokaklara bırakmaya başlamıştır. Çok hızlı gelişmeyen bu değişimin bölgedeki örneğini Doğu kısmında görebiliriz¹⁰⁹.

Osmanlı döneminde bölgeyi kentsel tasarım özellikleri açısından inceleyecek olursak, özetle bölgenin fetihten hemen sonra yeni mahalleler teşkil edilerek ve müslüman ahali yerleştirilerek konut alanı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu dönemde çoğunlukla kârgir-kerpiç malzemededen ve tek katlı bir doku oluşturan bölgede zaman içinde 2-3 katlı yapılar oluşmuş ve yapı malzemeside yavaş yavaş tamamen ahşap malzemeye dönüşmüştür. Sokak dokusu açısından ise Bizans'ın çok

R.19- 19.yy. Ortaları, (Stolpe).

R.20- Tanzimat Öncesi, (Moltke).

dar ve pis, hatta ışık almayan sokaklarına Osmanlı döneminde rastlamayız. Fakat bölgedeki dokunun da var olan bir dokunun üstünde geliştiğini göz ardı etmememiz gerekir.

Osmanlı dönemindeki en büyük karakteristik, çıkmaz sokakların çokluğu ve bunların topografyaya uygunluğu olmuştur. İlerleyen yüzyıllar içinde bölge, fonksiyon açısından aynen Bizans'ta olduğu gibi, yüksek düzey idareci ve tüccar zümre ile halkı bir arada barındıran bir konut bölgesi olmuş, bahçeli ve duvarlarla çevrili paşa ve eşraf konakları ile orta tabakanın konutlarını bir arada barındırmış ve bu durum Cumhuriyet dönemi başlarına kadar devam etmiştir (R.15-18).

2.4.1.3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde gerek tüm tarihi yarımada, gerekse onun bir parçası olan çalışma bölgesi kentsel tasarım özellikleri açısından önceki yüzyıla göre büyük değişiklikler göstermişlerdir. Bu değişimler Tarihi Yarımada genelinde sokak dokusunda, konut karakterlerinde ve kentsel fonksiyonların değişmesinde görülmektedir.

Cumhuriyet döneminin hemen başlarında yaptırılmış olan kadastral şehir haritalarından, şehrin henüz Osmanlı dönemi kentsel tasarım özelliklerini koruduğunu kolaylıkla görmekteyiz¹¹⁰. Bölgemizde de bu karakter belli olmaktadır. Bahçe içinde büyük konaklar ve 2-3 katlı ahşap konutlar mahallelerde yanyana yer almaktadır. Sokaklar, çıkmaz sokaklara bölgenin kuzeyinde, Şehsuvar bey mahallesinde az miktarda rastlanırsa da, Osmanlı döneminin devamı halindedir. Topografik şartlara uyumlu konumlanmaları, bu şartlara göre yön değiştirmeleri, dar ve araba trafiğine uygun planlanmış olmamaları aynen devam etmektedir (R.15-18).

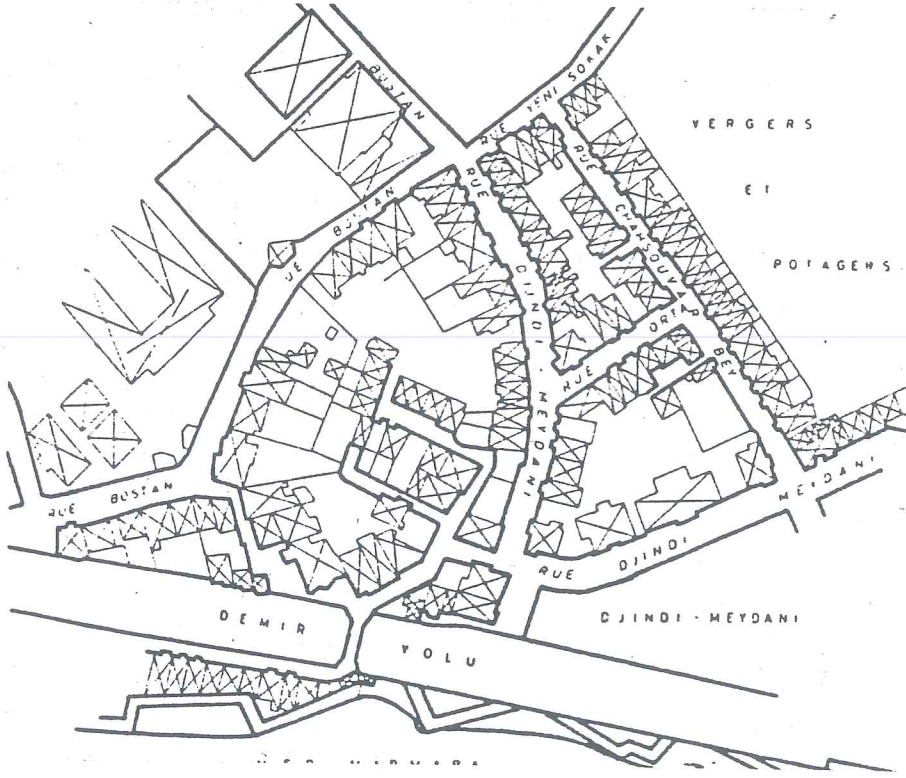
Cumhuriyet döneminde Tarihi yarımada'daki sokakları üç ana tip altında toplamak mümkündür¹¹¹:

- Kısa çıkmaz sokaklarla dolu karmaşık bir doku; evler hemen sokak kenarında değil, fakat çoğunlukla bahçe içinde. Bu tipte yollar sebepsiz yön değiştiriyor ve çoğunlukla ara yollardan uzak, şehir merkezine mesafeli ve tepe yamaçlarında görülüyor. Sokakların topografya ile bağlantısı pek yok.
- Kısmen kurallı dar sokak ağı. Bu tipte evler hemen yol kenarında. Yol dönüşleri topografik yapıya uygun olan bu dokuya Marmara ve Haliç kıyılarında rastlanıyor.
- Şehrin genç bölgelerinde görülen modern ızgara planlı doku.

Bu çıkmaz sokaklı dokunun oluşumu sadece Osmanlı dönemine ait değil. Cinci Meydanı yakını Şehsuvar Bey mahallesinde olduğunu söylediğimiz bu dokunun yakın zamanlarda (1961) yapılan yapı bloğu planlamasında daha da geliştiğini, çıkmaz sokakların arttığını fakat bunların birbirine bağlanmadığını görüyoruz (R.22-24). Bu yeni uygulamada çıkmaz sokak, caddeye açılan bir sokak yerine arada kalmış yapı parsellerine ulaşmak amacıyla yapılmış. Demek ki sokak parsellere ve yerleşmeye göre uyum gösteriyor; önce parseller ve yerleşme gerçekleşiyor, sonra sokak teşkil ediliyor¹¹².

Mayer Tarihî Yarımada'nın topografyasını şekillendiren ana sırtın güney yamaçlarının Marmara denizine yumuşak bir inişle uzandığını bu yüzden de bu bölgenin orta halli tabakanın yapılanmasına uygun olduğunu söylüyor. Çünkü dik eğimli arazide yapılanma daha masraf gerektiriyor¹¹³.

Bölgenin bağlı olduğu Eminönü ilçesindeki yapılanma 1926-1933 arasında 995 adet olarak belirlenmiş, bunun şehrin tüm yapılanma hareketi içindeki oranı % 14,8 civarında. Bölgenin Doğusunda Nakilbent mescidi ve güneyi bölgesi, yangın bölgesi

R.23- Kadirga-Kumkapı Semtinin, Sigorta Şirketleri tarafından 1924 yılında Yaptırılan Kadastro Planı, (Stewig).

R.24- Kadirga-Kumkapı Semtinin 1961 tarihli Kadastro Planı, (Stewig).

olduğu için, bu yeni yapılanma en çok bu bölgeye yönelik olmuştur. Bölgenin ahşap binaları kârgir ve betonarme olarak yenilenmiştir.

1926-1933 arası yeni yapılanma İstanbul genelinde de belli bir oranda sürekli artış göstermiş, ancak 1933'de bir gerileme görülmüştür. Bu dönemde yapılan binaların % 66,5 kadarı "aile evleri" olarak nitelendirilen konutlar; kiralık evler ise % 17 civarında.

Eminönü ilçesinde bu dönemde yapılan yapıların senelere göre dağılımı ise şöyle:

<u>1926</u>	<u>1927</u>	<u>1928</u>	<u>1929</u>	<u>1930</u>	<u>1931</u>	<u>1932</u>	<u>1933</u>
83 ad.	34 ad.	80 ad.	118 ad.	116 ad.	236 ad.	187 ad.	141 ad.

olmak üzere toplam 995 adet¹¹⁴.

Bu dönemdeki tarihi yarımada da bulunan konutların çoğunluğu 2 katlı, bunların oranı % 77,9 kadar. Geri kalan % 2,7 kadarı 1 katlı ise % 19,4'ü ise 3 veya daha fazla katlı.

Bu dönem haritalarına bakarsak oranların bölgemizde de geçerli olduğunu görüyoruz.

Yine bu dönemde tarihi yarımada da bulunan 19.977 adet tek katlı yapının 11.236 sinin kârgir; 20.129 adet iki katlı yapının da 12.768 sinin ahşap olduğunu görüyoruz. Yani iki katlı yapıların büyük bir çoğunluğu ahşap malzemelidir.

Dönemi, sokak yoğunluğu açısından ele alacak olursak bölgenin bağlı olduğu Eminönü ilçesinde bunun 202 m/ha olduğunu görmekteyiz¹¹⁵.

1935 lerde Mayer'in yaptığı kentsel fonksiyonlar dağılımı

tablosunda bölgemiz yoğun konut bölgesi içinde görülmekte, bu doku içinde seyrek ticaret serpiştirilmiş olduğu belirtilmektedir¹¹⁶.

1960'lı yıllarda şehir genelindeki sokak dokusuna göz attığımızda ise sokakların % 26'sının yeni planlanan satranç tahtası sistemine göre yapıldığını; bunun yanı sıra çıkmaz sokaklı eski dokunun sokakların % 52'sini teşkil ettiğini görmekteyiz¹¹⁷.

Günümüzde sokak dokusu, bölgede hâlâ Cumhuriyet döneminin başlarında olduğu gibi kalmış, sadece bölgenin konut dokusunda yükseklikler ve malzeme açısından değişiklikler olmuştur. Kentsel tasarım özelliklerindeki bir diğer değişiklik ise sokak kaplamalarının çoğunun, özellikle bölgenin düz kesimini teşkil eden Küçükayasofya caddesinin güneyinde kalan kesimde, değişerek asfaltlanmış olmasıdır. Ayrıca kentsel fonksiyon açısından da bölge artık çehresini değiştirmeye başlamış ve küçük imalâta doğru kaymaya yüz tutmuştur. Bu değişimlerin somut örneklerini ve bunların nedenlerini ileriki bölümlerde incelemeye çalışacağız.

2.4.2. Yapılar

2.4.2.1. Bizans Dönemi Yapıları

Büyük Saray

Çalışma bölgemizin tam içinde yer almasa da bu bölümde Büyük Saraydan kısaca söz etmek de yarar olacaktır. Çünkü Bizans döneminde Büyük Saray'ın, bölgenin gelişmesi ve sosyal yaşantısı üzerinde büyük etkisi olması gereklidir.

Büyük saray bölgenin doğusunda, bugünkü Çatladıkapı'dan daha doğuya doğru uzanan bir konumdaydı. Kapladığı alan ise 500.000 m² kadar bir büyüklükteydi.

Kuzeyde Hipodrom, Augusteon ve Senato arasından başlayarak Doğu'ya Sarayburnu'na ve Güney'e Marmara Denizi'ne kadar dayanırdı. Batıda ise Çatladıkapı'ya kadar uzanan Bukoleon sarayı yer almaktaydı. Bukoleon sarayı esasen Büyük Saray sınırları dışında kalmakla beraber, onun bütünü ile ilişkili bir durumdaydı. İki kısımdan meydana gelen bu saray Marmara Denizi kıyısında, Çatladıkapı da konumlanmıştı. Bu sarayın bir kısmında, Guiland'a göre, Sergios ve Bakhos manastırının hemen bitişiğindeydi¹¹⁸ (R.25).

Limanlar

Limanlar hakkında geniş bilgi, tezin daha önce değindiğimiz bölgenin tarihsel gelişimi içinde, Bizans dönemi paragrafında (2.3.2) etraflıca verilmiştir, bundan dolayı bu bölümde kısaca değinilmiştir.

Bizans dönemi limanlarının doğudan batıya doğru bölge içinde sıralanmaları şöyledir (R.26).

Bukoleon Limanı

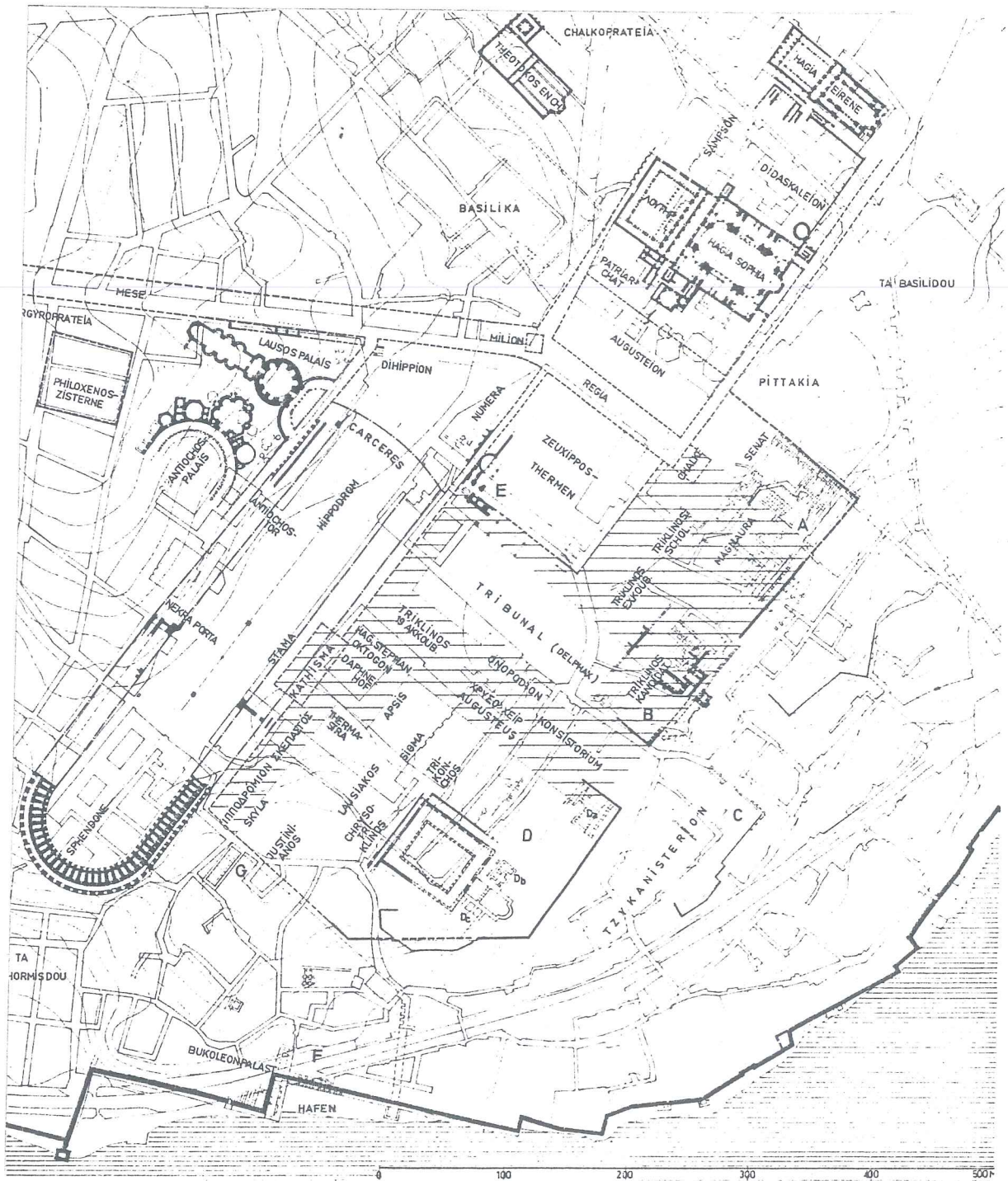
Bukoleon sarayına hizmet veren bir saray limanı olup, tarihi 5-6.yy.lara kadar dayanır.

Julien-Sophien Limanı

362 yılında İmparator Julien tarafından kazdırılan liman, II. Justunianus zamanında genişletilmiş ve Sophien adını almıştır. Bugünkü Cinci Meydanı'nın konumlandığı yerde olmalıdır.

Kontoskalion Limanı

Bugün Kadırga Meydanı'nın yerinde bulunan liman 4.yy.a tarihlenmektedir. Osmanlı devrinde de bir müddet donanmaya hiz-

R.25- Büyük Saray, (M.Wiener).

met eden liman, bu dönemde Kadırga limanı adını almıştır. Fatih'in burada bir de tersane yaptırmış olduğunu ve Haliç'teki tersane açılınca limanın terk edildiğini biliyoruz.

Sahil Surları

Sarayburnu ile Mermerkule arasında Sahil surlarının toplam boyu 8,5 km kadardır.

II.Theodosius zamanında tahkim edilen sahil surları 447 büyük depreminde zarar görmüşler ve Konstantin tarafından onarılmışlardır.

8.yy.da Tiberios II ve Anastasius II tarafından arap saldırılarına karşı güçlendirilen surlar, 825 de yine elden geçirilmiş ve bu arada Akra ile Bukoleon arasına yeni kuleler eklenmiştir. Buna ait yazıtlara 4., 7., 16. ve 19. no.lu kulelerde rastlanmıştır (R.27).

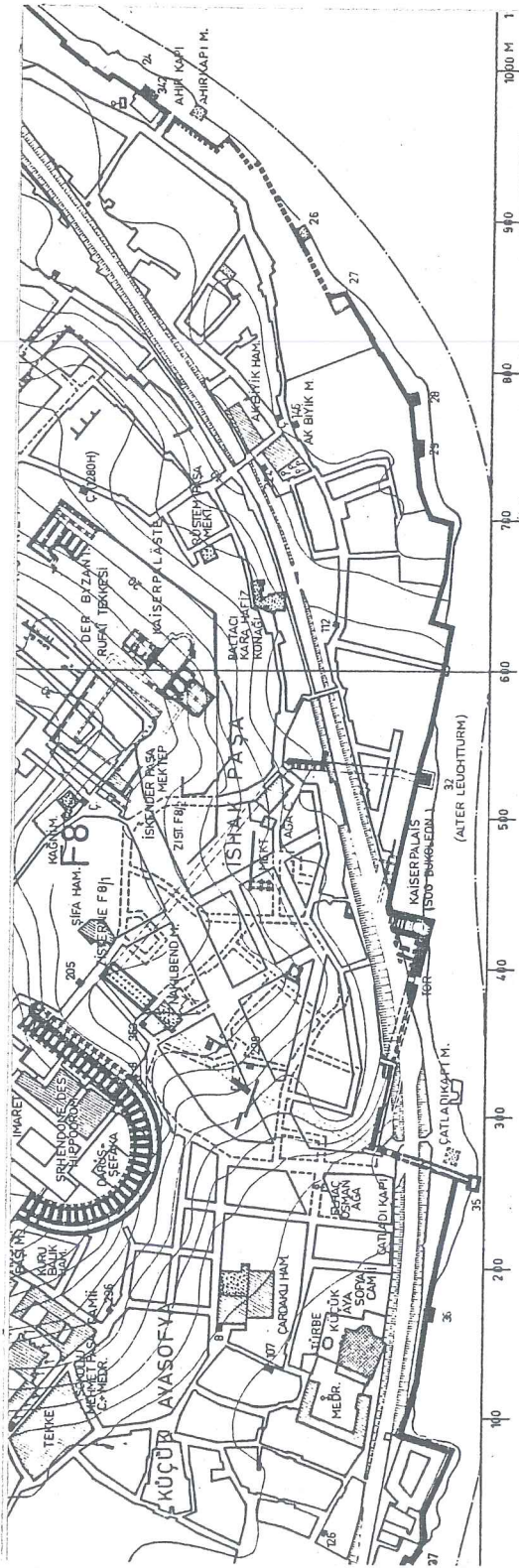
9.yy. sonlarında, bölge içinde bulunan Kontoskalion limanının doğu köşe kulesindeki (44. kule) kitabeye göre surların bu bölümünden bir kısım onarılmıştır (R.28).

1024 yangınında yarar gören Ahırkapı yanındaki 26 nolu kule yenileniyor ve Basileius II tarafından bazı yeni eklemeler yapılıyor¹¹⁹.

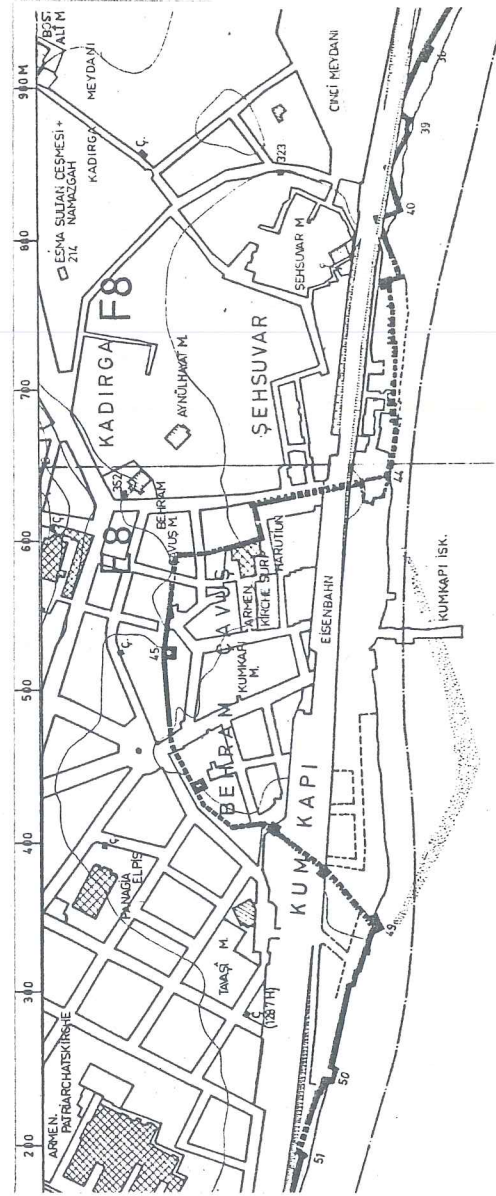
12.yy.da I. Aleksios Komnenos, St.George de Mangane kilisesi önündeki surları denize kadar uzatıyor ve surlar yeniden onarılıyor¹²⁰.

Bu arada 1332'deki büyük kasırgada surların büyük kısmının zarar gördüğünü, yine Kontoskalion surlarındaki bir kitabeden öğreniyoruz¹²¹.

27

R.27- Sahil Surlari, (M.Wiener).

R.28- Sahil Surlari, (M.Wiener).

1343, 1344 ve 1354 senelerindeki depremlerden sahil surları yine hasar görüyor (Nikeph Greg 1460, III 220B).

15.yy. başında Langa yöresi surlarını yenilendikten sonra Johannes VIII.Palaiologos Kontoskalion limanı surlarını yaptırıyor, bunun nedeni de büyük bir ihtimalle Sultan Mehmet'in sezinlenen tehlikesine karşı önlem almaktır. Bu sırada da önemli kişilerden finans yardımı sağlanıyor, bu kişiler Lucas Notaras ve Sırbistan despotu Georg Brankovic'dir¹²².

Bu dönemde surların yüksekliği genelde 12-15 m, burçlarda ise 20 m kadardır. Duvar kalınlıkları da 5 m civarındadır. Sahil surları boyunca 8 büyük ve çok sayıda da küçük kapı bulunuyordu.

Bölgemize rastlayan kapılar sırasıyla¹²³:

Çatladıkapı (Sidera Porta, ya da Porta Leonis)

Kapı şehir tarafından doğuya doğru açılmaktaymış. 1509 depreminde kapı burçlarından birisi çatlayınca bugünkü adını almıştır. Kapı 1871'deki demiryolu inşaatı sırasında yıkılmıştır (R.29).

Belisarios Kulesi

Kuleye giden surun 10 metre batısında, denizsuru üzerindeymiş.

Küçük Ayasofya Poternesesi

Sergios ve Bakhos gerisinde, bu kiliseye girmek için kullanılmış.

Sophia Kapısı

Kadırga limanı kapısı olan bu kapı, limandan şehre girmek için kullanılırmış.

Kontoskalion Kapısı

Adını, limanın inşasına nezaret etmiş olan Agallianos Turmakhos'a verilmiş olan Kontoskalion lakabına izafeten almıştır. ("Konteskelis" kısa bacaklı demek.).

Bir başka kaynağa göre de Porto Leonis Bukoleon limanına açılan kapı, Küçükayasofya'nın hemen yanındaki kapı "Çatladıkapı"dır. Daha sonra Jülien ya da Sophien limanına açılan "Sidera" kapısı (Demirkapı) gelir. Bunun batısında ise adı bilinmeyen ve bugünkü Kumkapı bölgesinde bulunan bir kapı daha vardır¹²⁴.

Sahil surları Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasından sonra 1462 yılında yeniden onarılıyor.

17.yy.da Kaymakam Bayram Paşa 1509, 1574, 1595 depremlerinin hasarını onarmak için vergi koyuyor.

1656yılında Büyükvezir Boynueğri Mehmet Paşa emriyle surlardaki evler yıktırılıyor (GOR V 654).

18.yy.da Damat İbrahim Paşa zamanında surlar ve diğer bazı kapılarla birlikte Çatladıkapı'da Mimarbaşı Mehmet Ağa idaresinde onarılmış. 1807 de ise İngiliz donanması tehdidine karşı sahil surlarının bir bölümü Fransız General Sebestiani idaresinde onarılıyor¹²⁵.

1871'de ise demiryolu inşaatı sırasında Kumkapı, Yenikapı ve Davutpaşa iskelesi surlarıyla birlikte Çatladıkapı da yıkılıyor.

Cumhuriyet döneminde 1918/20 ve 1922/23 yıllarında sahil surlarında arkeolojik çalışmalar ve restorasyon yapılıyor. 1959 sahil yolu yapımında bazı kısımlar yine yıkılıyor, ayrıca doldurma neticesinde surların ayakları örtülüyor ve etkileri kayboluyor. Yapılan restorasyon ise turistik amaçlara cevap verecek bir düzeyde kalıyor¹²⁶.

Hipodrom (Atmeydanı)

Sphendone bölümü bölgemiz sınırları içinde bulunan Hipodrom'un yapımına İmparator Septimus Severus zamanında başlanmış, fakat tamamlanamamıştır (R.30).

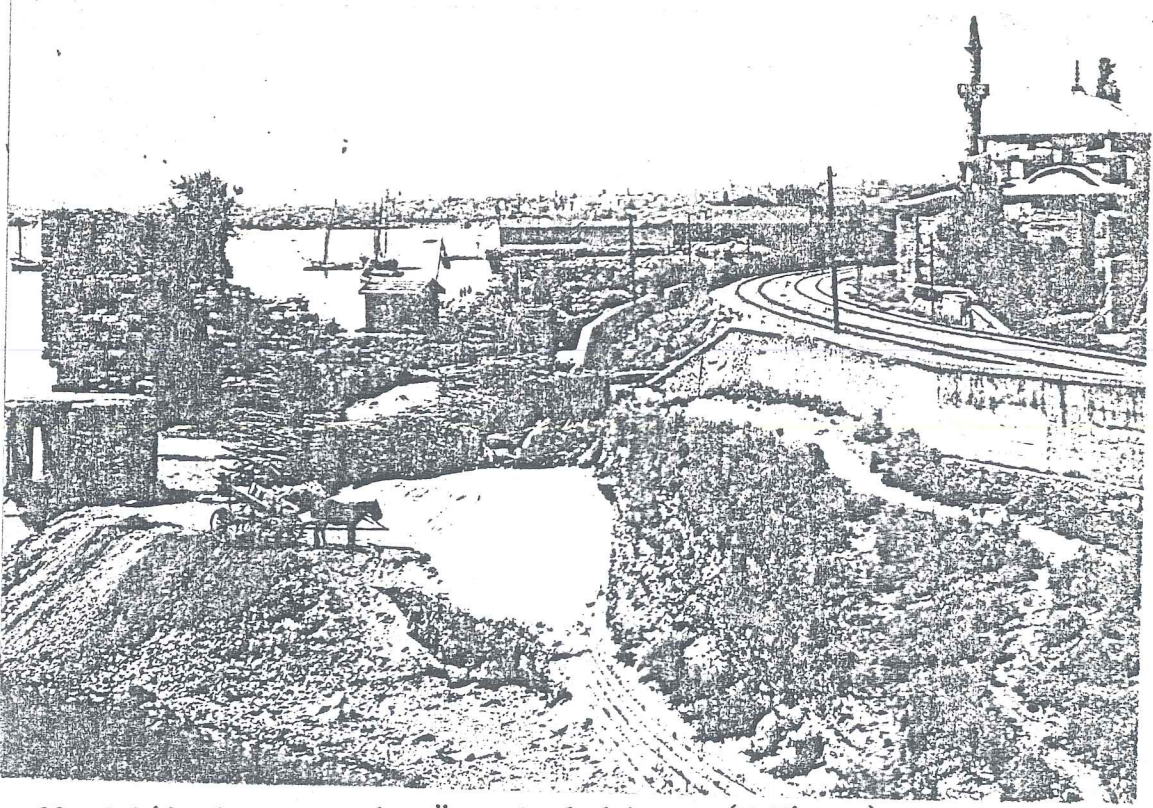
Hipodromun bitirilmesi imparator Konstantin dönemine rastlar, bu dönemde Roma'daki Circus Maximus örnek alınıp, Hipodrom genişletilerek inşaatı bitirilmiştir.

420-440 m. uzunluğundaki ve 117-125 m genişliğindeki yapı Güney-Batıda Sphendone ile tamamlanmaktadır. Bu kısım vadinin topografik durumu yüzünden 25 yarım daire kemer tonozlu bir yapı üzerine oturtulan sütunlar üzerindeki oturma sıralarından meydana gelmişti. Bu tonozlu kısım bugün halen mevcuttur¹²⁷.

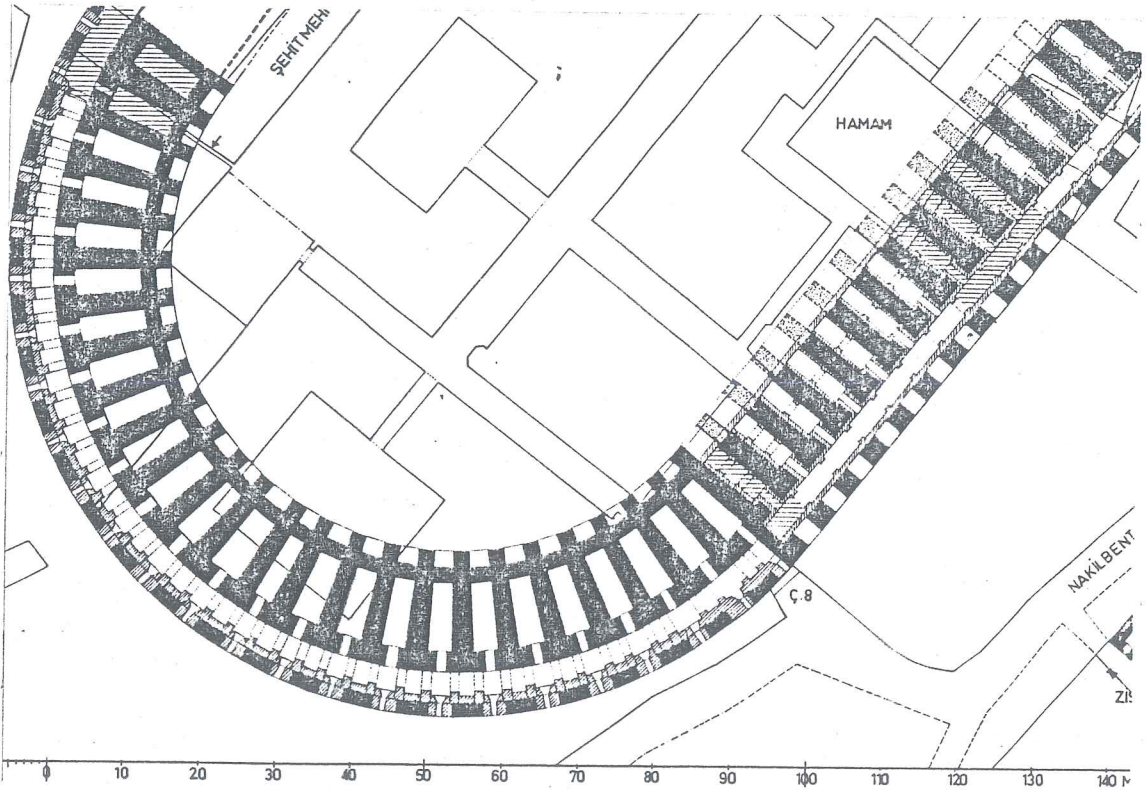
Hipodrom, Arkadius'un onikinci senesinde, İmparator Zenon'un öldüğü sene, İmparator Anastas'ın altına ve onaltıncı senelerinde, 4 adet yangın geçirmiştir.

P.Gyllius'a göre meydanın Güneş-Batısındaki yarım daire şekilli, Sphendone denilen 37 sütunlu galerinin, 50 ayak uzunluğundaki (~16.70 m) mermer sütunlardan 17 tanesi 1540 yılında sağlam dururken, Sultan Süleyman imaretinde kullanılmak üzere kaldırılmıştır¹²⁸.

O.Panvinio'nun Hipodrom çevresinin 15.yy. sonlarındaki durumu-

R.29- Sahilyolu Yapımından Önce Çatladıkapı, (M.Wiener).

R.30- Hipodram-Sphendone Bölümü, (M.Wiener).

nu gösteren gravüründe tonozlu kısım ve üzerindeki sütunlu galeri açıkça görülmektedir (R.31). Aynı yüzyıl içinde Matrakçı Nasuh'un Hipodrom'un öbür cephesinden (batı cephesi) yaptığı gravürde de bu sütunlu kısım belirtilmektedir (R.32).

Osmanlı döneminde tamamen ihmal edilen Hipodrom'un özgün malzemeleri devrin inşaatlarında kullanılmış. 16.yy. başlarında artık evlerle doldurulmuş olan Hipodrom (Du-Fresne-Canage), 20.yy. başlarında bu yapılardan temizlenerek park haline getirilmiş¹²⁹.

Sergios ve Bakchos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camisi)

Hipodrom'un Sphendone'unun güneyinde, Çatladıkapı'ya yakın bir yere yaptırılmış olan yapı 527-536 seneleri arasında İmparator Justinian ve Theodora tarafından yaptırılmış¹³⁰.

Yapının asıl kökeni ise 518/19 yılları arasında imparator Justin I'in yeğeni olan Justinian'ın (doğ. Petrus Sabbatius), o zaman oturduğu Hormisdas Sarayı içinde bazilikal planlı bir kilise olan Apostel Petrus ve Paulus'u yaptırmasına dayanıyor. İmparator olup Büyük Saraya geçince bu eski kilisenin Kuzeyine Sergius ve Bakchos için bir ana bina yaptırıyor. Yapı dik açılı olmayan birdikdörtgen plan üzerine, sekiz ayak üzerinde taşınan bir kubbenin oturtulması ile şekillendirilmiştir (R.33-34).

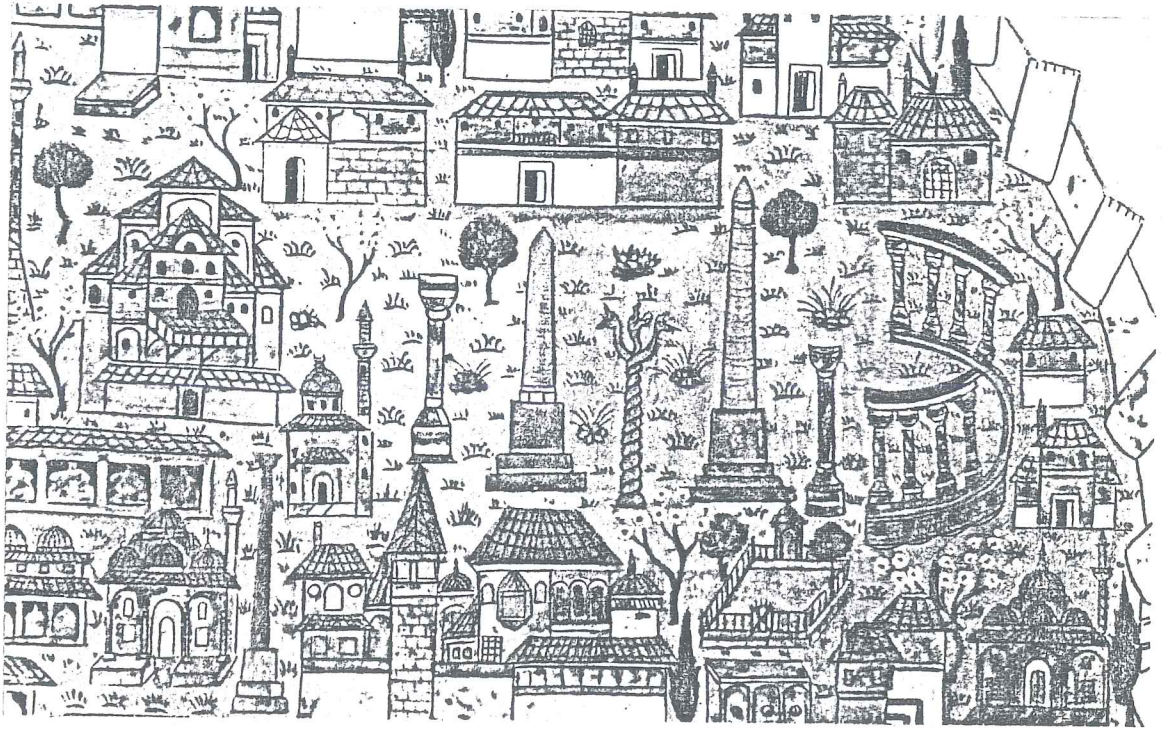
Her iki kilisede o devirde ortak bir avlu ile bitişik olup ortak bir atriuma sahipmişler¹³¹.

536/7 yıllarındaki Monophysit-takipleri sırasında Hormisdas Sarayı'nda bir Monophysit Manastırı kurulmuş ve buraya Batı eyaletlerinden kaçan Monophysitler sığınmışlar.

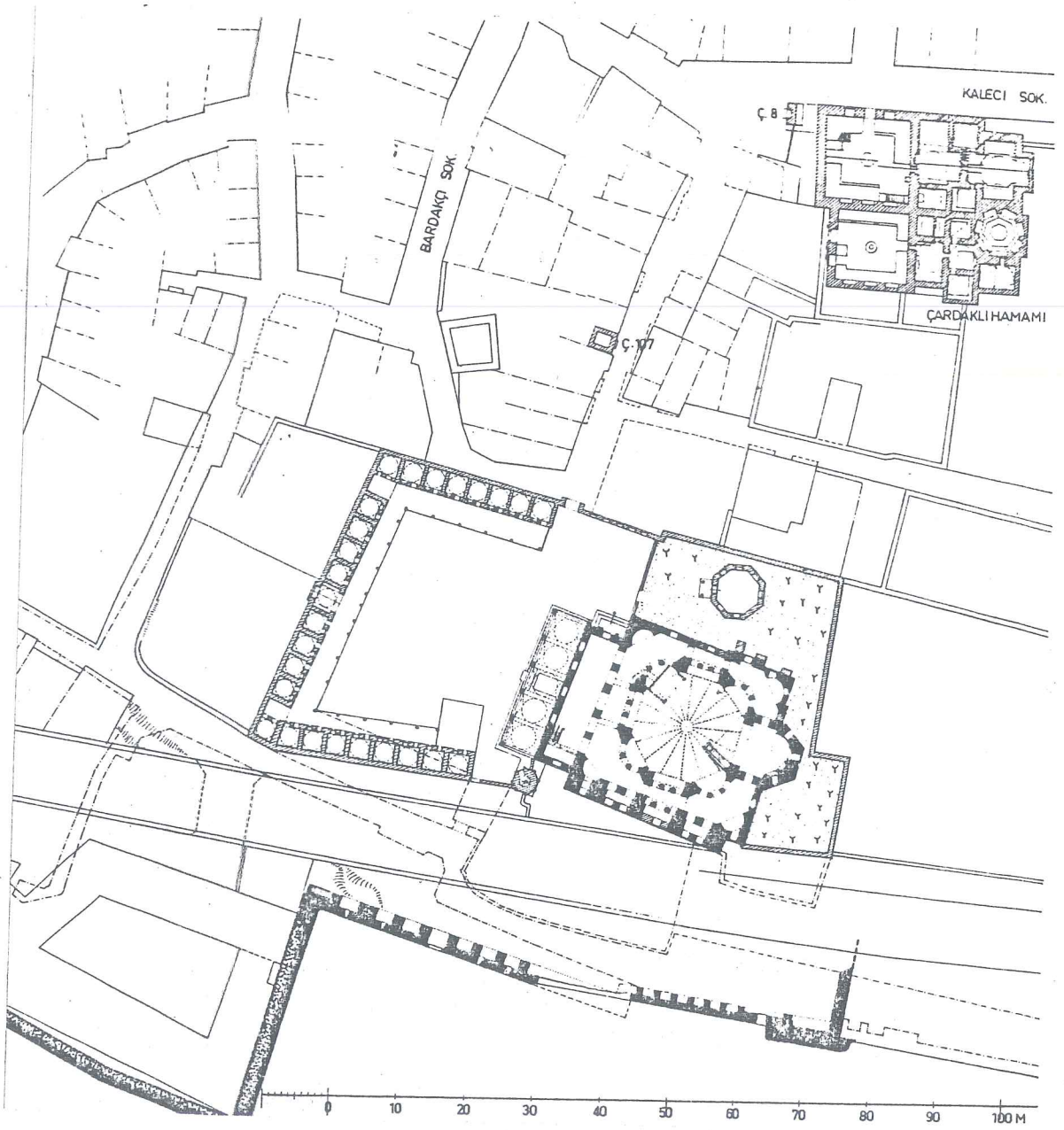
9. ve 11.yy.larda ikonoklazm hareketi sırasında manastır re-

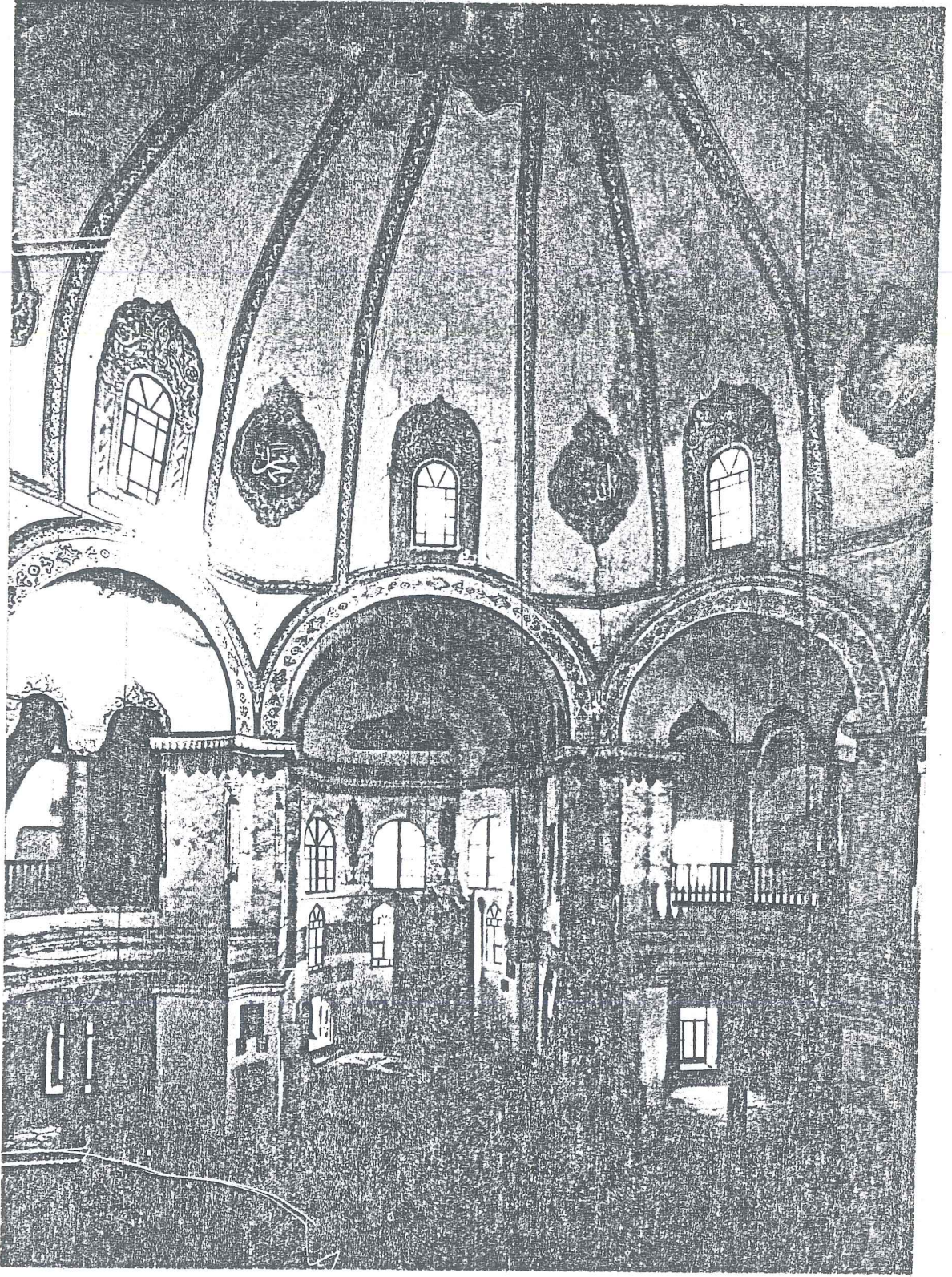
R.31- 15.yy.'da Hİpodrom ve Çevresi, (M.Wiener).

R.32- Hipodrom ve Arslanhane, (Nasuh al-Matraqi).

R.33- Küçük Ayasofya Cami ve Çardaklı Hamam, (M.Wiener).

R.34- Küçük Ayasofya'nın Kubbesi, (M.Wiener).

sim düşmanlarının merkezi haline gelmiş. Bu akımdan sonra manastırdan pek az bahsedilmiş.

14. ve 15.yy.larda kilise şehrin en önemli haç merkezlerinden biri haline gelmiş ve fetihe kadar bu durum sürmüştü. İki katlı çevresi ile şekillenen sekizgen strüktür, Ravenna'daki Sn. Vitale ve Aachen'deki Münster'e bir örnek teşkil etmiş, ayrıca bu tipiyle Batı aleminin birçok başka kilisesine de öncülük etmiştir¹³² (R.34).

1506-1513 tarihlerinde kilise Sultan II.Bayezıt'ın Babüssaade Ağası Küçük Hüseyin Ağa tarafından dekorasyonu değiştirilerek camiye çevrilmiş, kilisenin önüne bir zaviye ve türbe yaptırılmıştır. İstanbul, Galata, Edirne ve İznik'te vakfiyeleri de kurulmuş (R.35).

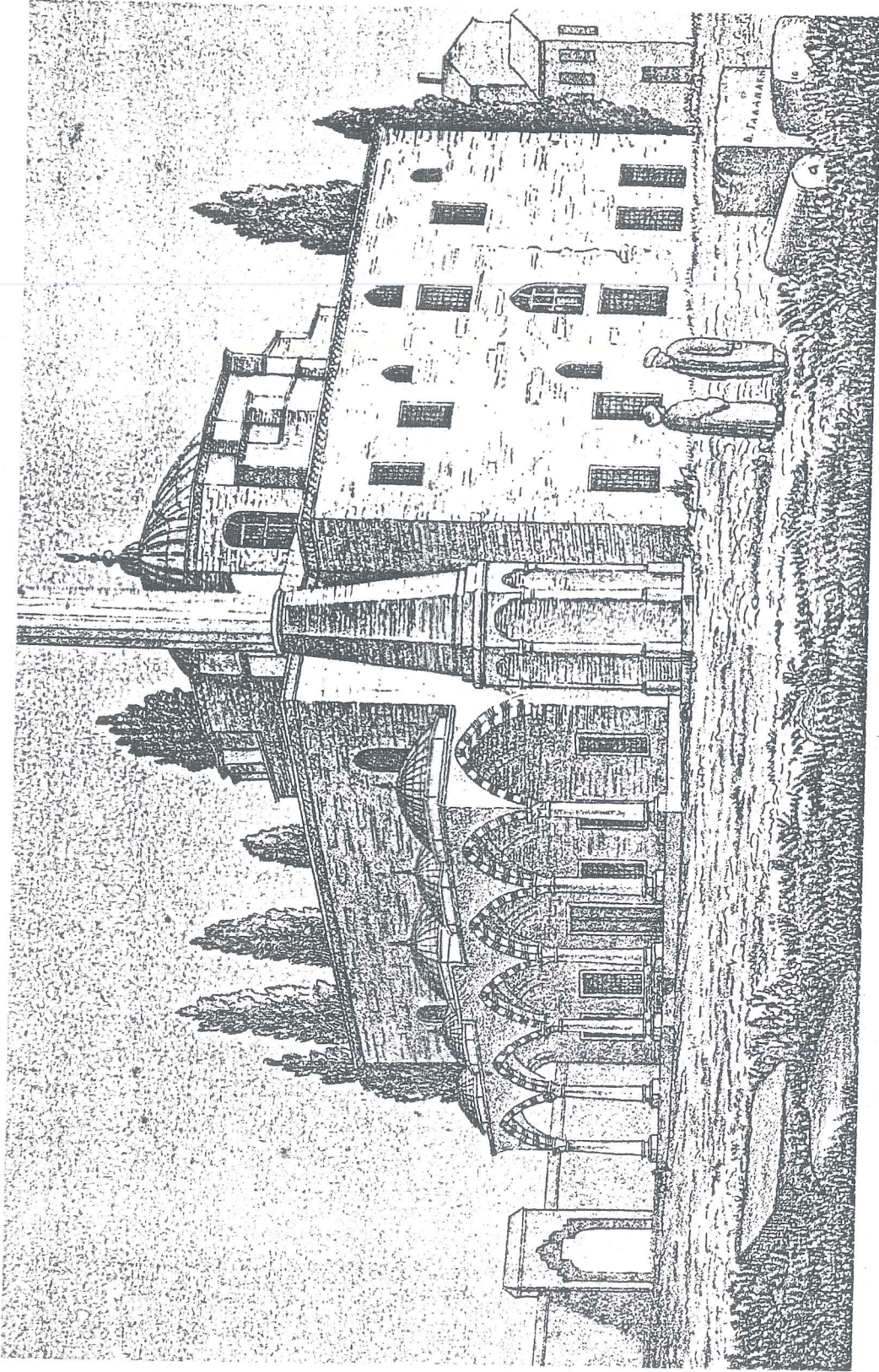
1740 yılında Büyükvezir Hacı Ahmet Paşa tarafından yeniden restore edilerek şadırvanı eklenmiş.

1748 yangınından sonra Büyükvezir Köse-Bahir Mustafa Paşa tarafından minaresinin ve bazı tamirlerin yapıldığını, 1762 tarihli inşaat defterlerinden öğrenmekteyiz.

1870 tren yolu inşaatında kompleks oldukça zarar görmüş, Balkan savaşından kaçanların burada barınmaları yapının iyice tahrip olmasına neden olmuştur. 1940 yılında yapının sökülen minaresi, 1956 yılında yeniden yapılmış ve en son olarak yenilenen zaviyesine de konut fonksiyonu verilmiştir¹⁸³.

İncicyan duvarlarının iç yüzünde var olan rumca yazıların sıvandığını, sütun başlıklarının asma yapraklı oluşunda Baccus sembolü olduğunu söylemektedir¹³⁴.

Bizans döneminden kalan bu eserlerin haricinde, bölgede üzerinde bugün Sokollu Mehmet Paşa camisinin oturduğu, kimi kay-

R.35- Küçük Ayasofya, (Paspates).

naklara göre Anastasia Kilisesi olan, bir kilise kalıntısının varlığı bilinmektedir¹³⁵.

Sokollu Mehmet Paşa camisi yapım kitabesinde, camimin bir kilise yerine yapıldığı yazmakta, fakat kilisenin adı verilmemektedir.

Kleiss'in bugünkü Osmanlı yapılarının Bizans devrindeki adları listesinde bu kilise Anastasia kilisesi olarak tanımlanmış, ayrıca Schneider'in eserinde de çeşitli kaynaklar verilerek bu kilisenin Anastasia kilisesi olduğunun literatüre dayanan "oldukça" kesin bir yargı olduğu belirtilmiştir¹³⁶.

Bu konuda araştırma yapan bir diğer kişi olan Wolfgang Müller-Wiener'e göre ise bu tam ispat edilemeyen ve şüphe duyulması gereken bir yargıdır¹³⁷.

2.4.2.2. Osmanlı Dönemi Yapıları

Çeşmeler

Müezzinzade Mehmet Efendi Çeşmesi

Bölgenin Doğu kısmında bulunan Nakilbent mescidi ile yine aynı bölgedeki şifa hamamı arasında bulunan çeşmenin yapım tarihi 1770 (1184) imiş. Basit bir ayna taşının etrafının adi taş duvar ile çevrilmesinden meydana gelen çeşmenin kitabesi de badana edile edile okunmaz bir haldeymiş. Bugün çeşme yerinde bulunmamaktadır¹³⁸ (R.36).

Rüstempaşa Çeşmesi

Yapım tarihi 1554 (962) olan çeşme Küçük Ayasaofya yakınındaki Çardaklı Hamamı'nın köşesindedir. Türk usulü kemerli, büyük kesme taştan, geniş hazneli olarak yapılmış olan meydan

çeşmesinin ayna taşında hazneye açılan bir demir kapağı vardır (R.37).

Bu çeşmenin bir eşide Nakilbend mescidinin karşısında Hipodromun Sphendone duvarında bulunmaktadır (R.38). Her ikisi de Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazam Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır¹³⁹.

Mehmet Efendi Çeşmesi

1118 tarihli bu çeşme Çardaklı Hamam'dan Küçük Ayasofya camisine inen yolun üzerinde bulunmaktadır. Yaptıran Mehmet Efendinin kimliği ise tesbit edilememiştir¹⁴⁰ (R.39).

Tevfik Bey Çeşmesi

Sokollu Mehmet Paşa camisinin güneyde bulunan avlu kapısının açıldığı sokak üzerinde bulunan çeşme 1865 (1282) tarihinde, Tevfik Bey tarafından babası Buğdaycıbaşı Seyyit Emin Efendi'nin ruhu için yaptırılmıştır. 1890 (1308) yılında Babüside Ağası Bosnalı Ahmet Ağa mütevellisi Hatice Hanım tarafından onarılmıştır. Teknesi yol seviyesinde kalmış olan çeşmenin dairesel kemerinin etrafındaki taşlar kısmen erimiştir¹⁴¹ (R.40).

Hacı Osman Çeşmesi

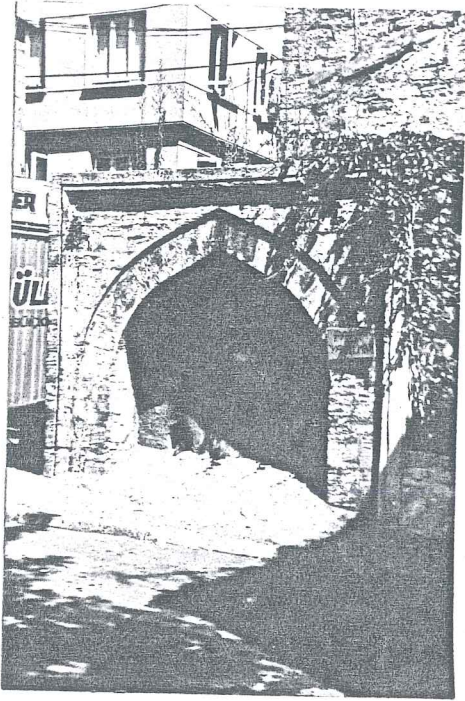
1869 (1286) yılında yaptırılmış olan çeşme, Nakilbent mescidinin altında bulunması gerekirken, artık bugün yerinde yoktur¹⁴².

Mehmet Ağa Çeşmesi

Küçük Ayasofya Camisi yakınında Medrese Sokağı içindedir. İlk yaptıranın kim olduğu bilinmeyen çeşme, Mehmet Ağa tarafından onarılmıştır. Onarım tarihi 1720(113) senesidir¹⁴³ (R.41).

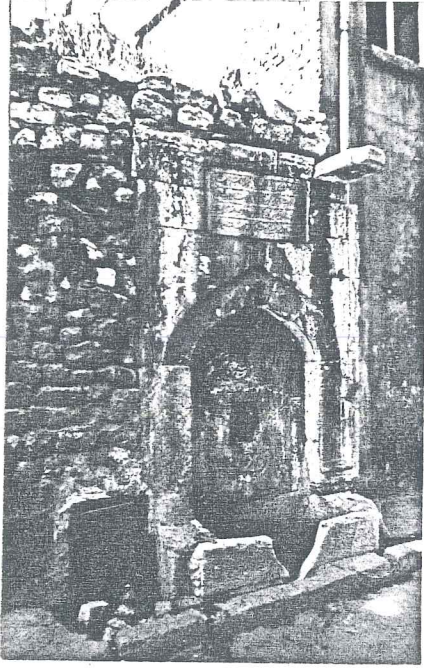
R.36- Müezzinzade Mehmet Efendi Çeşmesi.

R.37- Rüstem Paşa Çeşmesi.

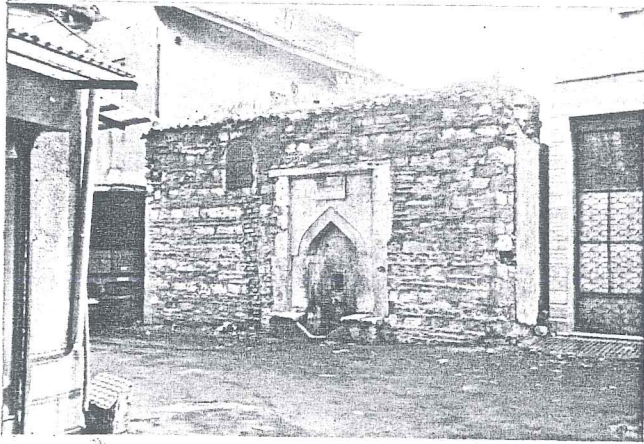
R.38- Sphendone Duvarındaki Çeşme (Rüstem Paşa Çeşmesi'nin eşi).

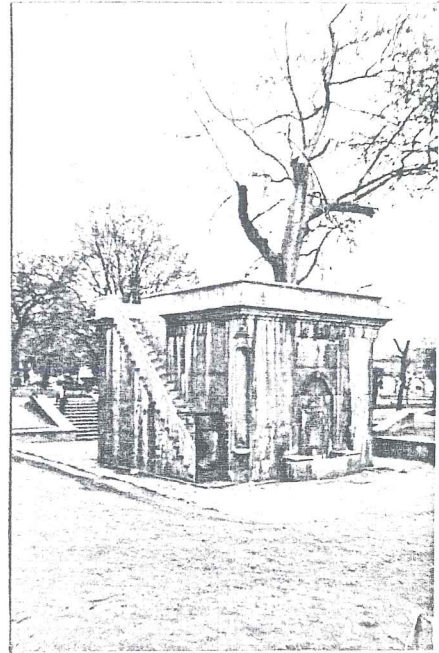
R.39- Mehmet Efendi Çeşmesi.

R.40- Tefik Beş Çeşmesi.

R.41- Mehmet Ağa Çeşmesi - Medrese Sokağında.

R.42- Esmâ Sultan Meydan Çeşmesi.

Fevziye Sokağı Çeşmesi

Bostan Ali Camisi yakınında Fevziye mektebi sokağında bulunması gereken 1731(1144) senesine tarihlenen bu çeşme de bugün yerinde bulunamamıştır¹⁴⁴.

Esmâ Sultan Meydan Çeşmesi

Kadırga Meydanı'nda, üstü namazgâhlı çeşmenin Üçüncü Ahmet'in kızı Esmâ Sultan tarafından yaptırıldığını biliyoruz. Yontma taştan yapılmış olan çeşmenin iki cephesi musluklu olup tekneleri mermerdir. Ayna taşları süslemeli olan çeşmenin yan tarafından 20 basamakla üstündeki namazgâha çıkılır. Yapım tarihi 1781(1196) senesidir¹⁴⁵ (R.42).

Eğimli Kasapbaşı Mehmet Ağa Çeşmesi

Kadırga, Şehsuvar Bey çıkmazında bulunan çeşme 1896 (1314) tarihlidir. İkinci yapımı kitabesinde ise Yaver Müşir Asaf Paşa tarafından onarıldığı anlaşılmaktadır¹⁴⁶ (R.43).

Mehmet Ağa Çeşmesi

Kâtip Sinan sokağında, kesme taştan yapılmış bir çeşmedir. Yapım tarihi belirsiz olan çeşmeyi Mehmet Ağa yaptırmıştır¹⁴⁷ (R.44).

Bölgedeki bu çeşmelerin suları Halkalı ve Kırkçeşme sularından sağlanmaktaydı. Bölgedeki diğer çeşmeler (R.45-49) ise literatürde tesbit edilemedi¹⁴⁸.

Çardaklı Hamamı

Küçük Ayasofya Caddesi üzerinde bulunan hamam, Küçük Ayasofya Kilisesinin camiye çevrilmesi sırasında Kapağası Küçük Hüse-

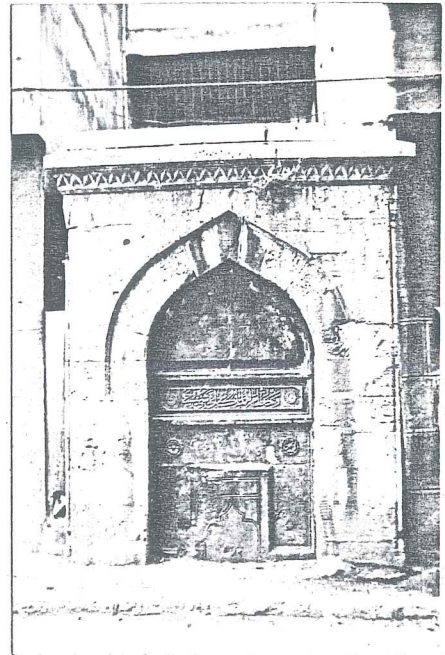
R.43- Eğinli Kasapbaşı Mehmet Ağa Çeşmesi.

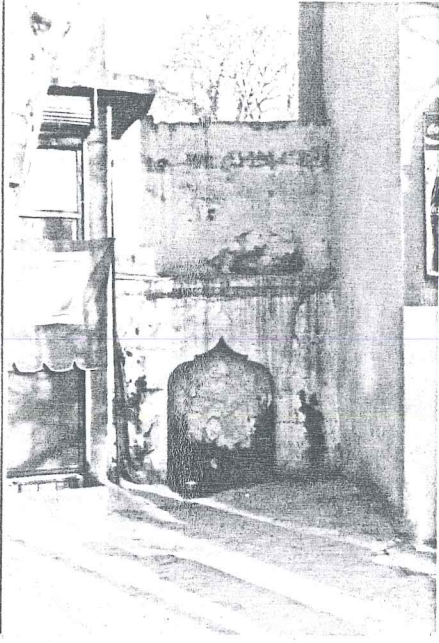
R.44- Mehmet Ağa Çeşmesi - Kâtip Sinan Sokağında.

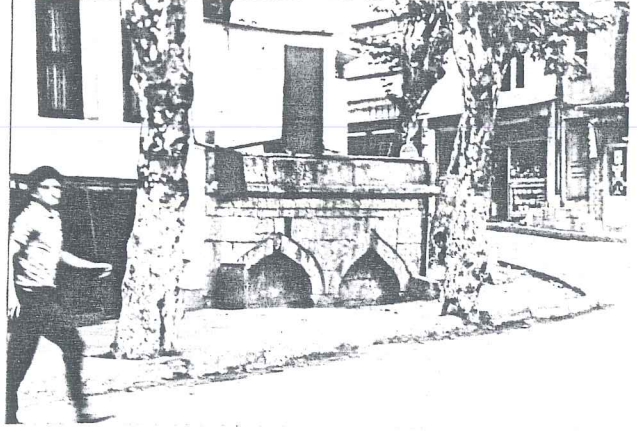
R.45- Tahsin Bey Çeşmesi Sokağındaki Çeşme.

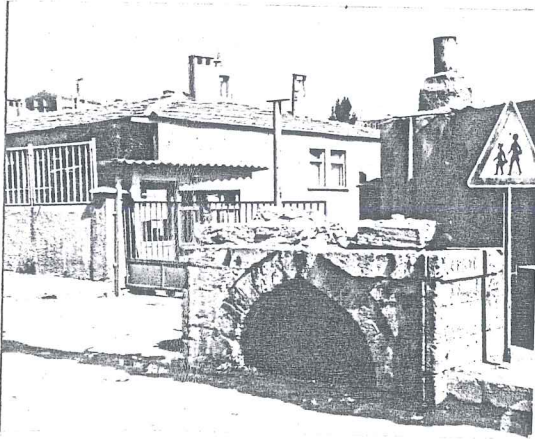
R.46- Katip Sinan - Şatır Sokağındaki Çeşme.

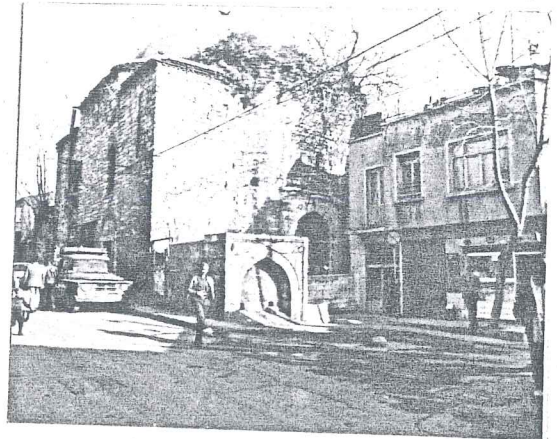
R.47- Bostancı Ali Mescidi
Yanındaki Çeşme.

R.48- Kadirga Meydanı, Acisu Çeşmesi.

R.49- Kadirga Meydanı, Şehsuvar
Bey Sokağı Köşesindeki
Çeşme.

R.50- Çardaklı Hamam.

yin Ağa tarafından yaptırılmış, yapım yılı ise 1503-1504 seneleridir.

1575 yılında Hassa Mimarı Ömer b.Veli tarafından onarılmış.

1945 yılında kısmen yıkılan yapının ayakta kalan kısımları bugün imalathane olarak kullanılmaktadır¹⁴⁹ (R.33, R.50).

Nakilbend Mescidi

Hipodrom'un Sphendone bölümünün doğu kısmında, Nakilbend yokuşu üzerinde bulunan mescit eski bir mahzen üzerine yapılmıştır. H.909 tarihli vakfiyesinde üzerinde bulunduğu deponun, mescidin vakfiyesi olduğu yazılıdır.

Mescit 3 Haziran 1912 tarihindeki İshakpaşa yangınında yanarak harabolmuş ve 1962'ye kadar harap halde kalmıştır. Daha sonra onarılan mescit günümüzde de bu işlevine devam etmektedir¹⁵⁰ (R.51-52).

Helvacıbaşı Mescidi

Şehit Mehmet Paşa yokuşunda, Sokollu Camisinin Kuzey köşesinde yer almıştır. Kapı kitabesine göre 1546 yılında, Kanuni devri Helvacıbaşısı İskenderağa tarafından yaptırılmış olan mescit bugün tamamen harap bir durumdadır¹⁵¹ (R.53).

Buhara Tekkesi ve Mescidi

Şehit Mehmet Paşa yokuşunda, Sokollu camisinin bu sokağa bakan avlu kapısının karşısında yer almaktadır.

1900 tarihinde (1318) Buhara Hanlığı'nın Guzar Valisi Astanakul Koşbeği tarafından, Türkiye'ye muhacir gelen vatandaşlarının ve Buhara'ya gidenlerin konaklamaları amacıyla yaptı-

rılmıştır. Mescit ve tekke olarak iki türe halinde yaptırılan yapıların arasında, kapı kemeri üzerinde bir minaresi vardır (R.54).

Cumhuriyet öncesi Nakşi dergahı olarak hizmet veren bina 1922 de Vakıflara geçmiş ve 1950'li yıllarda çıkan yangında ise üst katı tamamen harabolmuştur¹⁵² (R.55).

Bölgenin hava fotoğrafından mescidin yanmadan önce tek kubbeli bir yapı olduğu açıkça görülmektedir (R.56).

Şehsuvar Bey Mescidi

Bölgenin Batısında, Şehsuvarbey çıkmazıyla Şehsuvar bey Bostan sokağın sahil yoluna açıldığı yerdedir. Yaptıranın Fatih Sultan Mehmet'in akıncılarından Şeyh Suvari Bey olduğunu mescidin hemen yanındaki mezarından anlamaktayız (R.57).

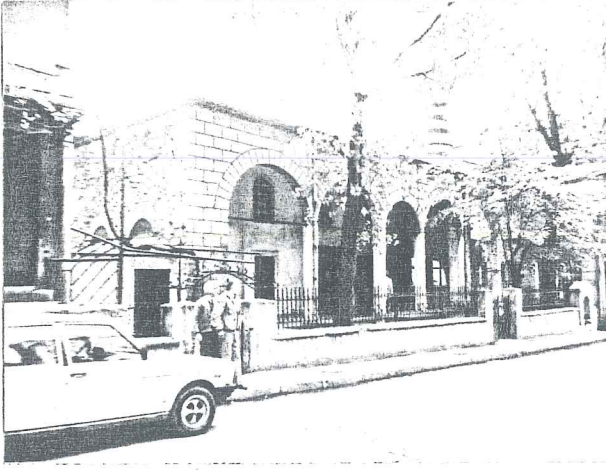
Yapım tarihinin H.223 olduğu tahmin edilen mescidin bugün sadece duvarlarından bir bölüm kalmıştır¹⁵³ (R.57A).

Bostan Mescidi (Bostani Ali Camii)

Kadırga meydanında bulunan bu mescidin yaptıranı Bostancıbaşı Ali Ağadır. 1558 tarihli vakfiyesinden mescidinde bu senede yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Mescidin duvarları ve son cemaat yeri kargir, çatısı ise ahşaptır. Birçok tamir görmüş olan mescit halen kullanılır durumdadır¹⁵⁴.

Katip Sinan Mescidi

Merdivenli mescid diye de anılan mescidin hıms duvarlı, ahşap çatılı ve minaresiz bir yapı olduğunu ve yaptıranın Kâtip Sinan olduğunu Tahsin Öz'ün eserinden öğrenmekteyiz. Öz, binanın harap bir halde olduğunu yazmış, bugün ise yerinde hiç-

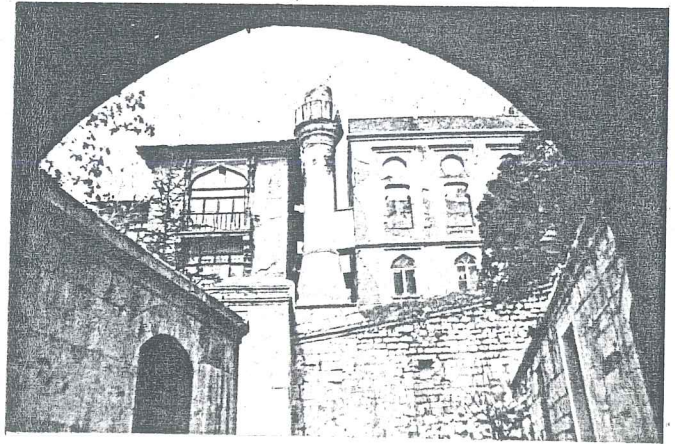
R.51- Nakilbent Mescidi.

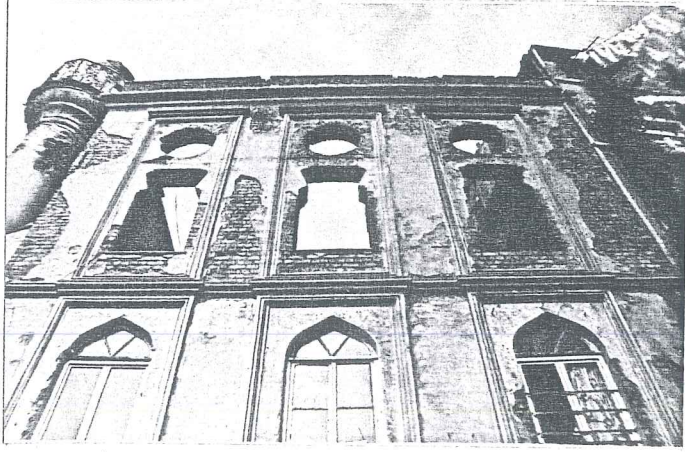
R.52- Nakilbent Mescidi.

R.53- Helvacıbaşı Mescidi.

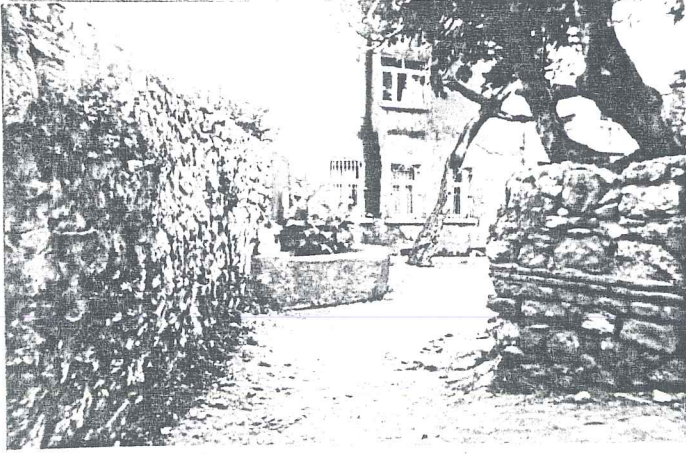
R.54- Buhara Tekkesi ve Mescidi.

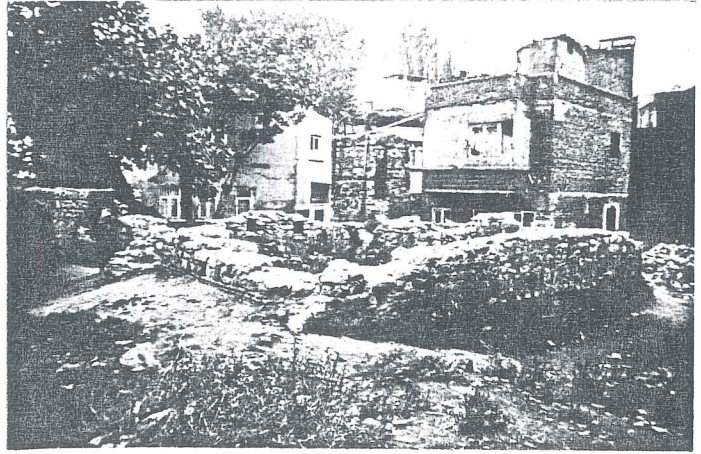
R.55- Buhara Tekkesi ve Mescidi.

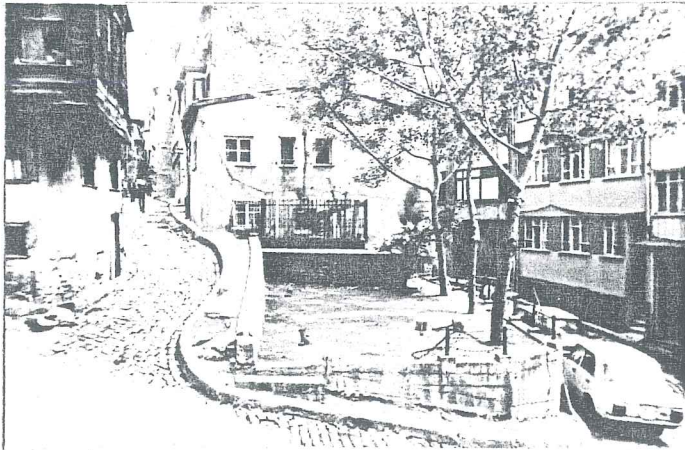
R.56- Pervititch, 1929.

R.57- Şehsuvar Bey Mescidi.

R.57A- Şehsuvar Bey Mescidi.

R.58- Kâtip Sinan Mescidi.

birşey kalmamış¹⁵⁵ (R.58).

Esmâ Sultan Namazgahı

Kadırga meydanında, III. Ahmet'in kızı ve Muhsinzade Mehmet Paşa'nın hanımı Esmâ Sultan için 1779 yılında yaptırılmıştır. İkiyüzlü bir meydan çeşmesinin üzerine çıkılan bir merdivenle namazgah olarak kullanılması sağlanmıştır¹⁵⁶ (R.42).

Sokollu Mehmet Paşa Camisi

Camiye adını veren Mehmet Paşa 1505 yılında Bosna'da Sokol kalesinde doğmuş ve padişah sülalesinden gelen bir aileye mensupmuş. 1546 yılında sancak beyi olan Mehmet Paşa, 33 sene divanda hizmet vermiştir¹⁵⁷. 1565 de Büyük vezir olan Sokollu Mehmet Paşa, 12 Ekim 1579 günü her zaman yardımda bulunduğu bir meczup tarafından hançerlenerek öldürülüyor¹⁵⁸.

Cami Mehmet Paşa'nın karısı Esmahan Sultan tarafından 1571 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Hadika'ya ve caminin cümle kapısındaki kitabeye göre yapı daha evvelce orada bulunan bir Bizans kilisesinin üzerine yapılmıştır. Birçok kaynak bu kilisenin Anastasia Kilisesi olduğunu, literatüre dayanan bir yargı olduğunu belirtiyorsa da¹⁵⁹, Müller Wiener'e göre bu kilise tanımlanamamış bir yapıdır.

Gurlitt yapı üzerinde yaptığı incelemelerde bu kilisenin St. Anastasia olduğuna dair bir iz rastlayamadığını, bazı kalıntıların bir kiliseden kalmış olabileceğini fakat avlunun altına giriş imkanı bulamadığı için kesin kanıtlar sağlayamadığını yazıyor¹⁶⁰.

Bir başka kaynakta da St. Anastasia kilisesinin başka bir yerde olduğu Janin'in "Eglisés e Monastéres" adlı eserinde yazdığı söyleniyor¹⁶¹.

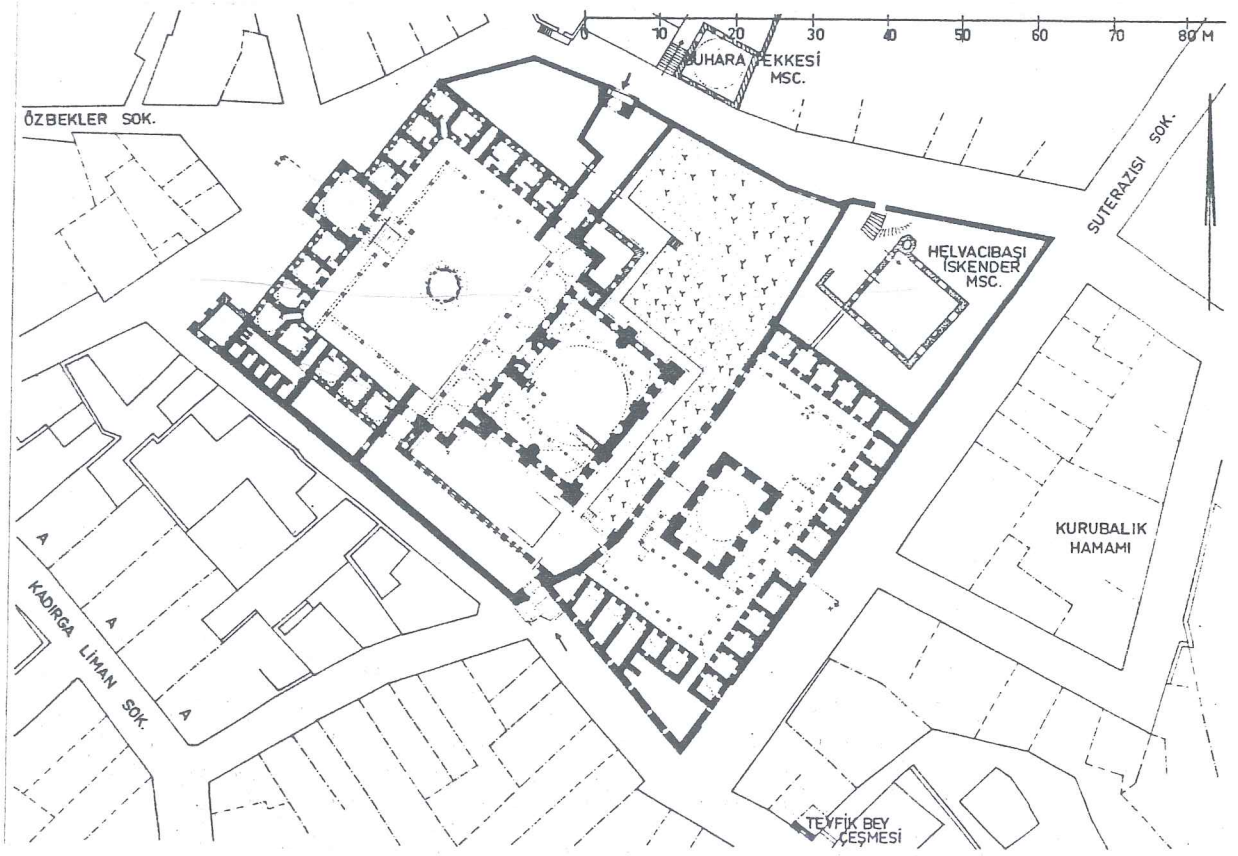
Yapı, oluşmuş bir çevrede, Sokollu Mehmet Paşa'nın konağına yakın bir noktada ve oldukça yoğun bir konut bölgesinde yapılmış olduğuna göre, cami ve külliyei oluşturmaya en müsait yer olan ve muhtemelen o dönemde, harap bir bizans kilisesinin üzerine yapılmış olması, akla uygun gelen bir varsayımdır. Caminin o dönem için tek uygun yer olan arsa üzerinde yapılmış olduğunu, arsanın böyle bir yapılanmaya hiçte uygun olmayan şartları bize kanıtlar gibidir. Külliye çok eğimli, en düşük kotuyla en yüksek kotu arasında 8 metrelik fark olan bir arsada yapılmıştır. Belki de yönlendirme sorunu yüzünden cami bu arsanın düşük bir kotuna oturmuş ve girişte de en düşük noktadan alınmıştır¹⁶² (R.59-61).

Girişten merdivenlerle bir iç avluya çıkılır ve bu avlunun etrafı 16 adet medrese odası ile bunların önünü saran bir revakla şekillendirilmiştir. Bu revakların kemerleri yayvan birer kaş kemer şeklindedir, ki bu kemerlere Sinan eserlerinde az rastlanır. Avlu ortasında bir şadırvanı, giriş kapısının üstüne rastlayan kısımda ise dershane yahut sibyan mektebi olarak tanımlayabileceğimiz mekan vardır (R.62-65).

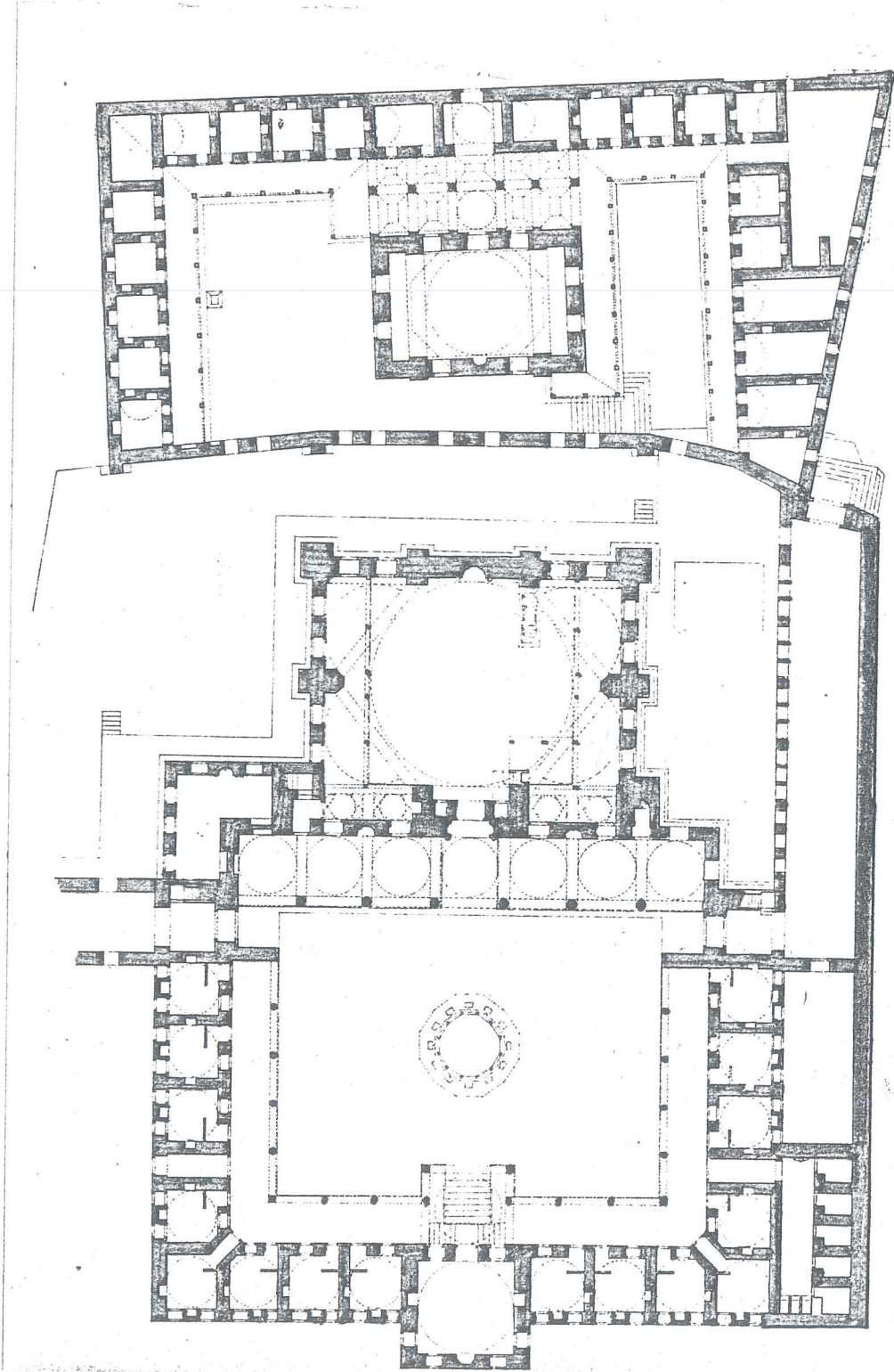
Bugün kapatılmış olan iç avlu revaklarının, şadırvanın orijinal görünümleri ile bu dershanenin konumlanması Gurlitt'den alınan resimlerde görülmektedir (R.66-68).

Dershane ve medrese odalarının yer aldığı giriş cephesinde, yine bugün kapatılmış olan ve büyük bir olasılıkla o devirlerde dükkan olarak hizmet veren mekanlar bulunmaktadır (R.69-71). Bu cephenin sağ köşesinde ise tahminen 17.yy.da yapılmış olan bir çeşme yer almaktadır (R.72).

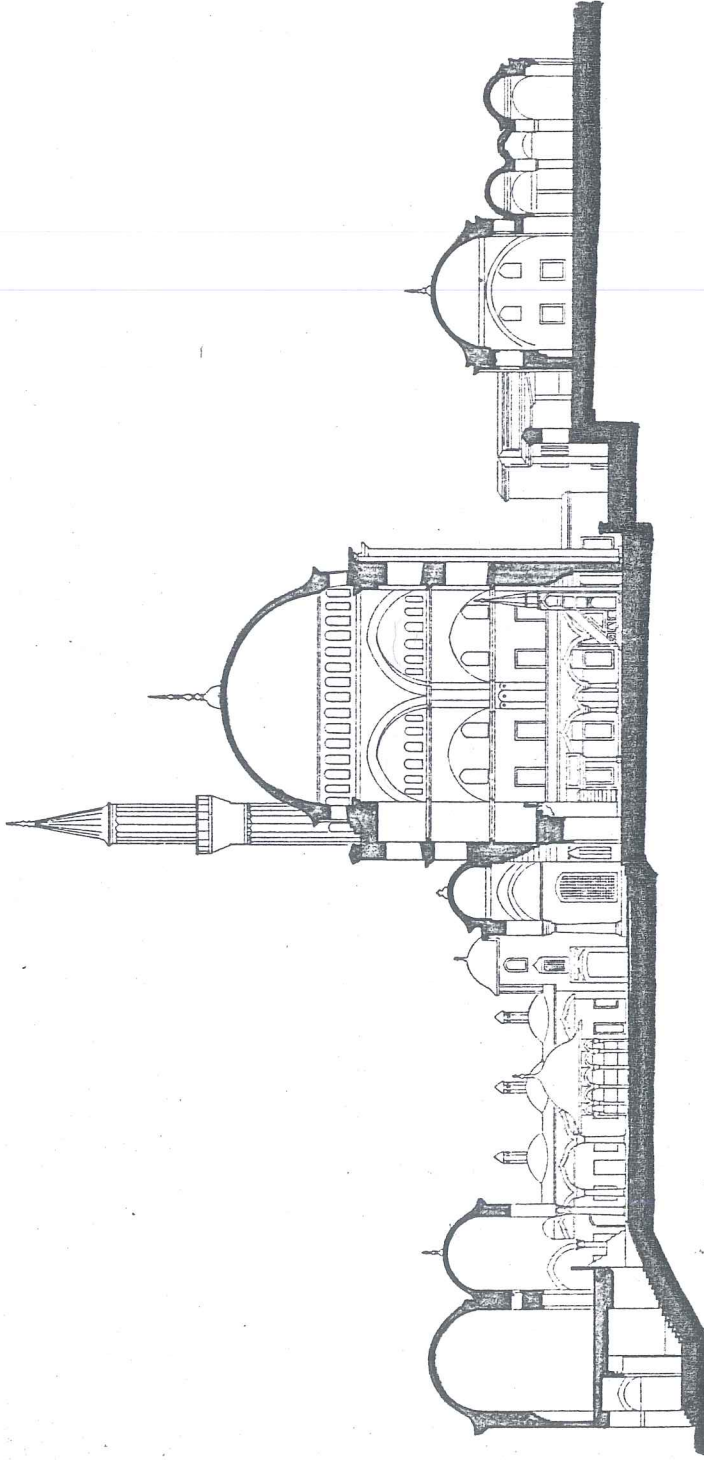
Bu iç avludan 7 açıklıklı bir son cemaat yeri ile camiye geçilir. Camii 22x18 m ölçülerinde bir dikdörtgen plan üzerine kurulmuştur. Yüksekliği 22 m, çapı ise 13 m olan kubbe duvarlarda teşkil edilen 6 dayanakla taşınmaktadır. Mekanın sağ ve sol taraflarında ise mahfil kotları yapılmıştır¹⁶³.

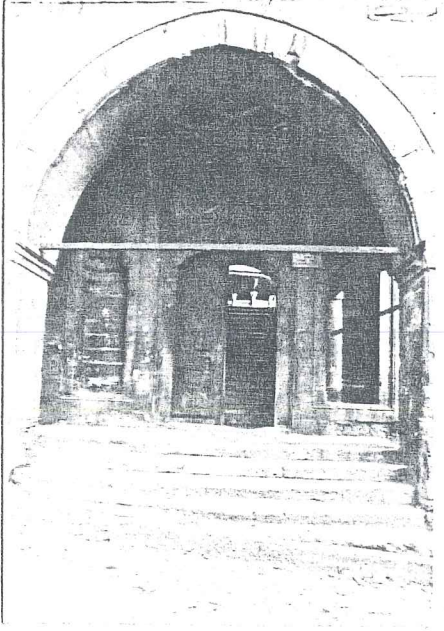
R.59- Sokollu Mehmet Paşa Cami, Buhara Mescidi Tekkesi ve Helvacıbaşı Mescidi, (M.Wiener).

R.60- Sokollu Mehmet Paşa Camii —Plan—, (Sözen).

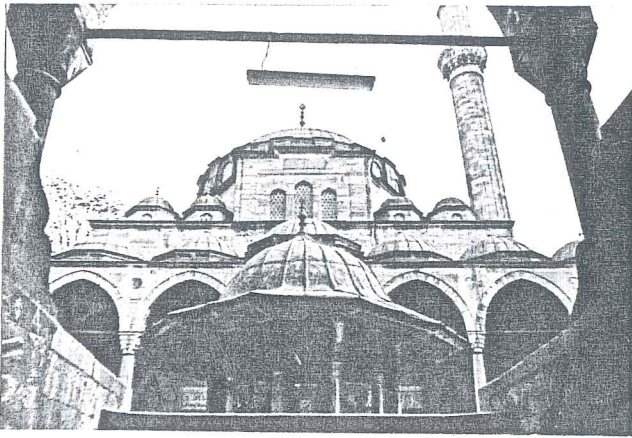
R.61- Sokollu Mehmet Paşa Camii -Kesit-, (Sözen).

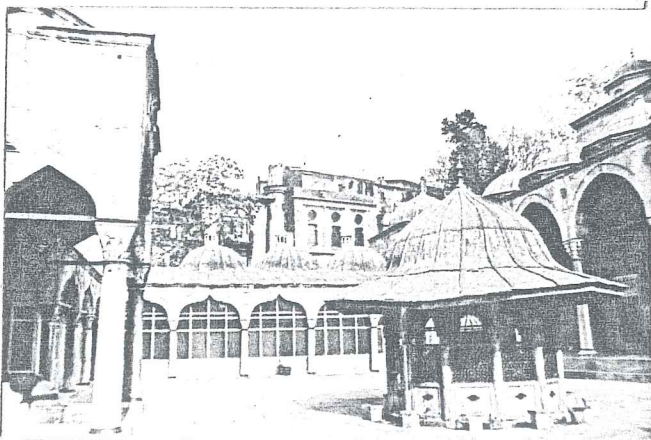
R.62- Sokollu Mehmet Paşa
Camisi Girişi, (bugün).

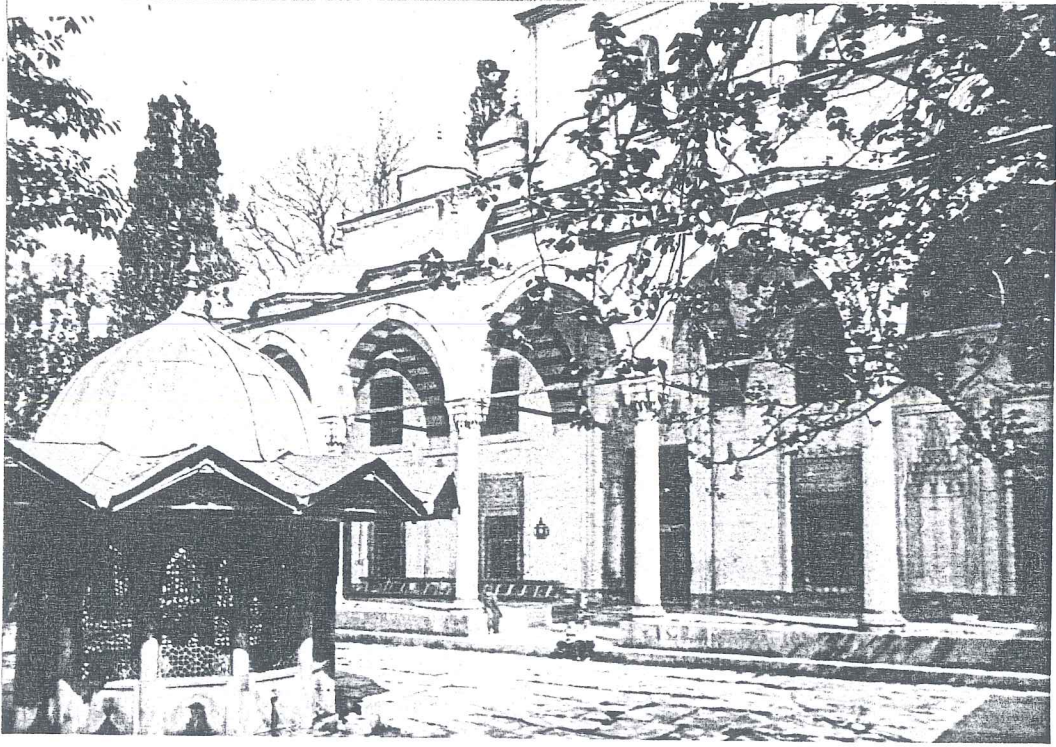
R.63- Sokollu Mehmet Paşa
Camisi Girişi, (bugün).

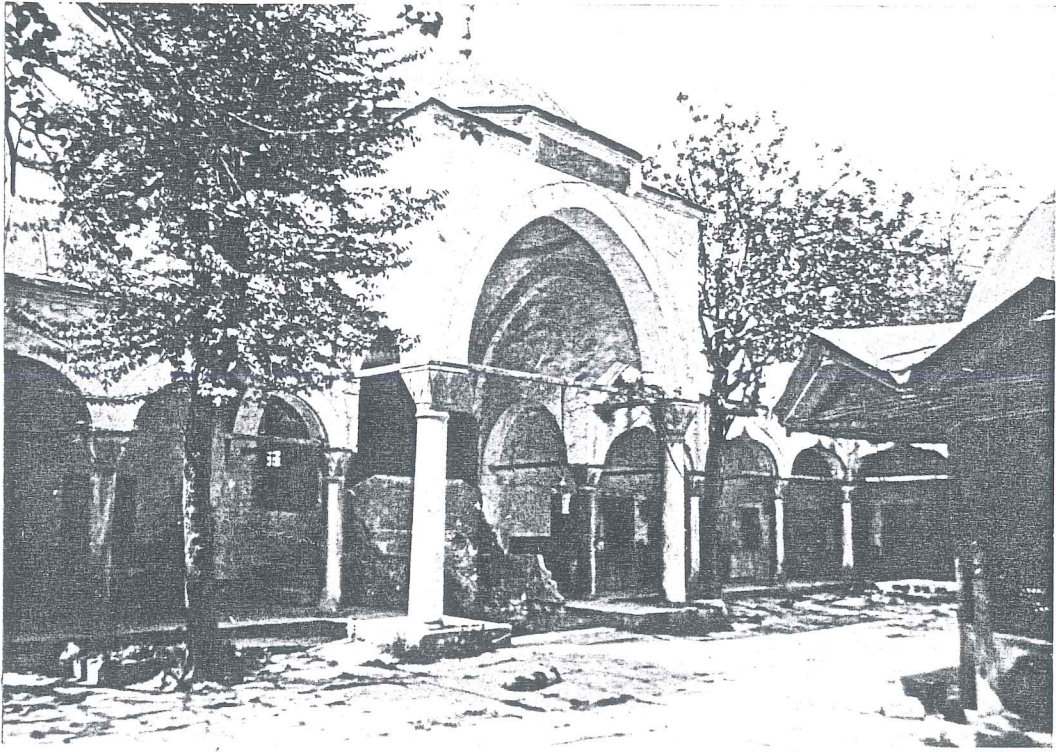
R.64- Şadırvan ve Cami, (bugün).

R.65- İç Avlu, (bugün).

R.66- Şadırvan ve Son Cemaat Yeri, (Gurlitt).

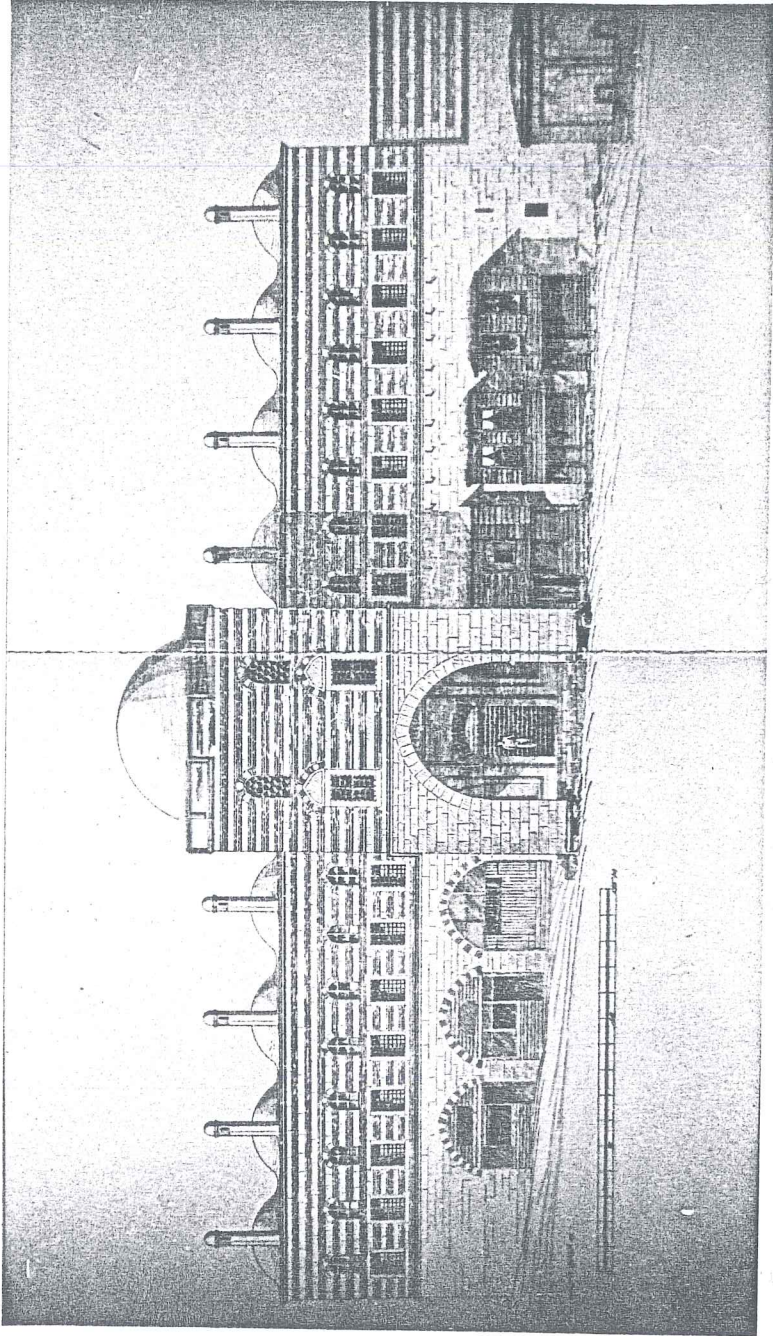
R.67- Avludan Giriş Cephesi, (Gurlitt).

R.68- Avludan Giriş Cephesi, (Gurlitt).

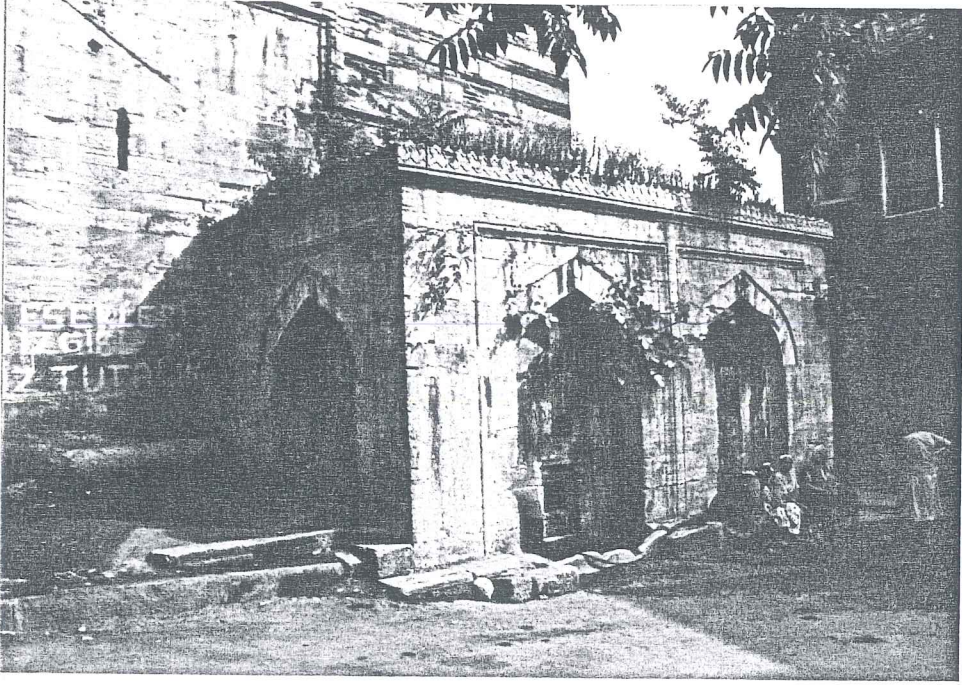
R.69- Giriş Cephesi, (bugün).

R.70- Giriş Cephesi, (Gurlitt).

R.71- Giriş Cephesi, (Gurlitt).

R.72- Sokollu Camisi Çeşmesi.

R.72A- Zaviye Girişi.

Kubbenin itme kuvvetleri dıştaki ağırlık kuleleriyle alınmış, iç mekanda ise mihrap duvarı tamamen çini kaplanmıştır. Bu arada mihrap nişi ile farklı renk ve malzemeyle ortaya çıkarılmış olan ana mekan, insan ölçüleri aşılmadan gayet oranlı olarak yapılmıştır¹⁶⁴ (R.59).

Caminin daha doğusunda ve yüksek kotta ise külliye'nin 30 hücreli olarak planlanan zaviyesi, yine bir üst kotta yer alan su terazisi sokaktan girilecek şekilde konumlanmıştır (R.72A).

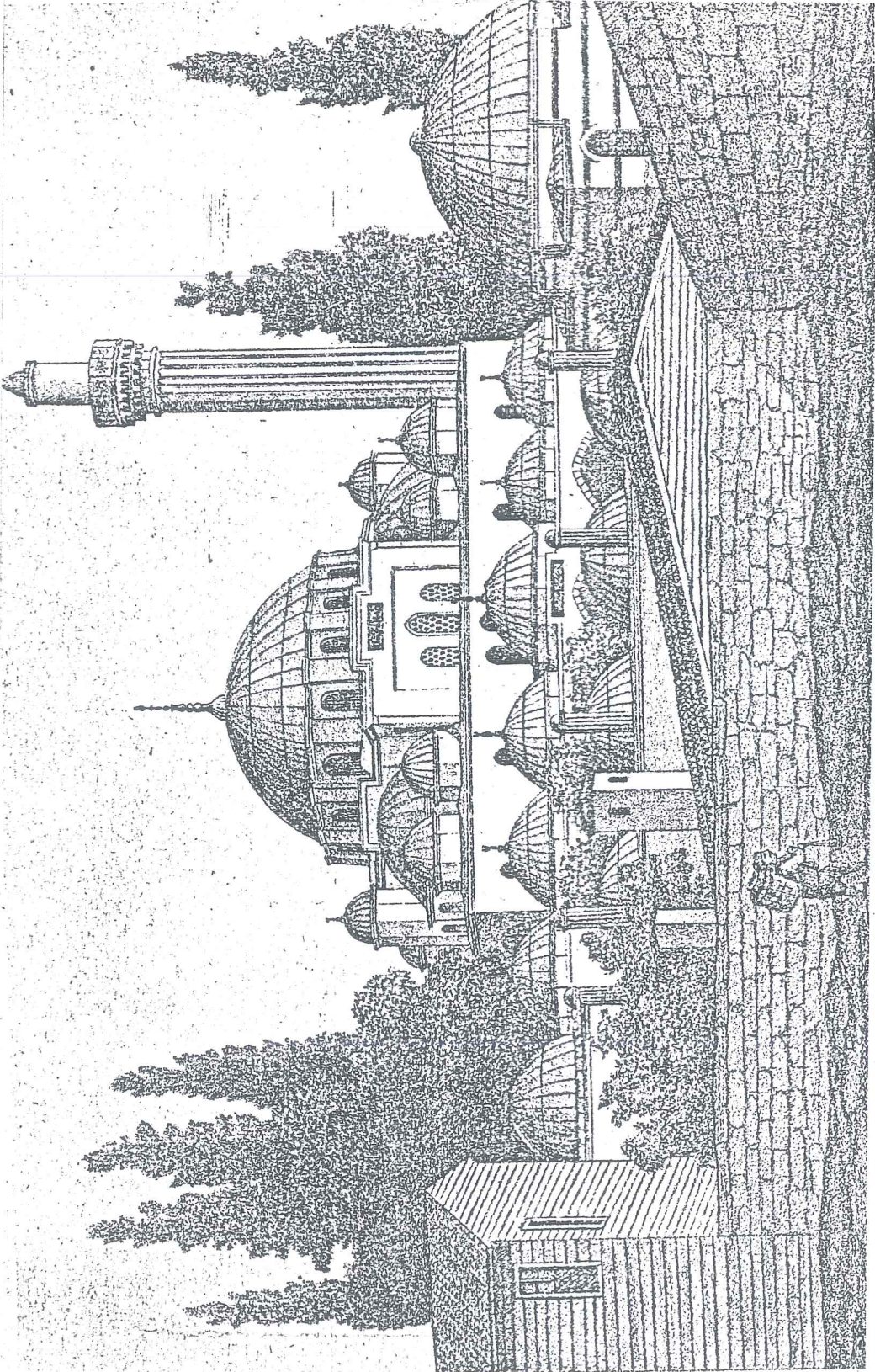
Sokullu Mehmet Paşa külliyesi üzerinde yer aldığı arsanın topografik durumu ve çevresindeki yerleşmenin konumu nedeniyle, dışarıdan pek algılanamayacak şekilde yapılmış ve bu boyutlarda, birçok fonksiyonu bir arada barındıran yapılar grubu, içe dönük, ancak giriş merdivenlerinden çıkıldığı zaman insanı sürprizli bir şekilde karşılayacak ve çevresiyle mükemmel bir uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (R.73-76).

18.yy. sonlarına doğru cami içinde, bezemelerde yenilemeler ve onarım yapılmıştır¹⁶⁵.

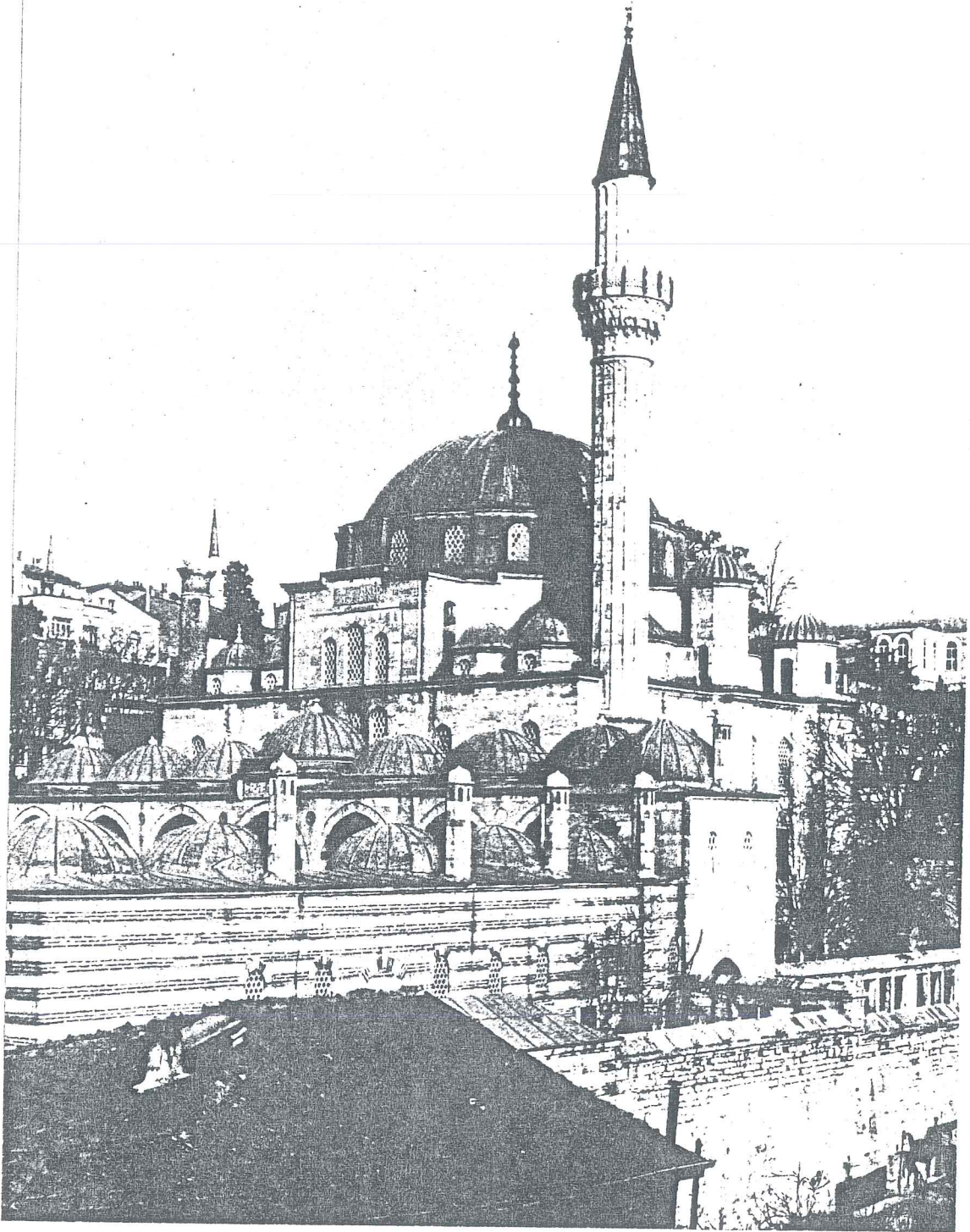
Daha sonra 1881 de Cevdet Paşa vakfiyesiyle pencereleri yenilenmiş ve 1941 yılında altındaki tonozlarda restorasyon çalışması yapılmıştır¹⁶⁶.

Silahtar Ahmet Ağa Sibyan Mektebi

Bölgenin Kuzeyinde Silahtar Ağa sokağında yer alan bu yapı 1671 yılında, Sultan Mustafa'nın silâhtarı Mehmet Ağa tarafından yaptırılmış. Dikdörtgen planlı ve üzeri tonozlu olan yapı günümüzde kahvehane olarak kullanılmaktadır¹⁶⁷ (R.77, R.78-79).

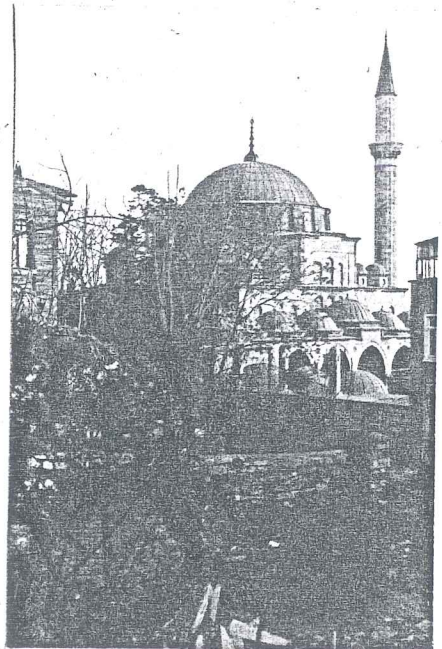
R.73- Sokollu Külliyesi, (Paspates).

R.74- Sokollu Külliyesi, (M.Wiener).

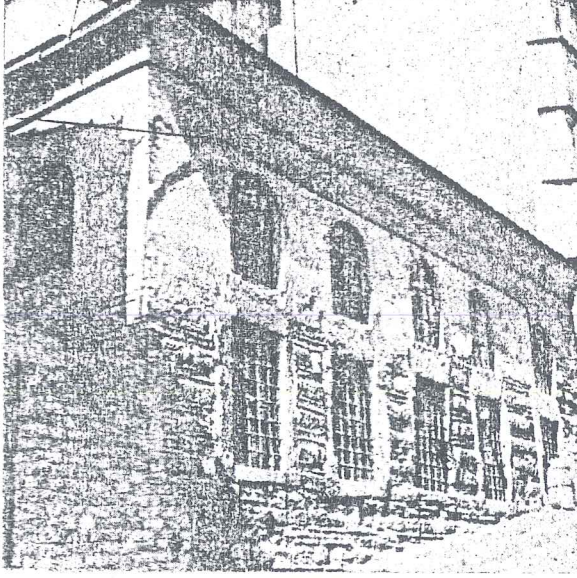
R.75- Sokollu Külliyesi, (M.Wiener).

R.76- Sokollu Külliyesi,
(bugün).

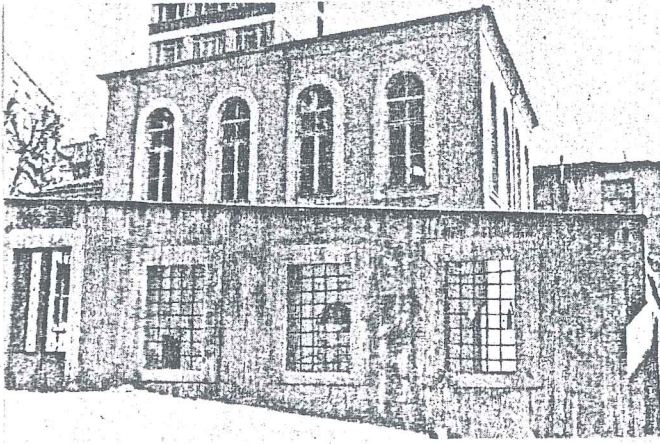
R.77- Bölgedeki Sıbyan Mekteplerinin Konumu, (Aksoy).

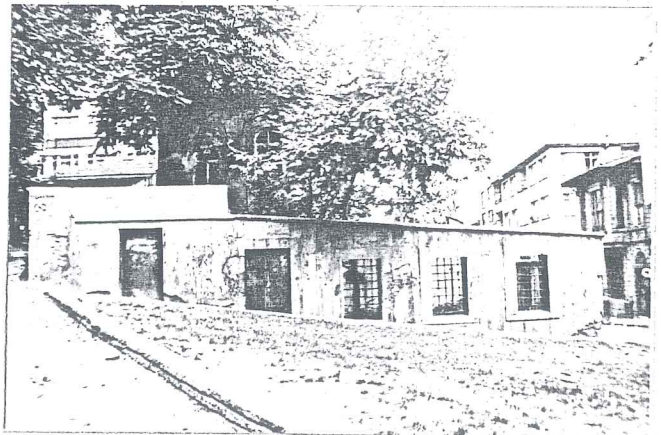
R.78- Silahtar Ahmet Ağa Sıbyan Mektebi.

R.79- Silahtar Ahmet Ağa Sıbyan Mektebi, (bugün).

R.80- Kâtip Sinan Sıbyan Mektebi, (Aksoy).

R.81- Kâtip Sinan Sıbyan Mektebi, (bugün).

Katip Sinan Sibyan Mektebi

Yine bölgenin kuzeyinde Akarçeşme sokağı üzerindedir. Yaptıranı Katip Sinan olan yapının kitabesi bulunamamış. İki katlı ve tek derslikli sibyan mekteplerinden olan yapı ayakların taşıdığı tonozlar üzerine oturtulmuş¹⁶⁸. Yapının 1758 yılında yapıldığı bir başka kaynakta belirtilmiştir¹⁶⁹ (R.77, R.80-81).

Üsküplü Yahya Paşa Sibyan Mektebi

Kadırga-Küçük Ayasofya Caddesi üzerinde, Bostan mescidi karşı köşesindedir.

Üsküplü Yahya Paşa tarafından H.912 senesinde yaptırılan mektep iki katlı, çift derslikli olup, alt katı dükkan olarak tasarlanmıştır.

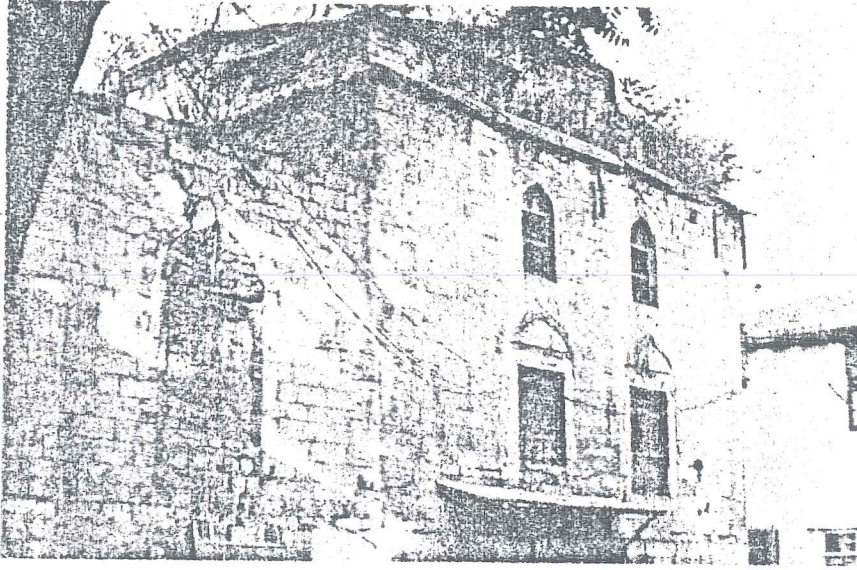
Bugün imalathane olarak kullanılmaktadır¹⁷⁰ (R.77, R.82-83).

Sokollu Mehmet Paşa Sibyan Mektebi

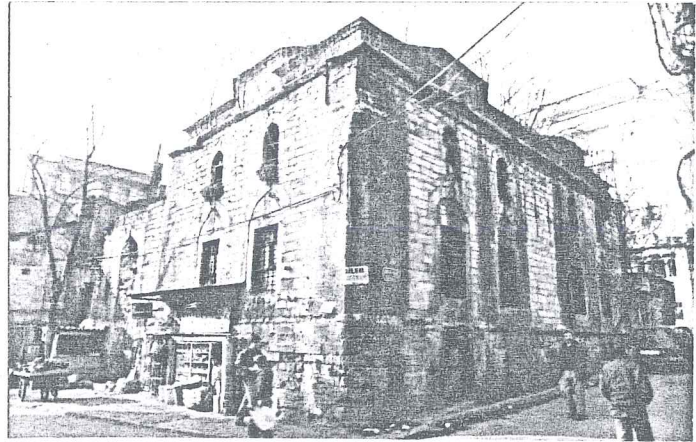
Aksoy eserinde Sokollu Mehmet Paşa camisi iç avlusunda yer alan medrese bölümü dershanesini iki katlı, tek derslikli sibyan mektepleri sınıflamasına almıştır¹⁷¹.

Bu mekteplerin haricinde bölgede bulunması gereken Hacı Salih Ağa ve Nakilbent sibyan mektepleri, Muallim Cevdet listesinde olmalarına rağmen, Aksoy'un çalışmasını yaptığı tarihlerde yerlerinde bulunamamışlar¹⁷².

Bölgedeki bütün bu yapıların haricinde çok sayıda konak ve saray olduğu, bunlardan birinin Kadırga civarındaki Mehmed Paşa Sarayı olduğu "Tuhfat al mimarin"de belirtilmiş, fakat bugün hiçbir iz kalmamıştır. Ayrıca yine Sokollu Mehmet Paşa

R.82- Üsküplü Yahya Paşa Mektebi, (Aksoy).

R.83- Üsküplü Yahya Paşa Mektebi, (bugün).

külliyesi yakınında bir han ya da kervansarayın bulunduğu bir başka eserde belirtilmiştir¹⁷³.

2.5. SOSYAL YAPI

Bölgenin Bizans döneminden bugüne kadar incelediğimiz tarihsel gelişimi ve kentsel tasarım özelliklerinin sentezinde bu dönemlerdeki sosyal yapı üzerinde ancak tahminlerde bulunabiliriz. Bu sosyal yapı bölgenin fiziksel gelişimini de önemli ölçüde şekillendiren öğelerden biri olmuştur. Bir bölgenin çehresi, o bölge üzerinde yaşayan toplumun ihtiyaçları ve yaşayış biçimi doğrultusunda şekillenmekte ve gelişmektedir. Bunun en güzel örneği de çalışma bölgemizde görülmektedir.

Bizans döneminde bölgemizin konumunu, tezin kentsel tasarım özellikleri bölümünde (2.4.1.2) ayrıntılı bir şekilde ele almıştık. Bu kentsel tasarım özelliklerini oluşturan sosyal yapıyı da kısmen tahmin edebiliriz. Bu dönemde, daha doğrusu kentin artık Doğu Roma'nın başkenti olduğu parlak dönemde, bölgede, saraya yakın olması nedeniyle idareci ve aristokrat bir sınıfın oturduğunu düşünebiliriz. Ayrıca bölgenin denize olan yakınlığı ve topografik özelliğinden dolayı birçok noktadan denizi görmesi, bu dönemde deniz manzarasına önem veren Bizans toplumu için aranılan bir yer olmasını gerektirir¹⁷⁴. Ayrıca Marmara limanlarına olan yakınlığı ve bu noktalarda oluşan ticaret merkezleri nedeniyle tüccar sınıfında bu bölgede oturduğunu söyleyebiliriz. Bu sosyal yapı yüzünden Bizans'ın düşüş devrine kadar Bölge, konut bölgesi olarak gelmiş ancak bu son dönemde gerek sarayın Blacherna bölgesine taşınması, gerek kente gelen ve Haliç kıyılarında ticaretin canlanmasına sebep olan yabancıların Galata civarında yerleşmeleri yüzünden, bölgedeki topluluğun da o taraflara kaymasıyla bu özelliğini kaybetmiş olması gerekir¹⁷⁵.

Fetihten sonra kentte yeni müslüman mahalleleri kurulmaya başlanmasıyla, bölgeye de müslüman ahali yerleştirilmeye başlanmış. Bölgedeki fetih dönemi mescitlerinden bunu rahatlıkla anlayabiliriz. Osmanlı döneminde mahallelerde paşa ve eşraf konakları ile orta halli ahalinin konutlarının bir arada karışık bulunduğunu biliyoruz. Bölgemizde de bu durumun Cumhuriyet dönemine kadar süre geldiğini Perwititch haritalarından gözlemleyebiliriz. Sosyal açıdan Osmanlı döneminde bölge yukarıda belirtildiği gibi orta halli topluluk ile saraya yakın eşraf ve idareci zümrenin oturduğu bir bölgeydi. Gelir düzeyi oldukça iyi kişilerin oluşturduğu bu topluluğun bölgenin cephesini olumlu bir yönde değiştirmiş ve bölgedeki mahallelerin belli bir düzeyde kalmasını sağlamış olduklarını düşünebiliriz.

Bölge Osmanlı dönemi boyunca bu özelliğini korumuş ve burada büyük çapta müslüman ahali oturmuştur. Bu dönemde kente yerleşen ve belli bölgelerde konumlanan ekaliyetin bölgemizde oturduklarına ait bir kayıta rastlanmamış. En yakın bölge olarak Kumkapı yöresinde ermenilerin yerleştiğini biliyoruz.
176

Bu sosyal yapı Cumhuriyet dönemine kadar aynı şekilde sürüp gelmiş. Hatta 1940 larda bölgenin doğusunda yeni yapılanma hareketleri olduğunu ve buranın konut bölgesi şeklinde düzenlendiğini biliyoruz. Bu yüz yılın ortalarına doğru bölgede sosyal açıdan bir değişim gözlenmeye başlıyor. Kentin yeni bölgelere doğru yayılması ve bu yeni bölgelerin getirdiği daha gelişmiş alt yapı ve diğer özellikler bu değişimin nedenleri olarak kabul edilebilir. Bu döneme kadar bölgede orta ve yüksek tabakaya ait kişiler otururken artık durum değişiyor. Bölgeye orta tabakanın altındaki halk yerleşmeye başlıyor. Bunların büyük bir çoğunluğunu da artık kentin yerlisi değil, diğer bölgelerden göçle buraya gelenler oluşturuyor. Göç yoluyla bölgeye gelenlerin % 49.4'ü Orta Anadolu, % 16.1'i ise

Karadeniz bölgelerinden gelmişler¹⁷⁷. Yapılan anketlerden, yöre halkının ancak % 10'unun o bölgede doğmuş oldukları ve % 7.2'sinin de kentin diğer semtlerinde doğmuş oldukları saptanmış¹⁷⁸.

Bu göçlerin bir nedeni de yörede konumlanmış olan küçük endüstri ve ticaretin getirdiği iş bulma imkanları olabilir. Göçlerin neticesinde bölgede hektar başına 484 kişi düşmekte ve ailelerin büyük bir çoğunluğu (% 26'sı) 4 kişiden oluşmaktadır¹⁷⁹.

Bölge sakinlerinin büyük bir kısmının gelirleri düşük ve haliyle ekonomik durumları kötü. Ekonomik durumu kötü aileler ise genellikle aile nüfusu 4 veya daha fazla kişiden oluşurlar¹⁸⁰.

Bütün bu şartlarüstüne bölgenin alt yapı hizmetlerinin eksikliği ve haliyle bölgenin kiralarının düşük kalması, bölgeyi Anadolu'dan kente göçen halk için cazip hale getirmiş. Bu sürecin doğurduğu bölge üzerindeki etkileri ve neticelerini ilerdeki bölümlerde daha geniş incelemeye çalışacağız.

3.BÖLÜM - BÖLGEDE DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BUGÜNKÜ MEVCUT DURUM

Bölgede bu çalışmanın yapılmasından önce de bazı çalışmalar yapılmış, tesbit ve analizler hazırlanmıştır.

Bu çalışmaların en kapsamlı olanı iki ayrı ekip tarafından 1975 senesinde Zürih ETH'nin bölgede yapmış olduğu anket, tesbit ve analiz çalışmalarıdır. Daha sonra bu çalışmaların sentezinde geniş bir rapor hazırlanmış ve yayınlanmıştır. 1977 senesinde yayınlanan, bu çalışmaları içeren rapordan sonra, aynı bölgede Yıldız Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Ana Bilim Dalları, Eminönü bölgesi tesbit çalışmaları kapsamı içinde, tesbit çalışmalarında bulunmuşlardır.

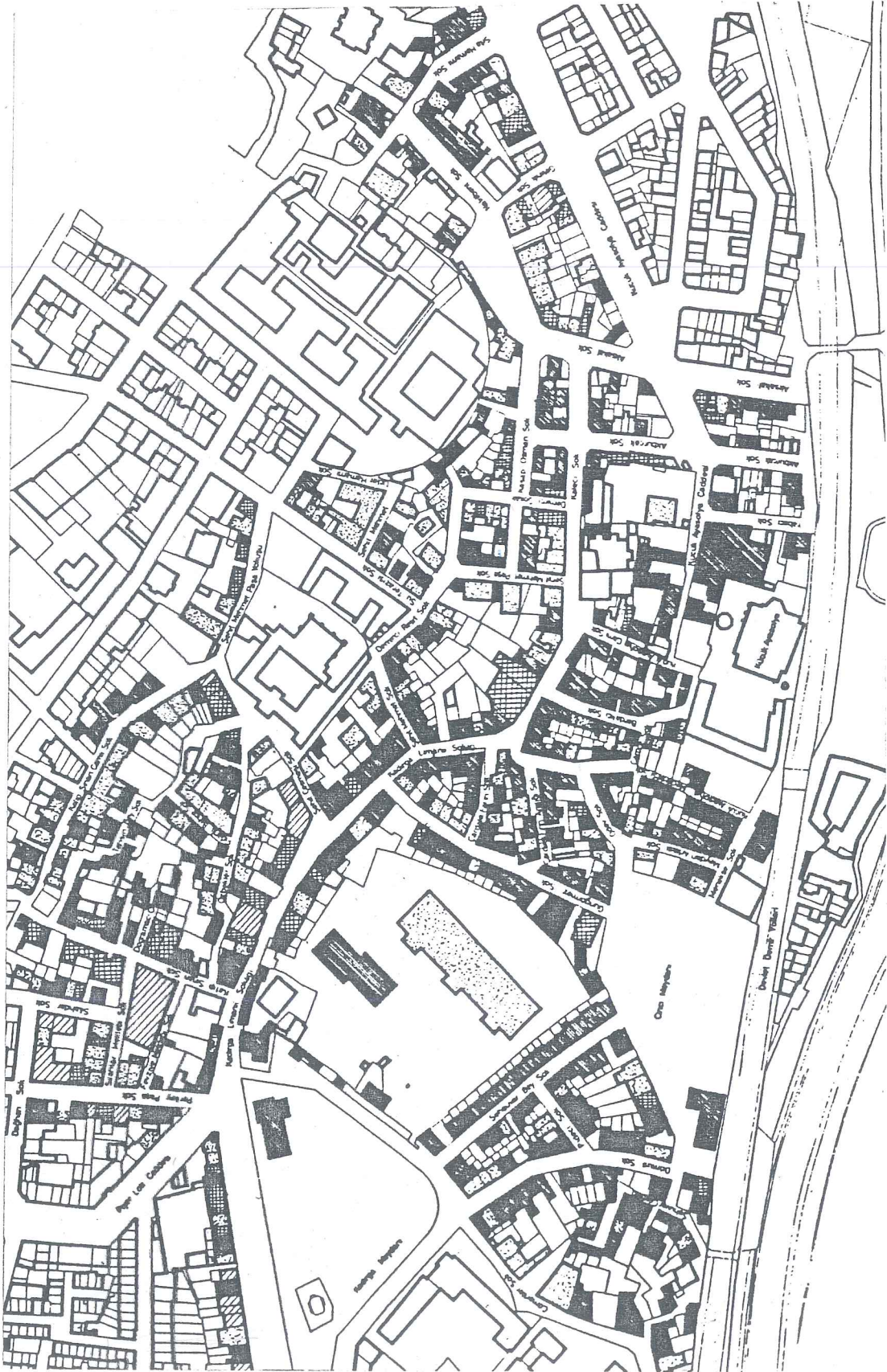
1985-86 yıllarında gerçekleştirilen bu tez çalışması sırasında da tesbit ve analiz çalışmaları yapılmış; böylelikle bölge ile ilgili olarak beş senelik dönemlerle çeşitli bilgiler toplanmıştır. Bu bilgilerin ışığı altında bölgenin fiziksel gelişimi ve mimarlık özelliklerindeki değişmelerin son 10-15 sene için nasıl bir süreç gösterdiği saptanmaya çalışılmıştır.

Bu süreci ortaya koyabilmek için bu dönemlere ait bazı analizleri birbiri ardına sıralayarak, her analiz için karşılaştırmalı yorum yapılması, bölgenin bugünkü durumunun ortaya konulabilmesi için, uygun görülmüştür.

Bu analizler sırasıyla;

- Kat adetleri analizi
- Arazi kullanım analizi
- Strüktür analizi
- Yapılanma yıkım analizi
- Yol durumu analizi

- Özgün cepheler analizi
- Tek yapı anıtlar analizi
- Mimarlık özellikleri değişimi analizi

R.84- 1975 Yılı Kat Adetleri Analizi, (Dubois)

■ 1 kat	▣ 4 kat
▨ 2 kat	▧ 5 kat
▩ 3 kat	

R. 85
KAT ADETLERİ
ANALİZİ
1985-1986

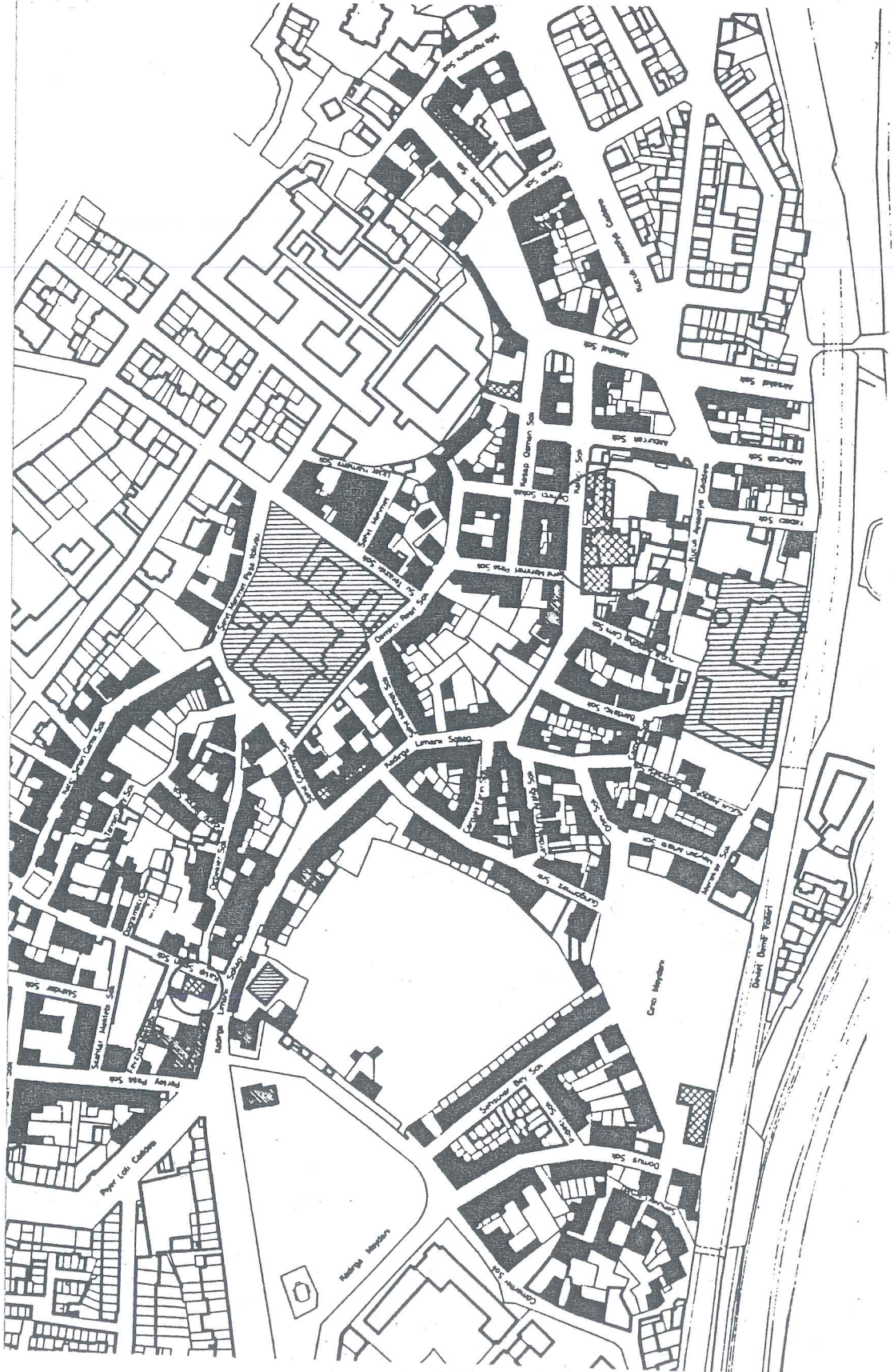
- 1 kat
- 2 kat
- 3 kat
- 4 kat
- ⊗ 5 kat
- ▨ 6 kat ve fazlası

Kat Adetleri Analizi

1975 yılındaki kat adetleri analizi ile 1985-86 döneminde yapılan analiz karşılaştırıldığında, kat adetlerinde özellikle Küçük Ayasofya Caddesi'nin çizdiği sınırın güneyinde kalan bölgede, yeni yapılanmalar hariç, 2 ile 3 kat civarında kaldığı görülmektedir. Bu bölgedeki yeni yapılarda ise katların en fazla 4 katlı olduğu tesbit ediliyor (R.84-85).

Bölgenin kuzey kesiminde ise aynı durum gözlenmekle beraber Piyerloti Caddesi'ne cephe olan binalarda yüksekliğin 7-8 kata kadar çıktığı gözlenebilir. Arazinin yükselmesi ile kat adetlerinin de yükselmesi mantığını, ancak bu bölgenin ticaret merkezine olan yakınlığına bağlayabiliriz sanıyorum.

Bölgedeki en önemli majör yapılardan Sokollu Mehmet Paşa camisi yakınında 4 kat civarı olan yapılanma ise hayli düşündürücüdür.

R.86- 1965 Yılı Arazi Kullanım Analizi,
(Dubois).

■ iskan	▣ endüstri
▨ ticaret	▤ diğer

R.87- 1965-1970 Arazi Kullanım Analizi,
(Dubois).

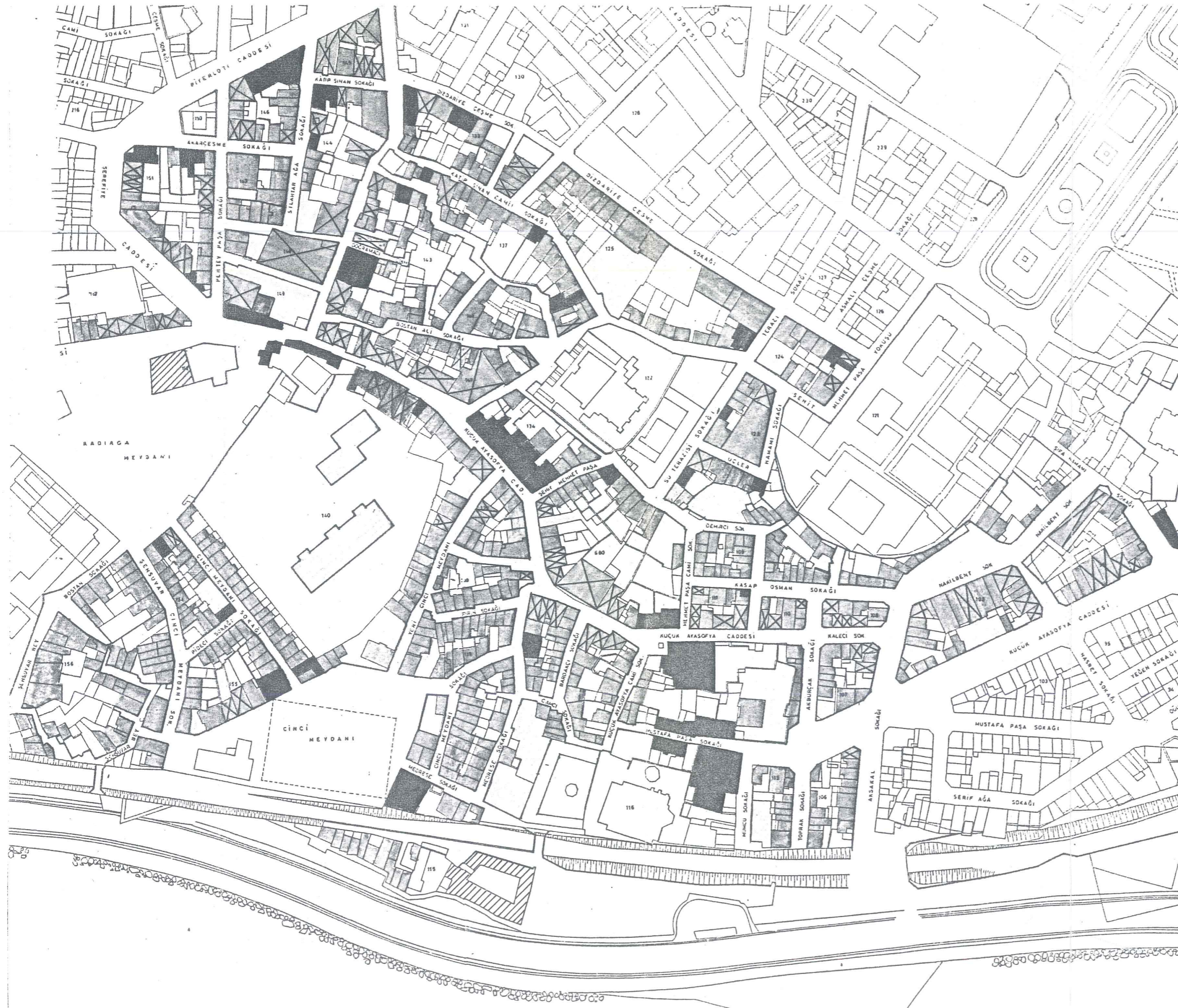
- konuta değişim
- ▨ ticarete değişim

R.83- 1970-1975 Arazi Kullanımı
Analizi, (Dubois).

■ konuta değişim	▨ endüstriye değişim
▨ ticarete değişim	▨ diğer

R. 89
ARAZİ KULLANIMI
ANALİZİ
1985-1986

- konut
- zemin ticaret - üst kat konut
- tamamı ticaret
- eğitim
- resmi kurum
- boş alanlar

Arazi Kullanım Analizi

1965 senesi arazi kullanım analizinde bölgenin tamamına yakın bir bölümünün konut amaçlı kullanıldığı, ancak Çardaklı hamam ve Üsküplü Yahya Paşa Sibyan mektebi gibi tarihi yapılarda küçük endüstrinin konumlandığını gözlüyoruz (R.86).

1965-70 senesinde arazi kullanımının, konut kullanımı yönünde bazı değişiklikler getirdiğini, Küçük Ayasofya caddesi üzerinde bir iki ticaret işlevi değişikliği olduğu gözleniyor (R.87).

1970-75 arasındaki gelişmenin büyük çapta küçük endüstri yönüne olduğunu, bunların konut bölgeleri içine ve Küçük Ayasofya camisi yakınına kadar nasıl sokulduğu açıkça izlenebilmektedir (R.88).

1985 senesinde artık ticaretin tamamen konut bölgesi içine yayıldığı, hatta üst katlara sıçradığı ve on sene zarfındaki yüzdesinin nasıl arttığı tesbit edilmiştir. Yoğunluk Küçük Ayasofya caddesi üzerinde ve Kadırga meydanı ile Piyerloti caddesi arasında oldukça fazladır (R.89).

R.91- 1975 Yılı Strüktür Analizi,
-SIVALI-, (Dubois).

■ iyi durumda	□ kötü durumda
▨ orta durumda	

Strüktür Analizi

1975 yılına ait strüktür analizlerini bu döneminkiyle karşılaştırdığımızda, o dönemde iyi ve orta kalitedeki ahşap yapıların zaman içinde yerlerini beton yapılara terk ettiklerini, kötü durumda olanların bir çoğunun da harabe haline geldikleri veya aynı kötü durumda kaldıkları anlaşılmaktadır (R.90-93).

Bölgede var olan bu yapıların korunması ya da sıhhileştirilmesi yönünde pek çalışma yapıldığı söylenemez. Bu bozulmayı bölgede yaşayanların çevreye sahip çıkmamalarına ve ekonomik koşullarının kötülüğüne bağlayabiliriz.

R. 94- 1965/70-1970/75 Yapı-
lanma-Yıkım Analizi,
(Dubois).

■ yapılanma 1965/70	⊠ yıkım 1965/70
▨ yapılanma 1970/75	⊞ yıkım 1970/75

Yapılanma-Yıkım Analizi

1965-75 yılları yapılanma ve yıkım analizleriyle 1985 yılında yapılan analizi üst üste karşılaştırdığımızda bölgenin ne büyük ölçüde bir değişim geçirdiği ve yapıların çok büyük bir kısmının son yirmi sene içinde yeniden yapılmaya maruz kaldığını görüyoruz (R.94-95). Bu durum bölgenin son döneminde hedef olduğu fiziksel bozulmanın ve mimarlık özelliklerini kaybetmesinin güzel bir ispatı olarak düşünülebilir.

R.96- 1975 Yol Durumu Analizi, (Dubois).

- iyi durumda
- orta durumda
- kötü durumda

R. 97
YOL DURUMU ANALİZİ
1985-1986

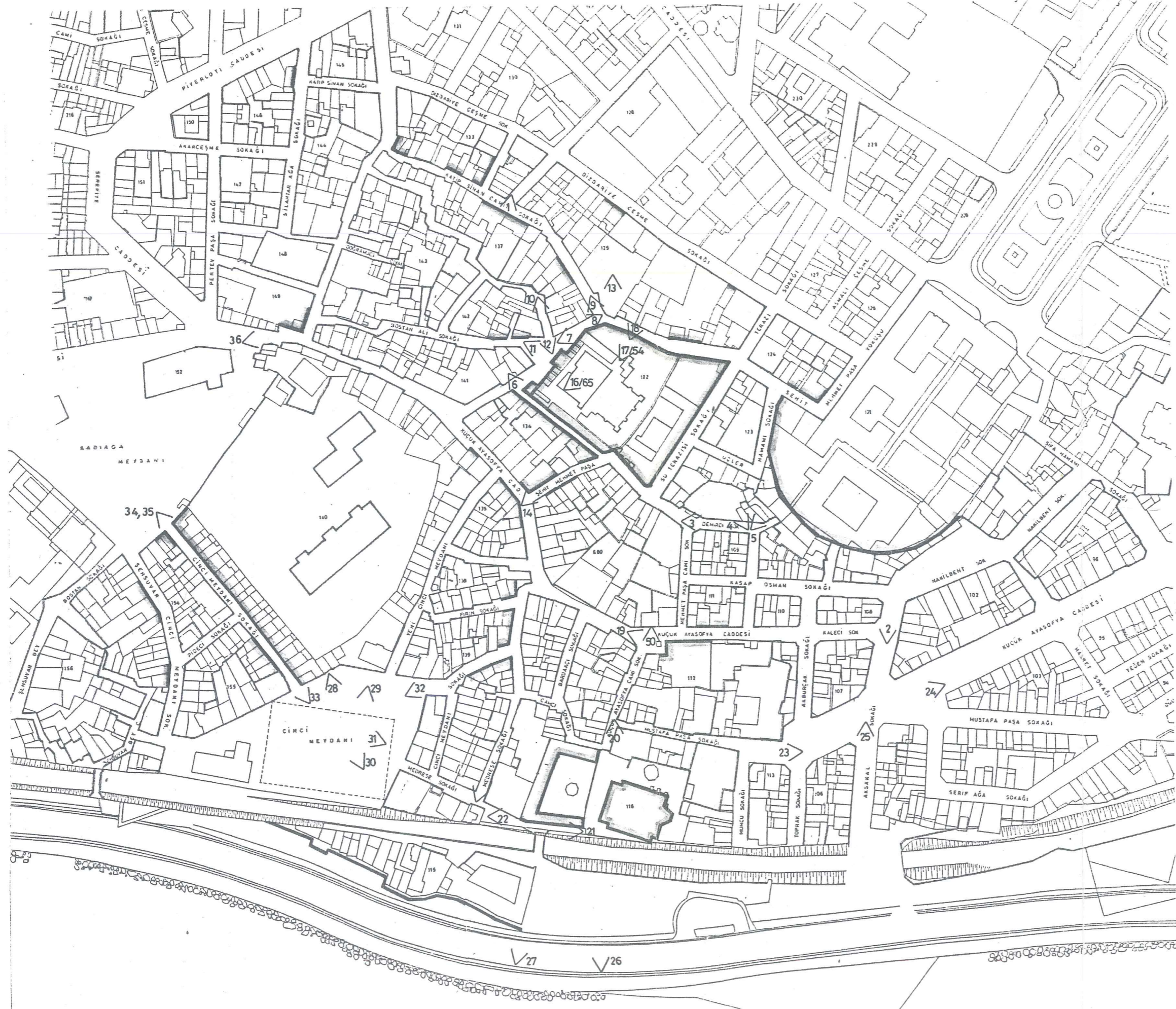
- paket taş
- asfalt
- beton

Yol Durumu Analizi

On sene önceki analizde sahil yolu ve bağlantısı ile Şehsuvar Bey Mahallesi'nde iyi evsafli yollar görülmekte, haricindeki yollar ise büyük kısmı kötü ve orta evsafa olarak belirtilmektedir (R.96).

Bu dönem yaptığımız analizde yolların tamamına yakın kısmının asfaltlandığı, bir kısmında paket taş olduğu görülmektedir. Bölgedeki yollar için iyi ve orta kalitede oldukları, kötü kalitede yola artık parseller ortasına sıkışmış bir veya iki yerde rastlandığı söylenebilir. Yol dokusu ise daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi çok uzun zamandan beri değişmeden günümüze kadar gelmiştir¹⁸¹ (R.97).

R. 98
ÖZGÜN CEPHELER ve
REFERANS NOKTALARI
ANALİZİ
1985-1986

- özgün cepheler
- vista-referans noktaları

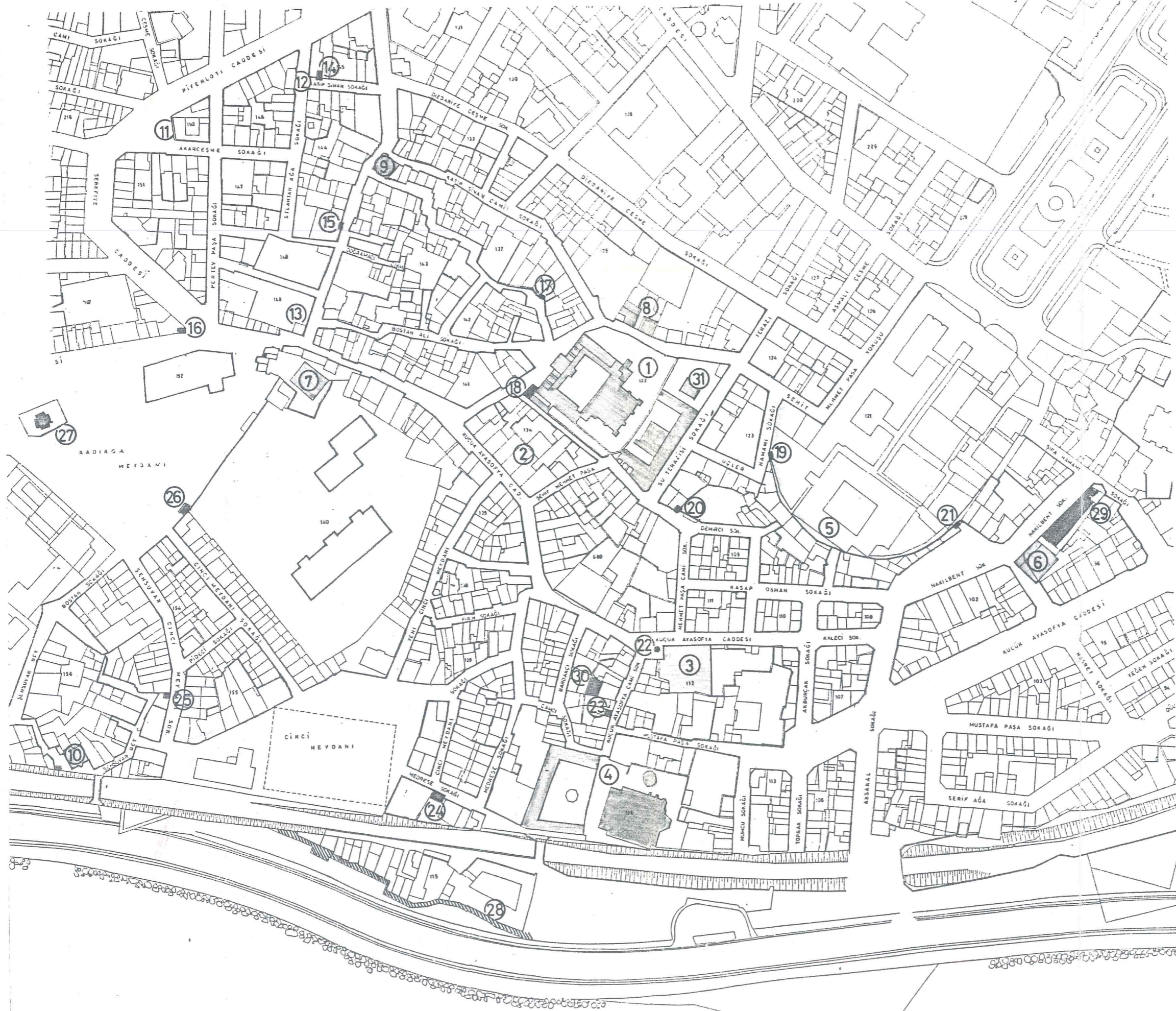
Özgün Cepheler ve Referans Noktaları

Bölgede yapıların ve konutların özgün karakterini ortaya koyan cepheler bugün birkaç yapı ve konutun oluşturduğu kopuk kopuk kümeler halinde kalmıştır. Karakterini, eski devrin izlerini yansıtacak şekilde, ancak bir iki nokta korumuştur.

Bunlar Sokollu Mehmet Paşa camisi yakın çevresi, Çardaklı Hamamı önünde oluşan meydan, Sphendone duvarının bölgeye bakan yüzü ve Şehsuvar bey mahallesinde Cinci Meydanı Sokağı evlerinin oluşturduğu cephelerdir (R.98).

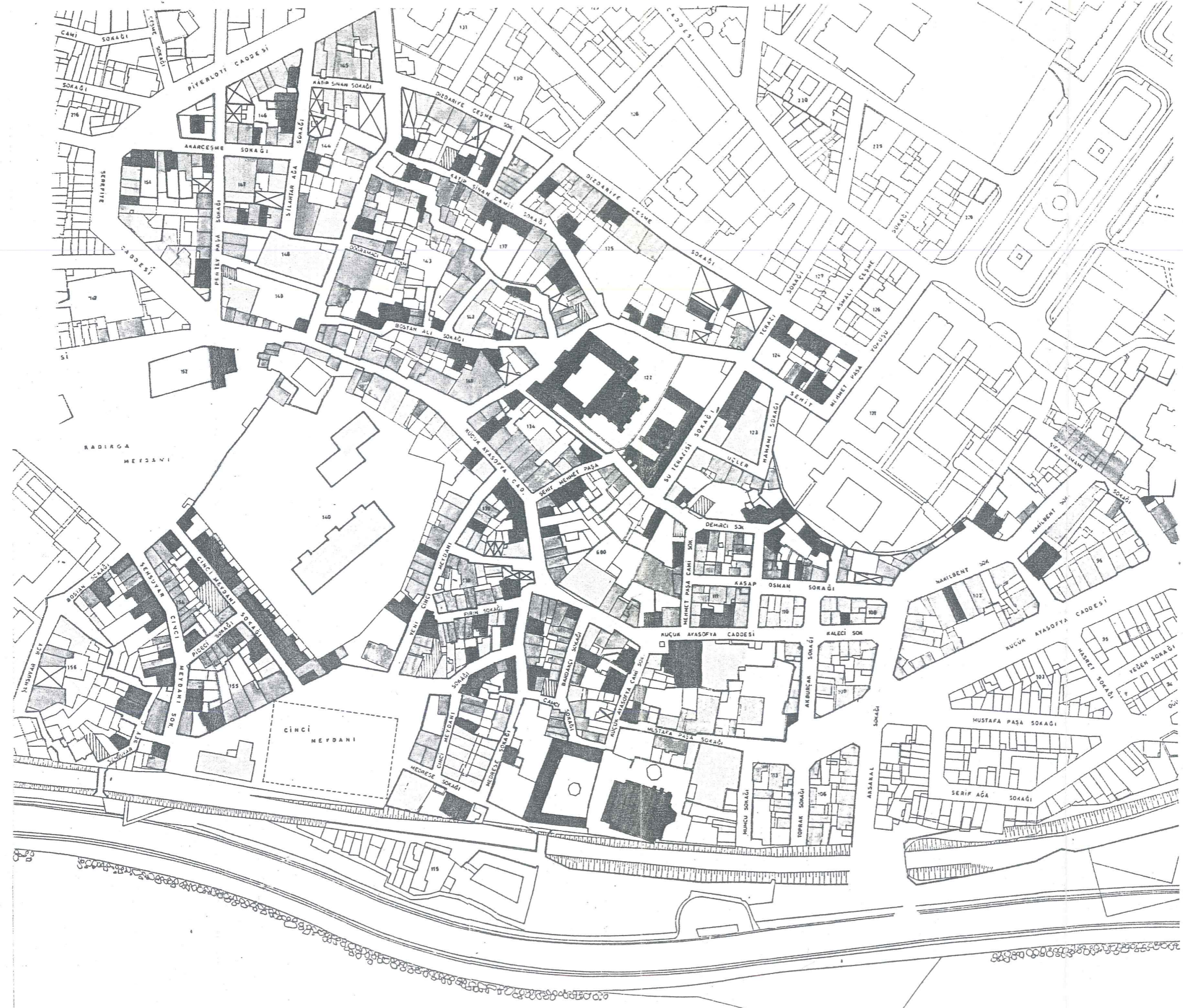
Bunların yanı sıra gerek majör yapıların, gerek sokak dokusunun ve topografik yapının oluşturduğu, bu yapıların görsel olarak sürprizli algılandığı noktalar da bu analizde ele alınmıştır. Bu referans noktaları daha sonra, biraz daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

R. 99
BÖLGEDEKİ ANITLAR
ANALİZİ
1985-1986

- 1 sokollu mehmet paşa külliyesi
- 2 meşruta-han kalıntısı
- 3 çardaklı hamam
- 4 küçük ayasofya camisi
- 5 sphendon
- 6 nakilbent mescidi
- 7 bostan ali camisi
- 8 buhara tekkesi-mescidi
- 9 katip sinan mescidi yeri
- 10 şehsuvar bey mescidi yeri
- 11 katip sinan sıbyan mektebi
- 12 silahtar ahmet ağa sıbyan mektebi
- 13 üsküplü yahya paşa sıbyan mektebi
- 14 (katip sinan)-şatır sokağı çeşmesi
- 15 mehmet efendi çeşmesi
- 16 acısu çeşmesi
- 17 tahsin bey sokağı çeşmesi
- 18 sokollu camisi çeşmesi
- 19 duvar çeşmesi (harap)
- 20 tevfik bey çeşmesi
- 21 rüstem paşa çeşmesi
- 22 rüstem paşa çeşmesi
- 23 mehmet efendi çeşmesi
- 24 mehmet ağa çeşmesi
- 25 eğinli kasapbaşı mehmet ağa çeşmesi
- 26 kadirga meydanı çeşmesi
- 27 esma sultan çeşmesi-namazgah
- 28 sahil surları
- 29 sarniç
- 30 sarniç
- 31 helvacıbaşı mescidi (harap)

R. 99 A
MİMARLIK ÖZELLİKLERİ
DEĞİŞİMİ ANALİZİ
1923-1986

- 1923 den bugüne korunular
- 1975 e kadar eskinin yerini alan yeni yapılar
- 1975-1985 arası eskinin yerini alan yeni yapılar
- 1975 e kadar yeni yapılanma (boş arsaya)
- 1975-1985 arası yok olan eski yapıların boş arsaları
- 1975-1985 arası yeni yapılanma (boş arsaya)

3.2. TEK YAPILARIN GÜNCEL KULLANIMI

Sokollu MehmetPaşa Külliyesi

Cami bölümü orijinal amacına uygun kullanılan yapının medrese odalarını teşkil eden iç avlu etrafına sıralanmış olan hücreleri kuran kursu olarak kullanılmakta ve revakları doğrama ile kapatılmış durumdadır. Giriş cephesinde yer alan dükkanlar kapatılmış ve kullanılmaz haldedir. Arka bölümde yer alan ve bir zamanlar zaviye, daha sonra yakın dönemde kuran kursu olarak kullanılmış olan bölümün ise az bir bölümü konut amacıyla kullanılırken gerisi fonksiyon dışı kalmış hiçbir amaca hizmet etmemektedir.

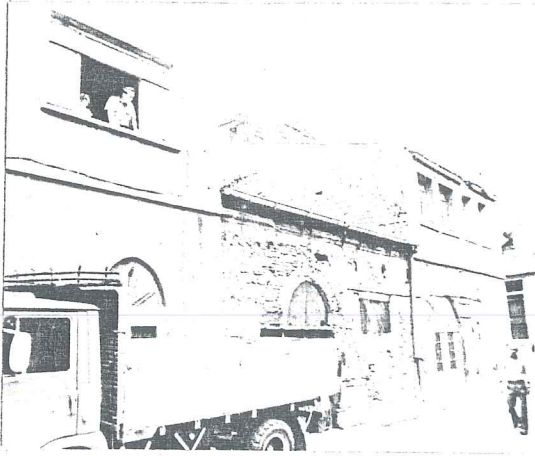
Külliyenin alt bölümünde yer alan meşruta-han bölümü ise üzerinde yapılanma yapıldığı ve caddeye bakan tonozlarında ticarethane işlevi gördüğü ve üzerine kat çıkıldığı için tanınmaz bir halde olduğundan daha önceki bölümlerde ele alınmamıştır. Yapıdan geriye birkaç metre duvar ve temellerden başka birşey kalmamıştır (R.100-102).

Çardaklı Hamam

Uzun yıllardan beri işlevini terk eden hamamı imalathane olarak kullanılmakta ve hiçbir onarım görmediği için her gün biraz daha yıpranmaktadır.

Küçük Ayasofya Camisi

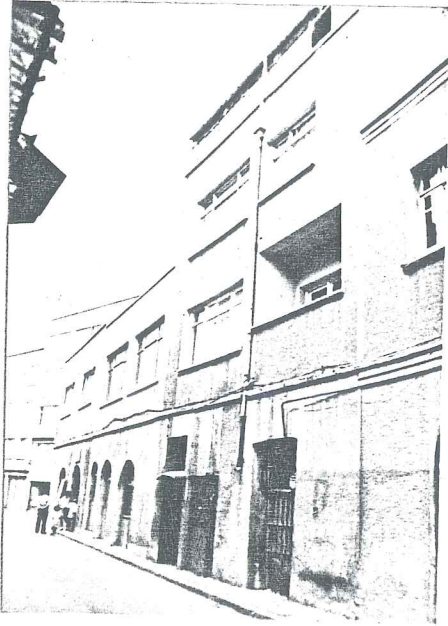
Avlu çevresinde dizili odaları konut olarak kiraya verilmiş olan yapı çoğu kez kapalı durumdadır. Cami olarak da görev yapmayan bina sadece gezilmek istendiği zamanlar açılan garip, müze de diyemeyeceğimiz, bir fonksiyondur.

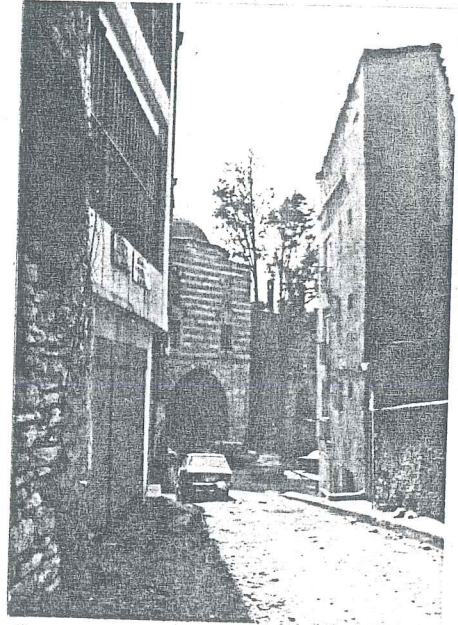
R.100- Sokollu Külliyesi,
Meşruta-han bölümü,
(bugün).

R.101- Sokollu Külliyesi,

R.102- Sokollu Külliyesi.

R.103/10. Referans-Vista Noktası
Sokollu Mehmet Paşa.

Üsküplü Yahya Paşa Sibyan Mektebi

Bu yapı da imalathane olarak hizmet vermekte, alt katı ise orijinalinde de olduğu gibi dükkan olarak kullanılmaktadır. Bu fonksiyon dışı kullanımı yüzünden çok bakımsız ve kötü bir durumdadır.

Sphendone Duvarı

Kemer içleri doldurulmuş, önüne bitişik durumda yapılanma yapılmış ve artık zor algılanır bir duruma gelmiştir. Hiçbir bakım ve restorasyon görmediği gibi üzerinde yıllardır da diğer binaların yükünü çekmektedir.

Buhara Tekkesi Mescidi

Yandığı 1950'li yıllardan beri aynı harap durumda durmaktadır. Bir kısmı konut olarak kullanılan yapı adeta bir kabuk olarak kalmıştır.

Helvacıbaşı Mescidi

Tamamen harap durumdadır. Fakat buna rağmen hâlâ ıslah edilmesi ve fonksiyon verilmesi mümkün olduğu düşünülebilir.

Bunların haricinde bölgedeki çeşmelerin hemen hepsi çalışmaz durumda ve her gün biraz daha yıpranır pozisyonundadır.

Sadece Bostan Ali ve Nakilbent mescidleri çalışır ve sağlam durumdadır. Nakilbent mescidi Hasan Ağa camisi adını almıştır.

Silahtar Ahmet Ağa sibyan mektebi ise sağlam durumda olup kahvehane olarak hizmet vermektedir.

3.3. BÖLGENİN YÖNLENDİRİCİ NOKTALARI (Referans ve Vista Noktaları)

Bölgedeki majör yapıların algılandığı, referans noktaları olarak tanımlayabileceğimiz yerlerin en önemlisi ve yoğun olduğu bölge Sokollu Mehmet Paşa camisinin çevresidir. Cami konumu itibariyle, çevresindeki sokakların kendine yönelmesi nedeniyle, odak noktası durumundadır. Giriş cephesi karşısındaki her üç sokaktan da kendine yönelenlerin karşısına sürprizli bir şekilde ve sınırlayıcı bir eleman olarak çıkar (R.103/10, 104/11, 105/7).

Ancak bu yönelmede, cephe dokusunun yanlış gelişimi görsel değer üzerine olumsuz bir etki yapmaktadır.

Katip Sinan cami sokaktan yöneldiğimiz zaman ise cami bizi bir Y tuzluğu şeklinde karşılar (R.106/13). Topografyanın yönlendirmesiyle, giriş cephesi, aşağı doğru yönelince derhal kendini dominant bir şekilde gösterir (R.107/8). Aynı Y tuzluğunun yukarı doğru yönelen kısmı ise, hem topografik dalgalanma, hem de Helvacı başı mescidinin harap münavesiyle yine çok önemli vista noktalarından birini oluşturur (R.108/9).

Caminin hemen altındaki, giriş cephesinden avlunun güney kapısına doğru yönelen dar geçit de, içeri doğru sürükleyen, çıkmaz etkili, çarpıcı bir noktadır (R.109/6). Bu geçitin sol duvarını cami, sağ duvarını ise harap meşruta bölümü oluşturur.

Caminin avlusu ve buraya yönelik de bölgenin çok önemli noktalarından birini teşkil eder (R.62,63,64).

İç avlunun Güney kenarında duran kişinin buradan Buhara tekkesi mescidini ve tüm mekanı algılayabilmesi ve avlunun Kuzey kapısından çıkışın oluşturduğu geçiş etkisi yine önemli vista

noktalarından sayılmalıdır (R.54, R.65).

Sokollu Mehmet Paşa camisine yönelen diğer noktalar ise Küçük Ayasofya caddesinden camiye doğru yükselerek çıkan ve caminin kemerli duvarıyla sonuçlanan Şehit Mehmet Paşa Sokağı ile (R.110/14), bölgenin Güneyinde Küçük Ayasofya camisinin batısındaki Medrese sokağından caminin algılandığı noktadır (R.111/15). Birincisinde duvarın kötü bir şekilde kapatılan kemeri görüntüyü bozan bir unsur teşkil eder.

Diğer referans noktalarından birini teşkil eden Küçük Ayasofya camisi ve Çardaklı Hamamın oluşturduğu bölgeye yönelim ise iki ayrı noktadan olur. Küçük Ayasofya caddesi yönünden yaklaşırken Çardaklı Hamam ve önündeki çeşme odak noktası oluşturacak biçimde ortaya çıkar (R.112/19). Meydanın biçimi ve oluşturduğu boşluk insanı güneye, Küçük Ayasofya camisine doğru yöneltir (R.50), sokağın sonunda da küçük bir alanı takiben yapı karşımıza çıkar (R.113/20). Avluya geçerek çıkılan güney kapısı ve dar geçit bizi Cinci meydanına doğru yönlendirir (R.114/21). Aynı davetkar yönlendirme aksi yönden geçide yönelirken de mevcuttur (R.115/22).

Buradan yöneldiğimiz Cinci Meydanının durumu ise günümüzde çok düşündürücüdür.

Çalışmamızın başlangıcında futbol sahası olarak kullanılan meydan aslında bölgenin önemli referans noktalarından biridir (R.116/29). Çünkü buradan da yine bölgenin önemli bir noktası olan Şehsuvar Bey Cinci Meydanı sokağa yönelim sağlanmaktadır (R.117/33).

Zamanında önemli bir liman olan bu meydan, çalışmamızın ilerlediği günlerde Belediye deposu haline dönüştü (R.118/28, R.119/30, R.120/31).

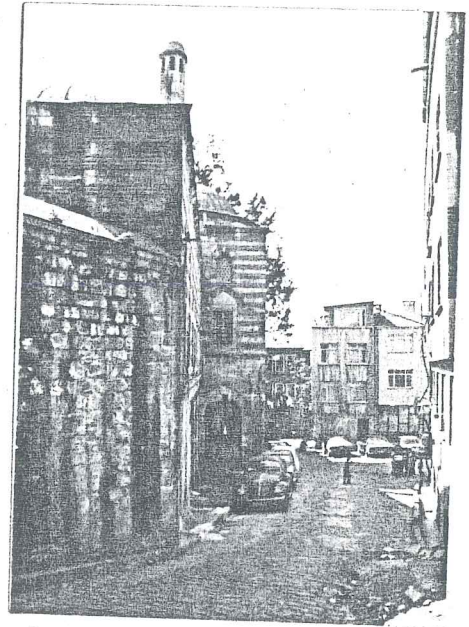
R.104/11- Referans-Vista
Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa .

R.105/7- Referans-Vista Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa .

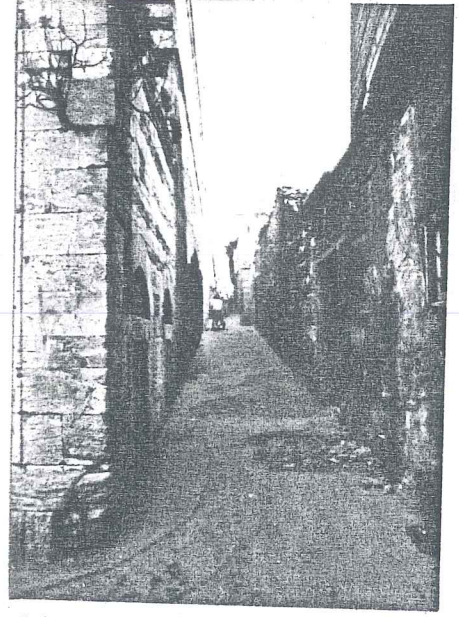
R.106/13- Referans-Vista
Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa .

R.107/8- Referans-Vista Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa .

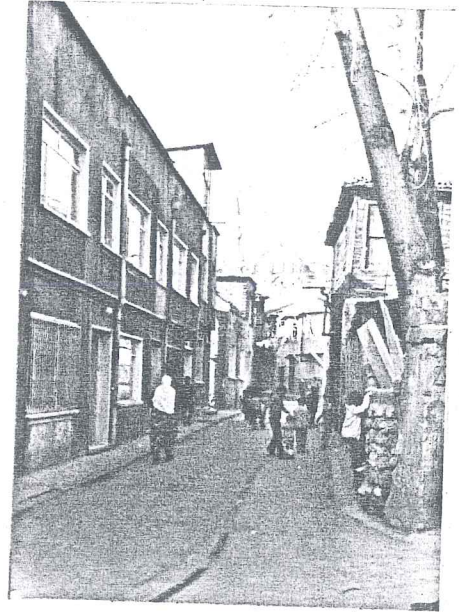
R.108/9- Referans-Vista Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa.

R.109/6- Referans-Vista Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa.

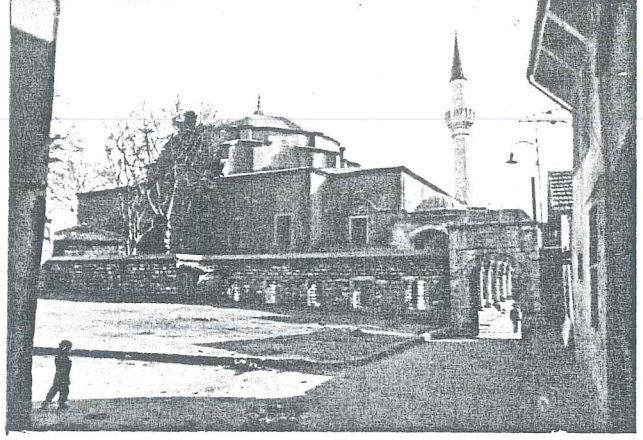
R.110/14- Referans-Vista Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa.

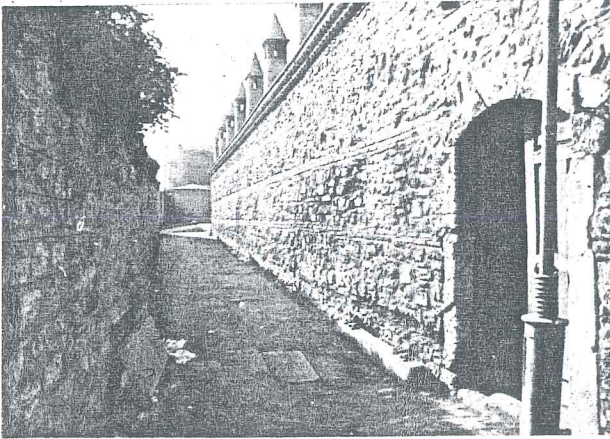
R.111/15- Referans-Vista Noktası-
Sokollu Mehmet Paşa.

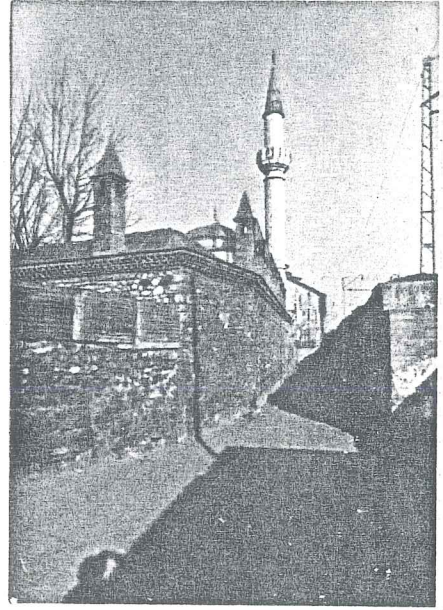
R.112/19- Referans-Vista
Noktası-
Çardaklı Hamam .

R.113/20- Referans-Vista Noktası-
Küçük Ayasofya .

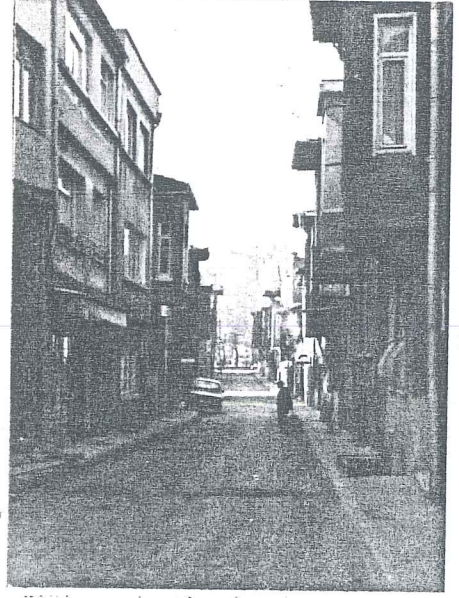
R.114/21- Referans-Vista Noktası-
Cinci Meydanına Geçit .

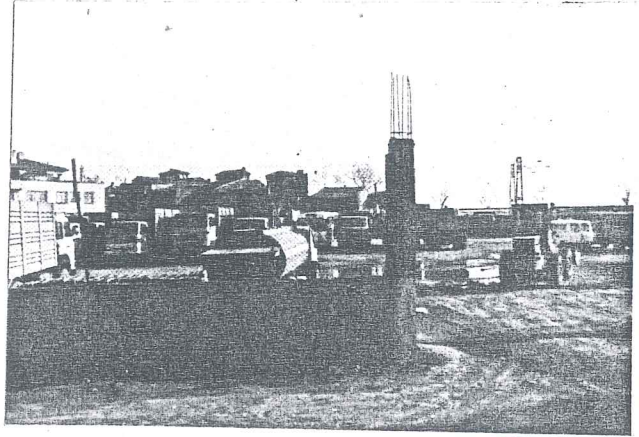
R.115/22- Referans-Vista Noktası-
Cinci Meydanına Geçit .

R.116/29- Cinci Meydanı .

R.117/33- Şehsuvar Bey-Cinci Meydanı Sokakı .

R.118/28- Cinci Meydanı .

R.119/30- Cinci Meydanı .

Meydandan yöneldiğimiz ve Kadirga Meydanı ile son bulan Cinci Meydanı sokağı ise oldukça az bozulmuş cephe dokusu ile yine önemli bir referans noktası olarak düşünülebilir (R.121/35, R.122/34).

Sultanahmet yönünden Küçük Ayasofya camisine yönelimi sağlayan yol ise yeni yapılan binalarla tam anlamıyla berbat bir durumdadır. Oysa bu yönelimi görsel açıdan çok iyi bir şekilde sağlamak olanağı mümkündür (R.123/24, R.124/23).

Sphendone duvarının oluşturduğu referans noktası, bölgenin deniz bağlantısını sağlayan sabık Çatladıkapı çıkışından algılanmaktadır (R.125/2). Aynı noktaya Sokollu camisinin alt sokağı, Demirci sokaktan yaklaşıldığı zaman çıkmaz sokak etkisiyle bilen yönelim, sokaktaki yapıların harabiyeti yüzünden negatif yönde etkilenmektedir (R.126/3, R.127/5, R.128/4).

R.120/31- Cinci Meydanı.

R.121/35- Cinci Meydanı
Sokağı.

R.122/34- Cinci Meydanı Sokağı.

R.123/24- Küçük Ayasofya Caddesi.

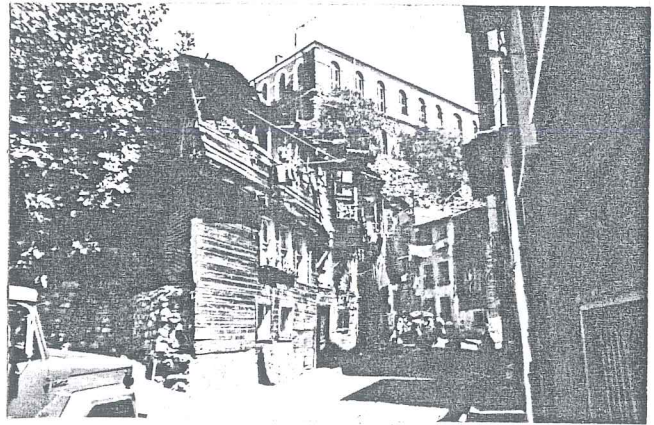
R.124/23- Küçük Ayasofya
Caddesi.

R.125/2- Çatladıkapi'dan
Sphendon duvarına bakış.

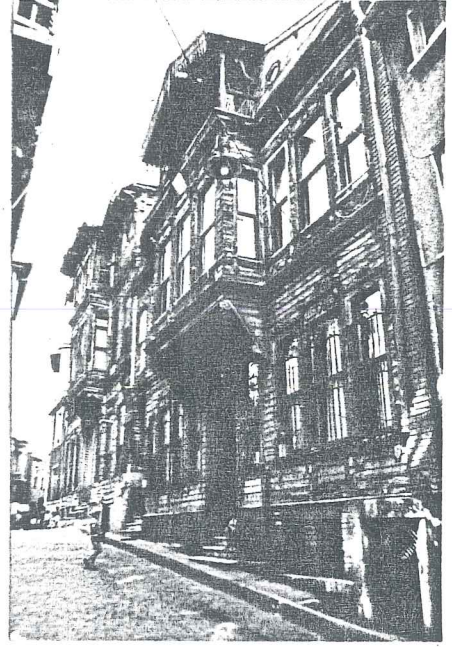
R.127/5- Demirci Sokaktan-
Sphendon duvarı-
na bakış.

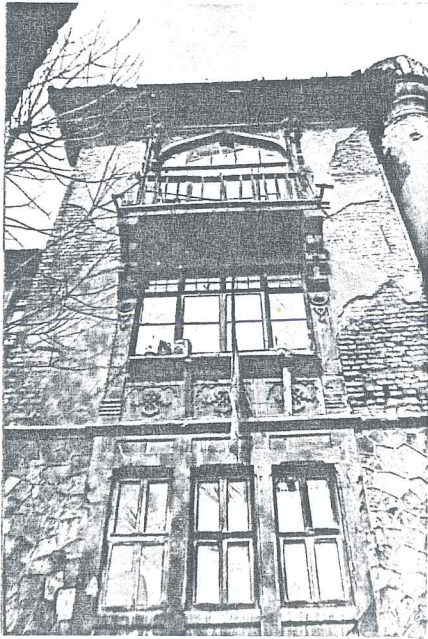
R.126/3- Demirci Sokaktan-Sphendon duva-
rına bakış.

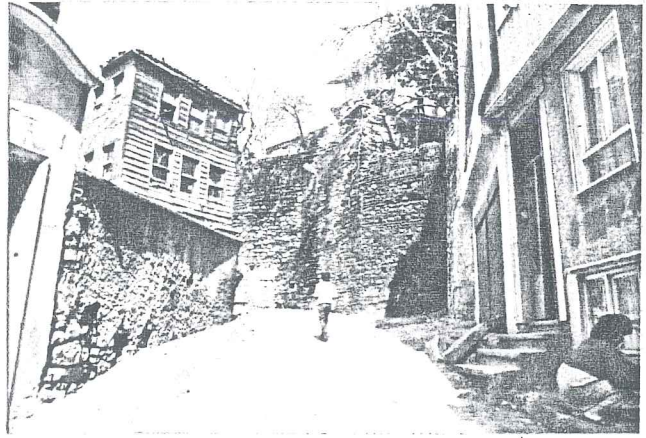
R.128/4- Demirci Sokaktan-Sphendon
duvarına bakış-

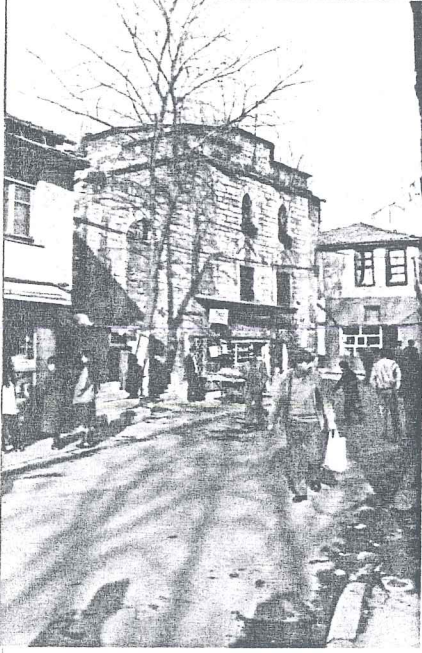
R.129/1-

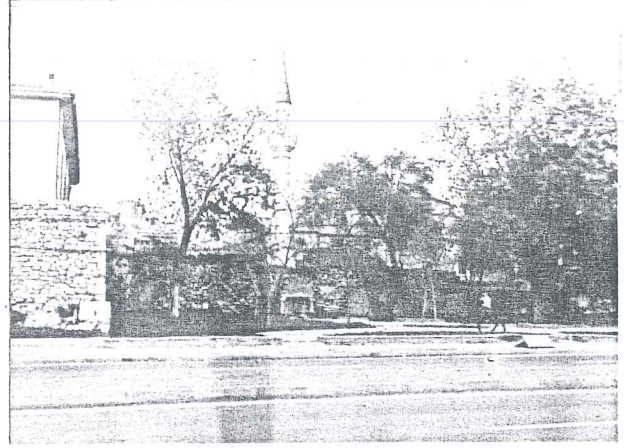
R.130/18- Buhara Tekkesi
Mescidi.

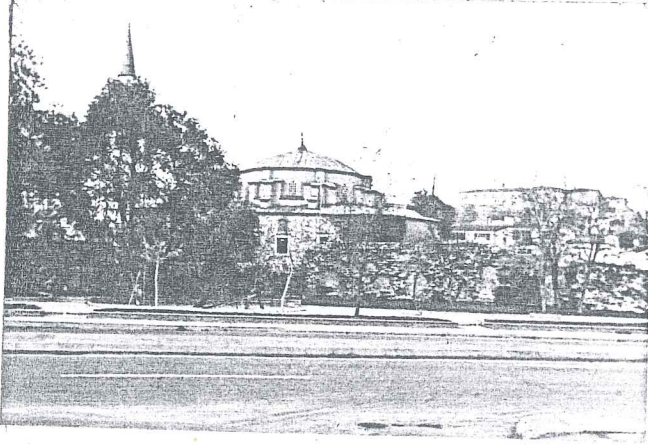
R.131/12- Sokollu Mehmet Paşa Camisine
yönelen Tahsin Bey Çeşmesi
Sokağı.

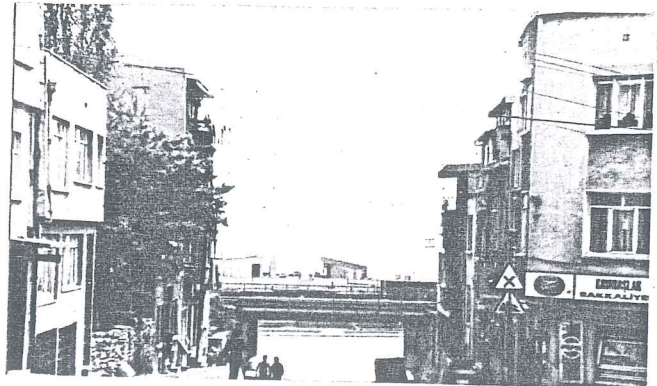
R.132/36- Kadırga Meydanından
Bölgeye Yönelim ve
ÜsküplüYahya Paşa Sibyan Mektebi.

R.133/27- Sahilden Küçük Ayasofya
Caminin algılanışı.

Resim 134/26- Sahilden Küçük Ayasofya Caminin algılanışı.

R.135/25- Denize Yönelim.

4.BÖLÜM - SONUÇ: BÖLGEDE MEYDANA GELEN FİZİKSEL DEĞİŞİMLER VE NEDENLERİ

Bu bölümde, diğer bölümlerin sentezinden ortaya çıkan bölgenin fiziksel değişimi ve bunun nedenleri ele alınarak ne gibi önlemler alınması gerektiği düşünülecek, bölgeye yönelik bazı öneriler ortaya konacaktır.

Çalışma bölgesinin kent içinde kaldığı Bizans döneminden bu yana geçirdiği gelişmeyi, tezin daha önceki bölümlerinde inceleyerek, yüzyıllardan beri bölgenin konut bölgesi olarak kullanıldığını ve bu durumun yüzyılımız ortalarına kadar sürdüğünü biliyoruz.

20. yüzyılın ortalarından sonra bölgenin mimarlık özelliklerindeki değişimler daha hızlı bir şekilde gerçekleşmeye ve bölge çehresini değiştirmeye başlıyor. Bölge yakınlarındaki, özellikle Kuzey'de, Piyerloti caddesinden, bugün Yeniçeriler caddesi adını almış olan, Bizansın "Mese"sinin arasında kalan bölgenin ticaret ve küçük endüstri fonksiyonlarına hizmet vermeye başlamasıyla yine Kuzey kısımlarda kat yüksekliklerinde artışlar görülüyor. Ticaret ve konut ayrımı planlı bir şekilde yapılmadığı için ticaret fonksiyonları bölge içine girmeye ve hatta üst katlarda da yer almaya başlıyor.

Kaldı ki belediyenin elindeki ticaret-konut fonksiyonlarının bölgedeki ayrımını gösteren plan da oldukça düşündürücü bir şekilde düzenlenmiştir (R.136).

Şehit Mehmet Paşa yokuşu ve Bostan Ali sokağını takiben geçen ayırım hattı bu çizginin üzerinde kalan değerlerin yok olmasına zemin hazırlayacak bir konumdadır. Sokollu Mehmet Paşa camisinin; ona yönelen sokakların ve külliye çevresindeki Buhara tekkesi mescidi gibi değerli yapıların oluşturduğu tarihi dokuyu ortadan bölen bu hat, zaten kısmen bozulmuş

olan dokunun, tamamen yok olmasına yardımcı olacaktır.

Ticaretin bu kadar bölge içine sokulması bölgede ticaret işlevine yönelik yapılaşmayı daha da körüklemekte ve yok olmaya yüz tutan konutların daha da bakımsız kalmasına neden olmaktadır.

Bu bölgedeki bozulmanın en önemli diğer bir nedeni de bence bölgede meydana gelmiş olan sosyal yapıdaki büyük değişikliklerdir. Yakın zamana kadar orta ve üst tabaka denilebilecek kitleye hizmet vermiş olan bölge sosyo-ekonomik şartlar ve şehirleşmenin sonucu olarak bu kitle tarafından terk edilmiştir. Bölgeye Anadolu'dan gelen yeni sakinler tamamen farklı bir kültür yapısında ve ekonomik düzeyde oldukları için ortaya diğerleri kadar sahip çıkmaları düşünülemez. Kaldı ki bu yeni sakinlerin bölgeyle hiçbir duygusal bağları yoktur. Yani bölgede doğup büyümemişlerdir ve o çevrenin bir parçası değildirler. Bu şartlar altında da gerçekçi bir korumanın sağlanacağı düşünülemez. Sakinlerin kendi yaşantılarını sürdürme çabaları ve çevreye sahip çıkma bilinçlerinin eksikliği bunu mümkün kılmamaktadır.

Bölgeden diğer kent kesimlerine göçü körükleyen bir diğer neden de buradaki, su ve çöp gibi, alt yapı yetersizliğidir. Çok yakın zamana kadar halledilemeyen bu sorunlar yöreye sahip çıkılmasını güçleştirici öğelerdir.

Bir bölgeyi tam anlamıyla korumak istiyorsak öncelikle o bölgenin sakinlerini korumamız gerekir. Bölge halkının kültürü aniden oluşmaz ve bu kültür de çevreyi etkileyen önemli bir faktördür. Bölge halkıyla yerleşim arasında varolan etkileşim kopunca bozulma bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkar.

Sosyo-ekonomik nedenler dışında bölgede birde majör yapıların kullanım biçimlerinin getirdiği bozulma vardır. Bunlar daha

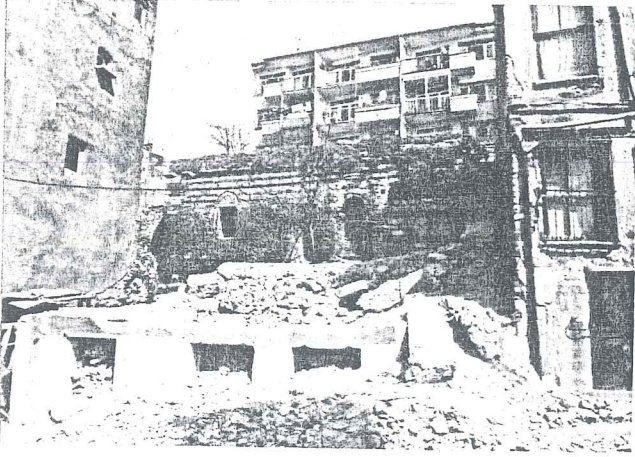
Önce de belirttiğimiz gibi yanlış kullanımların bu yapılara verdikleri zarardır. Çardaklı Hamamı, Üsküplü Yahya Paşa Sıbyan mektebi ve Buhara Tekkesi Mescidi gibi yapılar bu bozulmanın güzel birerörneğidirler. Ayrıca bölgede unutulmuş ve literatürde de yer aldığını tesbit edemediğimiz çeşmelerin yanısıra yine yapı parselleri arasına sıkışmış ve bir yıkım sırasında ortaya çıkmış olan tanımlanmamış yapı, bölgenin sahipsizliğini ortaya koyar (R.137).

Bozulmalara resmi kuruluşların da etkisi olmakta, çevreyi korumaları gerekli bu kurumlar kendi uygulamalarıyla çevreyi zedelemektedirler. Cinci Meydanının sakinlerin spor yaptığı ıslaha müsait bir alanken, araç ve hurda deposu haline getirilmesi konuya güzel bir örnek oluşturur.

Ayrıca bölgede yeni yapılanma, çevre görsel değerlerine uygun bir şekilde denetlenmemekte, yapılan yeni binalar eskileriyle hiçbir uyum göstermemektedirler. Çalışma süresi içindeki kısa dönemde dahi bunu kolaylıkla gözleyebilmek mümkün oldu. Çevresi ile uyumlu fakat harap durumdaki, Üçler Hamamı sokağının tam ağzındaki bir bina, bu süre içinde yıkıldı ve yerine yapılan yenisi bu konudaki denetimsizlikten, sadece metrekare ve gabarilere konan kısıtlamaların yetersizliğinden çevresine aykırı bir şekilde yapıldı (R.138-140).

Şehit Mehmet Paşa yokuşunda hemen külliyenin köşesinin karşı sırasındaki ahşap yapı ise çalışma süremizde yandı; bu binanın yerine nasıl bir binanın yapılacağını zaman içinde gözlemek sanırım hayli ilginç olacaktır (R.141-142).

Oysa yakın bir geçmişte yapılan birçok binada eski çevreye uyma endişesi duyulmuş ve uygulanmıştır. Çoğu kargir olan bu binalar bölgenin doğu kısmında yeni yapılanma bölgesi başta olmak üzere, çeşitli noktalarda serpiştirilmiş durmaktadırlar (R.143-152).

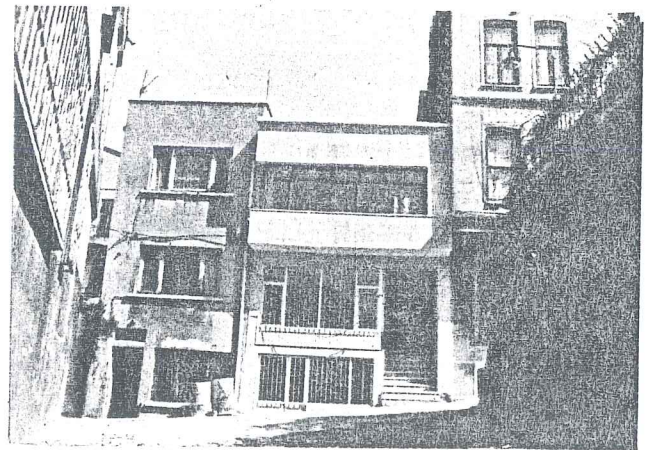
R.137- Şehit Mehmet Paşa Yokuşu .

R.138- Üçler Hamamı Sokağında
Bir Yapı - 1985 .

R.139- Üçler Hamamı Sokağı .

R.140- R.138'deki Yapının Yerini Alan
Bina-1986 .

R.141- Şehit Mehmet Paşa
Yokuşunda Bir Yapı
(Yangından önce).

R.142- Şehit Mehmet Paşa Yokuşun-
da Bir Yapı (Yangından Son-
ra)-1986.

R.143- Çevreye Uyumlu Yapılar
(Cumhuriyet Sonrası).

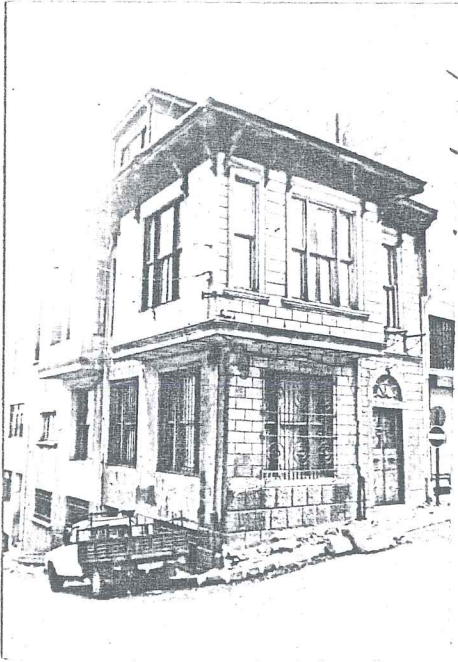
R.144- Çevreye Uyumlu Yapılar
(Cumhuriyet Sonrası).

R.145- Çevreye Uyumlu Yapılar (Cumhuriyet Sonrası).

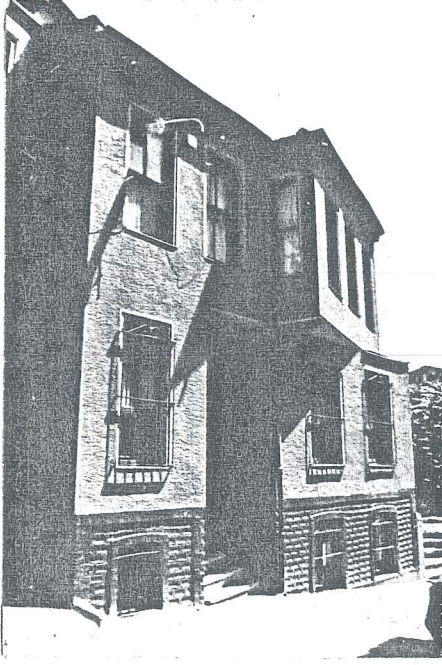
R.146- Çevreye Uyumlu Yapılar (Cumhuriyet Sonrası).

R.147- Çevreye Uyumlu Yapılar (Cumhuriyet Sonrası).

R.148- Çevreye Uyumlu Yapılar (Cumhuriyet Sonrası).

R.149- Çevreye Uyumlu Yapılar
(Cumhuriyet Sonrası).

R.150- Çevreye Uyumlu Yapılar
(Cumhuriyet Sonrası).

R.151- Çevreye Uyumlu Yapılar
(Cumhuriyet Sonrası).

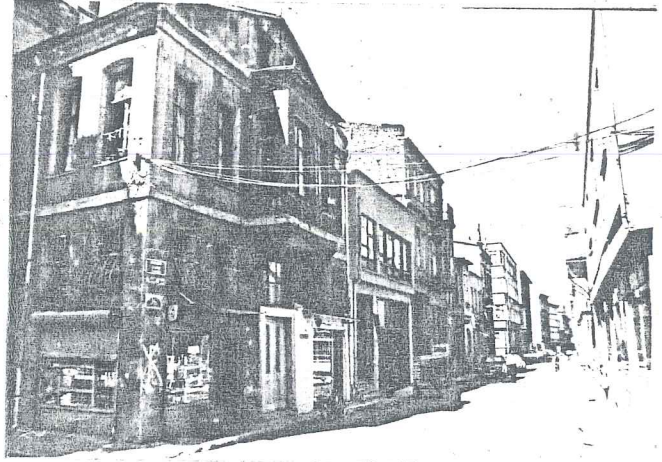

R.152- Çevreye Uyumlu Yapılar
(Cumhuriyet Sonrası).

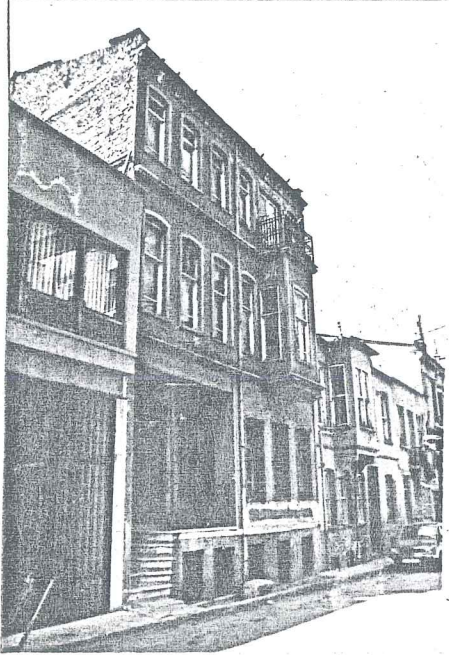
Fakat daha yeni döneme doğru geldikçe ne yazık ki bu yapılar dahi hemen yanibaşlarına yapılanlara örnek teşkil edememişlerdir (R.153-163). Hele özgün tasarımlarına uygun bir şekilde onarılan ya da yenilenenleri parmakla gösterilecek kadar az sayıdadır (R.164-167).

Bütün bunların sentezinde bölgeye yönelik şu öneriler düşünülebilir:

- Bölge artık homojen görsel dokusunu kaybetmiştir. Bu yüzden de bölge genelinde büyük ölçekli koruma projeleri geçersiz kalacaktır.
- Bu yüzden henüz birşeyler yapılacak durumdaki üç alt bölgeye yönelik koruma, sıhhileştirme ve yeni yapılanma projeleri yapılmalı, buralardaki vista ve referans noktaları islah edilmelidir (R.168).
- Bu bölgeler Cinci Meydanı ve buna açılan Şehsuvar Bey Cinci Meydanı Sokağı;
Küçük Ayasofya Camisi ve Çardaklı Hamam yöresi,
Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi ve yakın çevresidir.
- Bu bölgeler haricinde kalan tek yapılar bölgenin eski görsel dokusu hakkındaki tek kaynak oldukları için korunmalıdırlar.
- Bu yapılar çevresinde yapılacak yeni yapılar için sadece gabari ve parsel ölçüsünde kısıtlamalar anlamsız kaldığı için doluluk-boşluk, modülasyon ve çıkmalar ölçeğinde yakın çevredeki mimari değerlere uyum koşulu aranmalıdır.
- Yeni yapılanmalarda dış cephe malzemesinde de çevre değerle-

R.153- Özgün - Aykırı Yapılar. R.154- Özgün - Aykırı Yapılar.

R.155- Özgün - Aykırı Yapılar.

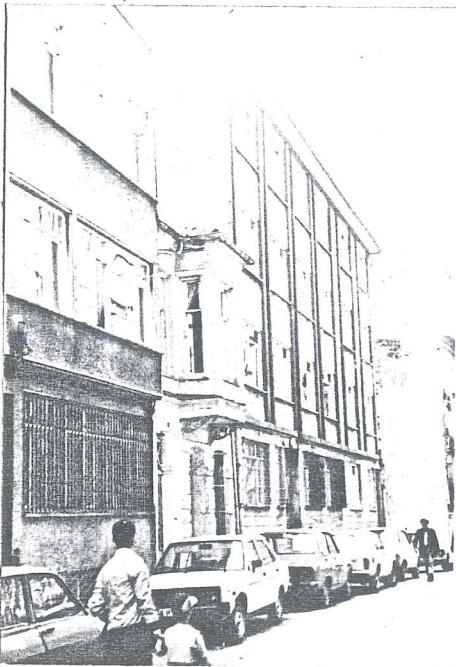
R.156- Özgün - Aykırı Yapılar.

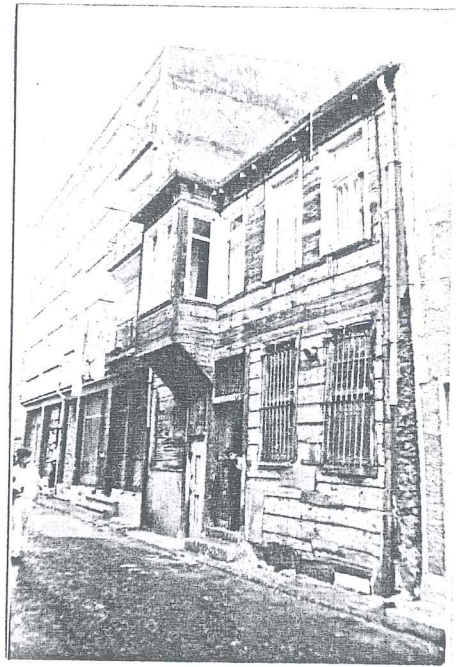
R.157- Özgün - Aykırı Yapılar.

R.158- Özgün - Aykırı Yapılar.

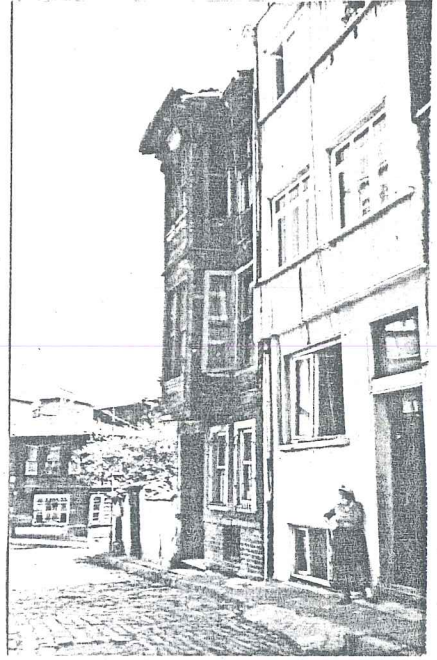
R.159- Özgün - Aykırı Yapılar.

R.160- Özgün - Aykırı Yapılar.

R.161- Özgün - Aykırı Yapılar.

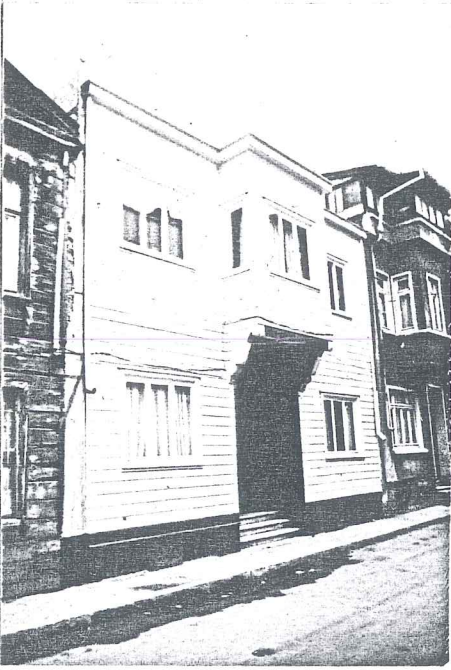
R.162- Özgün - Aykırı Yapılar.

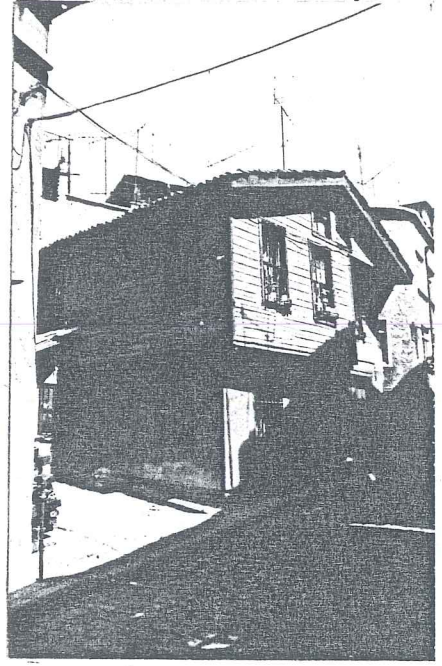
R.163- Özgün - Aykırı Yapılar.

R.164- İyi Korunmuş Yapılar.

R.165- İyi Korunmuş Yapılar.

R.166- İyi Korunmuş Yapılar.

R.167- İyi Korunmuş Yapılar.

R.168. Alt Bölgeler.

re uyum sağlanmalı, malzeme olarak bölge karakterine uygun olan ahşap, sıva, ya da nötr karakterli çağdaş malzeme kullanılmalı, renk konusunda da yine uyumlu renkler seçilmemelidir.

- Bölgede, orayı iyi tanıyan bölge özelliklerine hakim, bilimsel koruma ve yeni yapılanma kararları alabilecek kişilerden oluşan işler bir denetim ve karar mekanizması kurulmalıdır.
- Gerekli yerlerde yapı adası ölçeğinde projelendirmeler yapılmalı ve yeni yapılanma bunlar doğrultusunda yürütülmelidir.
- Belirlenen üç alt bölge için, bu bölgelerin tamamına yönelik ve detaya kadar inen projeler yaptırılmalı, bu projelerin sağlıklı oluşması için bu konuda yarışmalar açılmalıdır.
- Bölgenin turistik bir merkez olan Sultanahmet bölgesine olan yakınlığı dikkate alınarak, bölgeye sağlıklı bir yönelim sağlanmalı ve bu üç bölgenin akılcı bir şekilde birbirine bağlanması sağlanmalıdır.
- Sokollu külliyesi çevresi alt bölgesinde özellikle cami arkasındaki eski zaviye, Buhara tekkesi mescidi ve Helvacıbaşı mescidinde gerekli restorasyon ve sıhhileştirme çalışmaları yapılarak bu alt bölge kültürel ağırlıklı turistik bir fonksiyona kavuşturulmalıdır.
- Küçük Ayasofya camisi ve Çardaklı Hamam alt bölgesi Sultanahmet Meydanı ve Sokollu külliyesinden gerekli yönelimler sağlandıktan sonra Çardaklı Hamam'a özgün fonksiyonu, Küçük Ayasofya camisine ise hristiyan dünyasındaki öncü rolü göz ardı edilmeden kültürel bir fonksiyon verilmelidir.

- Cinci meydanı bölgedeki yeşil alan azlığı da düşünülerek bölgenin nefes alacağı bir referans noktası haline getirilmeli, çeşitli açık hava sanat ve kültür faaliyetlerine uygun olarak, bir zamanların eski limanı olduğu da vurgulanacak şekilde fonksiyon verilmelidir.
- Meydan çevresi yapıları yeniden ele alınarak düzenlenmeli bölgeye verilmesi düşünülen yeni fonksiyonlar doğrultusunda yenileme ve sıhhileştirme çalışmalarında bulunmak isteyen konut sahipleri finansiyel ve bilgilendirme açısından bölgedeki merkez kanalıyla desteklenmeli ve özendirilmelidir.
- Bu çalışmalar için gerekli bilgi birikimine sahip usta, kalfa ve işçiler ücretsiz sağlanmalı ve yapı sahiplerinin istekleride göz önüne alınarak çalışmalar yönlendirilmelidir.
- Bölgenin gelişimi zaman akışına bırakılarak bölgenin yeni fonksiyonları ile bütünleşmesi sağlanmalıdır.
- Bölgenin yeni fonksiyonlarının sağlıklı gelişmesi açısından şimdiki ticaret-konut ayırımı çizgisinin yeniden düzenlenmesi, bu yapılırken alt bölgelerin konumunun göz önüne alınması ve bu alt bölgeler içine sızmış olan ticaret işlevlerinin bölgeden dışarı çıkarılması gereklidir.
- Buralarda ancak zemin kat düzeyinde ve bölge karakterine ters düşmeyecek ticaret fonksiyonlarına izin verilebilir.

DİPNOTLAR

1. Darkot, "Istanbul", s.1137-1138.
2. Gökbilgin, "Istanbul", s.1149.
3. İbid., s.1140.
4. Mayer, Byzantion..., s.41-46.
5. Gökbilgin, op.cit., s.1145-1146.
6. İncicyan, İstanbul, s.77.
7. Gökbilgin, loc.cit.
8. İncicyan, loc.cit.
9. Müller-Wiener, Bildlexikon..., s.16-18.
10. Gökbilgin, loc.cit.
11. Müller-Wiener, loc.cit.
12. İncicyan, loc.cit.
13. Gökbilgin, loc.cit.
14. İncicyan, op.cit., s.79.
15. Müller-Wiener, loc.cit.
16. İbid.
17. Gökbilgin, loc.cit.
18. Müller-Wiener, loc.cit.
19. Eyice, loc.cit.
20. Müller-Wiener, op.cit., s.22-28.
21. İbid.
22. İncicyan, loc.cit.
23. Müller-Wiener, op.cit., s.29-31.
24. İbid.
25. İbid.
26. İbid.
27. İbid., s.31-35.
28. İbid.
29. Mayer, op.cit., s.52-53.
30. Bkz. Birinci Bölüm, 1.3. İklim Özellikleri.
31. Gökbilgin, op.cit., s.1145.
32. Bkz. Birinci Bölüm, 1.4. Tarihsel Gelişim.

33. Bölgenin doğu ucundan bir kısım ise Kleiss'in haritasına göre VII. Bölgede, Müller-Wiener'in 4.-7. yy.lardaki yarımada'nın durumunu gösteren planına göre de VIII. Bölgede, kalmaktadır.
34. Dubois, H. vd., Community Development..., s.62.
35. Kuban, "İstanbul'un Tarihi Yapısı", s.26.
36. Müller-Wiener, op.cit., s.60.
37. Kuban, loc.cit.
38. Dubois, loc.cit.
39. Mayer, op.cit., s.196.
40. Müller-Wiener, op.cit., s.62-63.
41. Dubois, loc.cit.
42. İbid.
43. İbid.
44. İbid.
45. Ayverdi, İstanbul Mahalleleri..., s.4.
46. İbid., s.4-10.
47. Dubois, loc.cit.
48. Kuban, op.cit., s.38.
49. Eyice, "İstanbul", s.1214.
50. Müller-Wiener, op.cit., s.63.
51. Dubois, op.cit., s.63.
52. İbid.
53. Andreasyan, "Eremya Çelebi'nin Yangınlar Tarihi", s.63-71.
54. Müller-Wiener, op.cit., s.63.
55. Pervititch, Plan Cadastral d'Assurances.
56. Dubois, loc.cit.
57. Mayer, op.cit., s.98-101.
58. Eyice, op.cit., s.1202-1203.
59. Ziyaoğlu, Yorumlu İstanbul Kütüğü, s.201.
60. İbid.
61. İbid., s.202.
62. İbid., s.207.
63. Müller-Wiener, op.cit., s.312-314.
64. İbid., s.236, 283, 313.
65. Altınay, Türk Mimarları, s.27-28.

66. Andreasyan, loc.cit.
67. İbid.
68. Ziyaoğlu, op.cit., s.213.
69. İncicyan, op.cit., s.83-89.
70. Andreasyan, loc.cit.
71. İbid.
72. İbid.
73. Ziyaoğlu, op.cit., s.218.
74. İbid., s.235.
75. İbid., s.240.
76. İbid., s.242.
77. İbid., s.250-251.
78. Stewig, İstanbul'un Bünyesi..., s.16-17.
79. İbid.
80. İbid.
81. Kuban, op.cit., s.14-15.
82. İbid., s.16.
83. İbid., s.17.
84. İbid., s.19.
85. Müller-Wiener, op.cit., s.19-22.
86. Kuban, op.cit., s.25.
87. İbid., s.27.
88. Müller-Wiener, op.cit., s.22-28.
89. Kuban, op.cit., s.28.
90. Mayer, op.cit., s.81-82.
91. İbid.
92. Kuban, op.cit., s.30.
93. Mayer, op.cit., s.222-223.
94. Kuban, op.cit., s.36.
95. Eyice, op.cit., s.1214.
96. Kuban, loc.cit.
97. Ayverdi, loc.cit.
98. Kuban, op.cit., s.39.
99. İbid., s.43-44.

100. Eyice, loc.cit.
101. İbid.
102. Kuban, op.cit., s.49.
103. İbid.
104. Müller-Wiener, op.cit., s.29-31.
105. Eyice, loc.cit.
106. Stewig, op.cit., s.8,9,12,14.
107. Kuban, op.cit., s.66.
108. Kuban, op.cit., s.75.
109. İbid., s.91.
110. Pervititch, loc.cit.
111. Mayer, op.cit., s.9-10.
112. Stewig, İstanbul Şehri..., s.16-19.
113. Mayer, op.cit., s.8.
114. İbid., s.82-75.
115. İbid., s.24-25.
116. İbid., s.209.
117. Stewig, İstanbul'un Bünyesi..., s.26.
118. Gökbilgin, op.cit., s.1155.
119. Müller-Wiener, op.cit., s.312-314.
120. Dirimtekin, Marmara Surları..., s.1-5.
121. Müller-Wiener, loc.cit.,
122. İbid.
123. Drimtekin, op.cit., s.12-13.
124. Gökbilgin, op.cit., s.1149.
125. Müller-Wiener, op.cit., s.316-318.
126. İbid.
127. İbid.
128. İncicyan, op.cit., s.63-66.
129. İbid.
130. Schneider, Byzanz: Vorarbeiten..., s.71-72.
131. Müller-Wiener, op.cit., s.171-180.
132. Gurlitt, Konstantinopel, s.36.
133. Müller-Wiener, op.cit., s.182.
134. İncicyan, op.cit., s.58.

135. Kleiss, Topographisch..., s.14.
136. Schneider, op.cit., s.51-52.
137. Müller-Wiener, op.cit., s.461-462.
138. Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.I., s.198.
139. İbid., s.8.
140. İbid., s.106.
141. İbid., s.276.
142. İbid., s.278.
143. İbid., s.124.
144. İbid., s.138.
145. İbid., s.206.
146. İbid., s.298.
147. İbid., s.350.
148. Çeçen, İstanbul Su Yolları..., s.219-259.
149. Müller-Wiener, op.cit., s.326.
150. Ayverdi, Fatih Dönemi..., s.474.
151. Öz, İstanbul Camileri, C.I., s.70.
152. Koçu, "Buhara Tekkesi...", C.6, s.3099.
153. Öz, op.cit., s.156.
154. İbid., s.37.
155. İbid., s.103.
156. Eyice, op.cit., s.1214/74.
157. Goodwin, A History of Ottoman Architecture, s.271.
158. Eyice, op.cit., s.1214.
159. İnacyan, loc.cit., Kleiss, loc.cit., Schneider, loc.cit.
160. Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, s.82-83.
161. "İstanbul", op.cit., s.1214/68, 1214/105.
162. Egli, Sinan der Baumeister..., s.94-97.
163. Sezgin, Türk ve İslâm..., s.151-154.
164. Arseven, Türk Sanatı, s.348.
165. Gurlitt, loc.cit.
166. Müller-Wiener, op.cit., s.461-462.
167. Aksoy, Sıbyan Mektepleri..., s.75.
168. İbid.
169. Örs, Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri..., s.61, 72.

170. Aksoy, op.cit., s.73-74.
171. ibid., s.77.
172. ibid., s.78.
173. Eyice, op.cit., s.1214/117, 125.
174. Mayer, op.cit., s.81-82.
175. Dubois, op.cit., s.62.
176. Müller-Wiener, op.cit., s.31-35.
177. Dubois, op.cit., s.76.
178. ibid.
179. ibid.
180. ibid., s.77-78.

BİBLİYOGRAFYA

Aksoy, Özgönül, Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, doktora tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1968.

Altınay, Ahmet Refik, Türk Mimarları, Ed. Zeki Sönmez, İstanbul, Sander, 1977.

Andreasyan, H.D., "Ereya Çelebi'nin Yangınlar Tarihi", Tarih Dergisi, Sayı 27, Mart 1973, s.57-84.

Arseven, Celâl Esad, Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, Tarih yok.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu, Ankara, Vakıflar Umum Müdürlüğü, 1958.

_____, Osmanlı Mimarîsinde Fatih Devri 855-886 (1455-1481), Cilt III, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayın No. 69, 1973.

Dirimtekin, Feridun, Fetihten Önce Marmara Surları, İstanbul, İstanbul Fetih Derneği Yayın No. 10, 1953.

Dubois, Howard ve diğerleri, Community Development and Renewal in an Old Quarter of Istanbul: The Case Küçükayasofya, Zürich, ETHZ Zentral, INDEL, 1977.

Egli, Ernst, Sinan der Baumeister Osmanischer Glanzzeit, Zürich, Verlag für Architektur Erlenback, 1954.

Goodwin Godfrey, A History of Ottoman Architecture, London, Thames and Hudson, 1971.

Gurlitt, Cornelius, Die Baukunst Konstantinopels, Berlin,
Verlegt bei Ernst Wasmuth A.-G., 1912.

_____, Konstantinopel, Berlin, Marquardt als Verlegsanstalt,
1908.

İncicyan, P.G., 18. Asırda İstanbul, Çev: Hrand D. Andraşyan,
İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü
Yayın No: 43, 1976.

Eyice, Semavi, "İstanbul", İslâm Ansiklopedisi, Cüz. 52,
s.1135-1214/144.

Kleiss, Wolfram, Topographisch-Archaeologischer Plan von
İstanbul, Tübingen, Verlag Ernst Wasmuth, 1965.

Koçu, Reşad Ekrem, "Buhara Tekkesi ve Mescidi", İstanbul
Ansiklopedisi, Cilt 6, s.3099.

Kuban, Doğan, "İstanbul'un Tarihi Yapısı. Tarihi Gelişme -
Şehrin Tarihi Yapısının Özellikleri - Koruma Yöntemle-
ri", yayınlanmamış Rapor, İstanbul, 1969.

Mayer, R., Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul. Eine genetische
Stadtgeographie, Wien und Leipzig, Kommissionsverlag
der Akademie der Wissenschaften, 1943.

Müller-Wiener, Wolfgang, Bildlexikon zur Topographie İstanbuls,
Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag, 1977.

Öz, Tahsin, İstanbul Camileri, Ankara, Cilt 1, Türk Tarih Ku-
rumu, Seri VI, No.5, 1962.

Paspates, Byzantinai meletai, Yayın yeri yok, Yayımcı yok,
1877.

Schneider, Alfons Maria, Byzanz: Vorarbeiten und Topographie und Archaeologie der Stadt, Berlin, die Abteilung Istanbul der archaeologischen Institutes des deutschen Reiches, Istanbuler Forschungen, Band: 8, 1936.

Sherrard, Philip, Byzance, Kent adı yok, Collection Time Life, 1967.

Sezgin, Haluk, Türk ve İslam Ülkeleri Mimarisine Toplu Bakış, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayın No.5, 1979.

Stewig, Reinhard, İstanbul'un Bünyesi: Doğulu Osmanlı Bünyeden Avrupalı Kozmopolit Bünyeye Geçiş, Çev. Ruhi Turfan - M.Ş. Yazman, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 1965.

_____, İstanbul Şehri Örnek Alınarak Doğulu Çıkma Sokak Bünyesinin Meydana Geliş Sebepleri ve Gecekondularla İlgisi Bakımından Bir Araştırma, Çev. Ruhi Turfan - M.Ş. Yazman, Kent adı yok, Yayımcı yok, Tarih yok.

Ziyaoğlu, Rakım, Yorumlu İstanbul Kütüğü 330-1983, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1985.

ÖZGEÇMİŞ

Ö.Faruk Tuncer 1954 yılında İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini Büyük Resit Paşa İlkokulu'nda tamamladıktan sonra 1965 yılında Sankt Georg-Avusturya Erkek Lisesi'ne girdi. 1973 yılında buradan mezun olarak Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Yüksek Okulu'nda yüksek tahsiline başladı.

1978 yılında mimarlık eğitimini tamamladı, bunu takip eden iki yıl içinde sırasıyla Mimar Ertem Ertunga ve Mimar Behruz Çinici ile çalıştıktan sonra 1980 yılında Şöminder A.Ş.'ni kurarak mimarlık ve dekorasyon konularında çalışmalarda bulundu.

1984 yılında Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve-Restorasyon Anabilim Dallarında lisans üstü eğitimine başladı.

1985 yılında aynı üniversitenin Rölöve-Restorasyon Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak girdi ve halen bu görevi sürdürmektedir.